

SPOMENICA

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE

SPOMENICA

1969 - 2009

UREDNIŠTVO:

Aleksandar Nećak
Aleksandar Lebl
Aleksandar Gaon
Stanimir Saša Ristić

LEKTURA I KOREKTURA:

Snežana Radojičić

GRAFIČKA PRIPREMA:

Dušan Oluić

IZDAVAČ:

Savez jevrejskih opština Srbije
Beograd, Kralja Petra 71-a

ZA IZDAVAČA:
Aleksandar Nećak

Štampa:

Akademija, Beograd

Izdavanje Spomenice pomogla je
Skupština grada Beograda

Београд
www.beograd.rs

AUTORI:

Aleksandar Lebl

poglavlja:

Uvod

Okruženje

Organizacija

Aktivnosti

Antisemitizam

Saradnja sa svetom

Odnosi Jugoslavija – Izrael

Tito

Pripreme za krizu

Prestanak

Podela imovine

Proslava (prilog)

Aleksandar Nećak

poglavlje:

Ponovni početak

- Početak dugog kraja jugoslovenske jevrejske zajednice
 - Rad pod sankcijama UN
 - Deobni bilans i Sporazum iz Ciriha
- Bled '98 - susret Jevreja, Židova, Evreja i Judova
 - Krizni štab
 - Život nakon bombardovanja
 - Nesuglasice
 - Savez i politička previranja u Srbiji
- Vreme burnih sednica, izmena Statuta, novi predsednik...
 - Ulaz otvoren!
 - Projekat "Mišpaha"

Vojislava Radovanović

deo o aktivnostima Jevrejskog istorijskog muzeja u poglavlju

Ponovni početak

Aleksandar Gaon

poglavlje:

Bilten – Jevrejski pregled

Luci Beba Petrović

poglavlje:

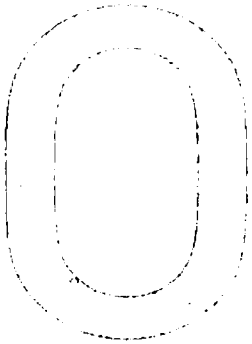
Dr Lavoslav Laci Kadelburg

SARADNICI

Branka Džidić

u delu o aktivnostima ženskih sekcija u poglavlju Aktivnosti

Uvod

va publikacija objavljuje se povodom obeležavanja 90-godišnjice osnivanja Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (SJOJ), organizacije čiji rad je nastavio Savez jevrejskih opština Srbije, organizator ovog obeležavanja.

Krovna organizacija jevrejske zajednice Jugoslavije osnovana je u Osijeku 1. jula 1919, pod nazivom Savez jevrejskih (izraelitskih) veroispovednih opština u Kraljevstvu

Srba, Hrvata i Slovenaca (posle promene naziva „kraljevstvo“ u „kraljevina“ i izbacivanja odrednice „izraelitskih“, od 1929. njen naziv je bio Savez jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije, SJVOJ). U Savez su ušle jevrejske opštine tadašnje kraljevine, sem ortodoksnih koje su imale svoju posebnu organizaciju – Udruženje ortodoksnih jevrejskih opština Kraljevine Jugoslavije. Obe organizacije postojale su do napada nacističke Nemačke i njenih saveznika na Jugoslaviju i njenog komadanja 1941. Rad SJVOJ obnovljen je 22. oktobra 1944, dva dana posle oslobođenja Beograda, a 1952. organizacija je promenila ime u Savez jevrejskih opština Jugoslavije (SJOJ). Opštine udružene u Savez posle Drugog svetskog rata bile su jedinstvene, jer su njihovi članovi mogli biti svi Jevreji na određenoj teritoriji: Sefardi, Aškenazi, vernici, sekularni i ostali.

Povodom pola veka od osnivanja, SJOJ je 1969. objavio Spomenicu, u kojoj su date iscrpne informacije o jevrejskoj zajednici u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i radu Saveza: aktivnostima, organizaciji, opštinama članicama, međunarodnim vezama, bivšim predsednicima. Nova Spomenica, koja je pred čitaocima, skromnija je kako po obimu tako i sadržinski, a rađena je dobrim delom po uzoru na prvu. Zapravo, dve Spomenice čine celinu. Prva Spomenica je veoma bogata podacima o istorijatu i aktivnostima SJOJ, koji se nisu promenili ni u periodu posle 1969, tako da ih nije trebalo ponavljati. U ovoj drugoj, pre svega je obuhvaćeno vreme posle 1969, sve do kraja postojanja SFRJ, pa time i Saveza jevrejskih opština u toj državi, ali i vreme od 1967. do 1969. koje nije adekvatno obrađeno u Spomenici 1919–1969.

Razdoblje 1967–1991, o kojem je reč, bilo je bogato krupnim i dalekosežnim događajima u svetu, prvenstveno na Bliskom istoku i u Evropi, koji su imali krupan

globalni značaj, kao i događajima u Jugoslaviji. I jedni i drugi imali su velik uticaj i na jugoslovensku jevrejsku zajednicu. Prvi takav događaj bio je Šestodnevni izraelsko-arapski rat juna 1967. On je bio povod za prekid diplomatskih odnosa SFR Jugoslavije i Izraela, što nije moglo ostati bez posledica ni po Jevreje i njihove organizacije u Jugoslaviji. Pred kraj tog razdoblja na svetskoj pozornici desile su se velike promene, čiji je simbol rušenje Berlinskog zida 9. novembra 1989, čemu je sledio slom takozvanog realnog socijalizma, raspad Sovjetskog Saveza, rušenje komunističkih režima u evropskim socijalističkim zemljama i njihovo vraćanje kapitalizmu, kraj hladnog rata, ujedinjenje Nemačke, širenje evropskih integracija...

U SFR Jugoslaviji su se posle sprovedenih dubokih društvenih promena, u periodu koji se razmatra, počele javljati i produbljivati pukotine u naizgled monolitnoj, jednoj i vladajućoj partiji, Savezu komunista Jugoslavije. Predsednik države i SKJ, Josip Broz Tito, uspevajući sve teže da održava monolitnost u državi i partiji, pribegao je čistkama, u kojima su se na udaru našli u prvom redu zastupnici ideja o većim političkim i ekonomskim slobodama. Novi ustav donet 1974. dalje je oslabio centar i ojačao ulogu i nadležnosti federalnih jedinica i autonomnih pokrajina Srbije, ali je u isto vreme zaoštio njihovo prikriveno međusobno nepoverenje, surevnjivost, uzajamne optužbe o eksploataciji i tome slično, kao i uticaj nacionalista. Titova smrt krajem osme decenije 20. veka olakšala je i ubrzala proboj centrifugalnih tendencija. Uskoro potom uveden je višestranački sistem, koji je izazvao nove borbe i podele. Nacionalistička retorika postajala je sve zapaljivija i zemlja je ubrzano klizila u unutrašnje sukobe i ratove. Jevreji su u većini bili za opstanak Jugoslavije, ali, suviše slabi da izmene tok zbivanja, morali su da prihvate realnost njene sve brže dezintegracije i stvaranja novih država na njenom tlu.

Iako su dva dela Spomenice posvećena određenim vremenskim periodima, u njima je na nekoliko mesta odstupljeno od toga. Tako prvi deo obuhvata i dve godine pre 1969, jer u spomenici izdatoj povodom 50-godišnjice Saveza nije obuhvaćen veoma značajan period 1967-69, kada je vođen tzv. Šestodnevni rat između Izraela i njegovih suseda, zbog čega je SFRJ prekinula diplomatske odnose sa Izraelom. Isto tako, piše se i o nekim događajima posle raspada SFRJ, pre svega o prestanku rada Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (SFRJ), stvaranju novih krovnih jevrejskih organizacija u državama stvorenim na njenoj teritoriji i regulisanju njihovih međusobnih odnosa.

Drugi deo ove Spomenice posvećen je aktivnostima Saveza jevrejskih opština Srbije (SJOS), jedne od pet krovnih organizacija njegovih naslednica, posle raspada SFRJ i prestanka rada Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (SFRJ). Pozivu da učestvuju u pisanju ove Spomenice nisu se, nažalost, odazvale ostale četiri jevrejske krovne organizacije naslednice SJOJ, pa je stoga SJOS odlučio da u ovaj poduhvat uđe sam.

Sa žaljenjem se mora konstatovati da SJOS (a to se odnosi i na JIM i jevrejske opštine) ne raspolaže potpuno sredenim podacima o događajima, odlukama, ličnostima i sl., značajnim za njegovu dugu istoriju. To je donekle razumljivo kad je reč o vremenu pre II svetskog rata, za koje je dokumentacija najvećim delom

uništena (nešto se može rekonstruisati na osnovu sačuvanih glasila i dokumenata), no ne i posleratnom razdoblju. Primera radi, nema potpunih spiskova porušenih sinagoga i drugih verskih kao i svetovnih objekata, gajeva i šuma zasađenih u Palestini / Izraelu, podignutih spomenika i spomen-obeležja u zemlji, dobitnika raznih priznanja, recimo, lica upisanih u Zlatnu knjigu KKL, dobitnika megila i slično, imena predsednika i članova rukovodstva, počasnih članova, dobitnika „Medalje pravednika“, verskih službenika, donatora, adresa sedišta... Nema dovoljno fotografija objekata, ličnosti i sa događaja, sređenih i sa obeleženim mestima i datumima gde i kada su snimljene, ko ih je snimio i još mnogo toga. Ma koliko bilo kasno, svemu što je gore pomenuto treba prići što pre.

Okruženje

reme neposredno pre obeležavanja 50-godišnjice SJOJ i decenija posle toga obilovali su krupnim događajima kako u samoj Jugoslaviji tako i u Evropi, pa i svetu, od kojih su neki imali veoma velik, možda čak presudan uticaj na život Jevreja u Srbiji i na Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Mada je to kratko napomenuto u drugim poglavljima, ovde ćemo se na neke od njih osvrnuti detaljnije.

Dve godine pre te godišnjice, 5. juna 1967 izjutra, počeo je takozvani Šestodnevni rat između Izraela, s jedne, i Egipta, a odmah potom Sirije i Jordana, s druge strane. Dva sata posle početka ratnih operacija predsednik SFRJ, Josip Broz Tito, osudio je Izrael kao agresora i tražio hitnu obustavu agresije. Osam dana posle toga, 13. juna, Jugoslavija je, kako je dogovoreno na sastanku rukovodilaca komunističkih partija i vlada održanom Moskvi 9. juna, prekinula diplomatske (ne i ekonomske, kulturne, sportske, porodične itd.) odnose s Izraelom¹. Ti odnosi nisu obnovljeni sve do kraja postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Godine 1974. donet je novi ustav SFRJ, koji je uveo velike promene u funkcionisanju države. Namera je verovatno bila da se ubrza njen razvoj, poveća odgovornost republika za to, da one dobiju veća prava, ali i obaveze, kao i da se izbegnu sve češće rasprave o tome da neke imaju povlašćeniji status od drugih, ili čak da eksploatišu druge i tome slično, ali ne i da se razvlasti centar, koji je i dalje insistirao na svojoj neupitnoj ulozi. Međutim, nova rešenja rezultirala su slabljenjem centra i jačanjem uloge federalnih jedinica u političkoj i ekonomskoj sferi, njihovim sve češćim razmimoilaženjima i verbalnim sukobljavanjima, a na kraju ratovima i raspadom zemlje.

Doživotni predsednik SFRJ i predsednik Saveza komunista Jugoslavije Josip Broz Tito, umro je posle duge bolesti u Ljubljani 4. maja 1980, kratko vreme pre 88. rođendana. Na njegovoj sahrani u Kući cveća u Beogradu okupio se dotad najveći broj stranih državnika. Država, armija i partija koje je stvorio, nadživeli su ga manje

od jedne decenije, uprkos svim zaklinjanjima da se njihovo slabljenje, a još manje nestanak, neće dopustiti. Za to vreme raspao se sistem socijalističkog samoupravljanja, počelo je ukidanje društvene svojine i povratak kapitalizma, ukinut je monopol SKJ i počeo se uvoditi višepartijski sistem. Ojačao je uticaj pojedinih crkava i verskih organizacija, koje su davale podršku tim promenama.

Krajem osamdesetih godina 20. veka na svetskoj sceni dogodile su se temeljne promene. Realni socijalizam urušio se pod teretom sopstvenih slabosti i neefikasnosti, kao i neizdržljive trke u naoružanju. U Berlinu je 9. novembra 1989. srušen zid koji je razdvajao dva dela grada. Raspao se Sovjetski Savez. Jedan za drugim pali su režimi u istočnoevropskim zemljama i na vlast su došle pristalice zapadnog tipa demokratije i kapitalizma.

U Jugoslaviji su tokom tih osamdesetih godina jačale centrifugalne sile. Federalne republike i autonomne pokrajine tražile su promene u svom položaju i veća prava. Počeli su pregovori republičkih i pokrajinskih rukovodstava o preuređenju odnosa. U igri su bile razne opcije, od nastavka po dotadašnjim pravilima, preko jačanja federalnih elemenata, asimetričnog federalizma, do konfederacije i potpunog osamostaljenja. Pregovori su trajali dugo, bez dogovora, a u isto vreme sprovedene su pripreme za osamostaljenje i proglašavanje nezavisnosti nekih republika, uz oštro protivljenje tome pre svega u JNA i u rukovodstvu Republike Srbije.

Što se tiče Srbije, sticao se utisak da ljudi na vlasti nisu bili svesni dubine promena u Evropi i svetu. Nastavili su starim putem i metodama, čak ispoljavajući pretenzije da postanu središte i vođstvo novog okupljanja komunističkih i njima bliskih snaga u svetu. U isto vreme u zemlji su negovali ekstremnu nacionalističku retoriku i podstrekavali Srbe van Srbije na pobunu protiv država u kojima žive, podsećajući ih na žrtve u prošlosti. Ograničena su stečena prava autonomnih pokrajina, koja su obuhvatala izvesna obeležja državnosti, i sprovedena je sveopšta centralizacija vlasti.

Jevreji su se našli u nezavidnom položaju. Često su optuživani za nedovoljnu podršku ambicijama nacionalnih lidera i za jugonostalgiju, mada je jedan broj ne samo pojedinaca nego i rukovodstva nekih jevrejskih opština davao podršku liderima svojih republika. Kao što se događalo i sa drugim organizacijama i ustanovama na jugoslovenskom nivou, doveden je u pitanje opstanak Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i na kraju se, posle nekoliko godina, on ugasio.

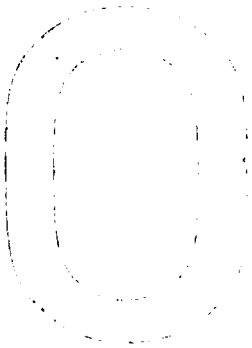
Jedna od posledica uvođenja demokratije i višestranačja, što su Jevreji uglavnom pozdravili, bilo je intenziviranje antisemitizma. To ne znači da je demokratija sama po sebi odgovorna za to već da je često tumačena kao apsolutna sloboda da se čini, govori ili piše sve što nekome padne na um, uključujući širenje nacionalne, rasne i verske mržnje.

Postavilo se pitanje spojivosti funkcija u političkim partijama i u jevrejskim organizacijama (prvu nekomunističku partiju u SFRJ osnovao je predsednik Jevrejske opštine Zagreb, Slavko Goldštajn). Kao što je u Spomenici već rečeno, u SJOJ je zauzet stav, kasnije unet i u Statut, da su nespojive istovremene funkcije (ne i samo članstvo) u političkim partijama i u jevrejskim opštinama i organizacijama.

Na širem, evropskom planu, promene krajem osme decenije prošlog veka donele su poboljšanje položaja Jevreja u bivšim socijalističkim zemljama, koji su, bez obzira na ustave, zakone i deklaracije, često bili diskriminisani, lišeni određenih prava u školovanju

i karijeri, bili optuživani za dvojnu lojalnost i tome slično. Promene su olakšale njihovo iseljavanje u Izrael, dobijanje nemačkog obeštećenja žrtvama (doduše manjeg nego žrtvama na Zapadu i Izraelu), učlanjivanje u međunarodne jevrejske organizacije, slobodan verski život i drugo, ali su donele i otvorenije ispoljavanje antisemitizma. To je značilo kraj dugogodišnje uloge SJOJ kao mosta, odnosno pomoći Svetskom jevrejskom kongresu i nekim drugim jevrejskim organizacijama u svetu u stvaranju i održavanju veza između jevrejskih organizacija na Zapadu i Istoku Evrope.

Organizacija

rganizacija Saveza jevrejskih opština Jugoslavije je do kraja postojanja SFRJ ostala uglavnom onakva kako je izloženo u Spomenici posvećenoj 50-godišnjici njegovog osnivanja, s tim što je na XI konferenciji 1971. ukinut Glavni odbor. To znači da su otad organi Saveza bili: Konferencija opština, Izvršni odbor, Radni odbor (do X konferencije 1969, Uži izvršni odbor), Predsedništvo i Nadzorni odbor. U

strukturi ovih organa povremeno je dolazilo do manjih promena. Od XI konferencije, održane 1971, uvedeno je da se redovne konferencije održavaju svake godine (uz mogućnost održavanja vanrednih po određenoj proceduri) i da svake treće godine budu izborne.

Poslednja redovna i ujedno izborna konferencija Saveza SJOJ (u SFRJ) bila je XXVIII, održana 11. juna 1988. Na njoj je za predsednika SJOJ ponovo i poslednji put izabran dr Lavoslav Kadelburg, koji se na sledećim izborima nije kandidovao. Na XXXI redovnoj i izornoj konferenciji 22. juna 1991, kada su postojanje SJOJ (u SFRJ) neke članice već dovodile u pitanje, za predsednika SJOJ izabran je David Albahari. U radu Konferencije učestvovali su i predstavnici nekoliko jevrejskih opština van Srbije (Sarajevo, Skoplje, Split...), a neki od njih su izabrani u organe Saveza. Zbog obrazovanja nezavisnih država Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije i Slovenije, s jedne strane, i Savezne Republike Jugoslavije, sastavljene od Srbije i Crne Gore, s druge strane, ima nedoumica o kojem SJOJ je pojedinih godina reč: SFRJ ili SRJ (Savezne Republike Jugoslavije).

Savez, odnosno njegov Izvršni odbor, za sve vreme imao je svoja radna tela: koordinacione odbore (za ženske sekcije i za omladinu), komisije i druge, kojih nije stalno bio isti broj, jer su neke bile gašene, a nove osnivane. Među njima su bile komisije: za međunarodne odnose, za međunacionalne odnose (na XI konferenciji spojene u Komisiju za međunarodne i međunacionalne odnose, sa posebnim statusom, „višim“ od ostalih), finansijska, za omladinu, za kulturu, verska, socijalna, pravna, statut-

arna, za groblja, muzejska, za spomenike i spomen-obeležja, personalna i ostale. Posebno mesto imao je Kuratorijum Doma staraca „Lavoslav Švarc“ u Zagrebu, čiji su predstavnici bili uključivani u organe Saveza.

U članstvu SJOJ bilo je na kraju, prema Jevrejskom kalendaru za 5751 (1990–91), 27 opština. Po republikama to su bile:

Bosna i Hercegovina: Banja Luka, Doboj, Mostar, Sarajevo, Tuzla, Zenica

Hrvatska: Čakovec, Daruvar, Dubrovnik, Osijek, Rijeka, Slavonski Brod, Split, Virovitica, Zagreb

Makedonija: Skoplje

Slovenija: Ljubljana (i poverenstva Lendava, Maribor i Murska Sobota)

Srbija: Beograd, Kikinda, Niš, Novi Sad, Pančevo, Senta, Sombor, Subotica, Vršac, Zemun

Posle proglašenja novog ustava SFRJ 21. februara 1974, u SJOJ i jevrejskim opštinama dosta se diskutovalo o prilagodavanju organizacije i delovanja tom dokumentu. O tome se razgovaralo i u Saveznoj konferenciji Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, s kojom je Savez najuže sarađivao, konsultovao se o značajnijim pitanjima unutrašnje prirode i, naročito, aktivnostima na međunarodnom planu, pa je čak smatran delom SSRNJ. Razmatrana je mogućnost da se organizacija sprovede po uzoru na državu, tj. da Savez bude federacija republičkih i pokrajinskih organizacija i da se uvede delegatski princip (koji je, u stvari, već delom postojao).

Savez je u osvrtu na 5734. godinu, u leto 1974, dao veoma pozitivnu ocenu tog dokumenta: „Odredbe novog ustava SFRJ samo su još jednom potvrdile jednakost i ravnopravnost naroda, narodnosti i etničkih grupa u samoupravnoj socijalističkoj Jugoslaviji, u kojoj nalazi mesta i jevrejska zajednica sa svojim institucijama i kulturno-nacionalnim, socijalnim, karitativnim, vaspitnim i drugim delatnostima.“

Jevrejski pregled za XI-XII 1975. izveštava o razgovorima vođenim 27. novembra u Saveznoj konferenciji SSRNJ „o statutima jevrejskih opština i SJOJ u vezi s dokumentima koje treba pripremiti radi usklađivanja organizacije i delatnosti s propisima novog ustava SFRJ i ustava socijalističkih republika. Jevrejske opštine će se moći organizovati i formalno registrovati kod nadležnih organa uprave kao udruženja građana jevrejske etničke grupe. Iako bi u principu trebalo da organizacija bazira na udruživanju po republikama i pokrajinama, konstatovano je da za to nema uslova zbog broja opština u pojedinim republikama. Opštine i Savez obuhvataće sve sektore delatnosti kao i dosad.“

Povodom smrti Edvarda Kardelja, 10. februara 1979, u Jevrejskom pregledu za januar–februar 1979. navodi se njegovo mišljenje izneto predstavnicima SJOJ u Bugojnu 21. oktobra 1976. prilikom posete predsednika Svetskog jevrejskog kongresa dr Nahuma Goldmana predsedniku Titu: „Pa zašto ne zadržite opštine i Savez kad u njima ima mesta za sve Jevreje bez obzira na to da li su ateisti ili vernici, da li su članovi Saveza komunista ili Socijalističkog saveza.“

Na XIX konferenciji SJOJ u aprilu 1979. rečeno je kako je Savez „udruženje građana kao deo Socijalističkog saveza, uz zadržavanje svih specifičnosti u strukturi i okvirima delatnosti“. A na XX konferenciji maja 1981. povodom rasprave „o odnosima

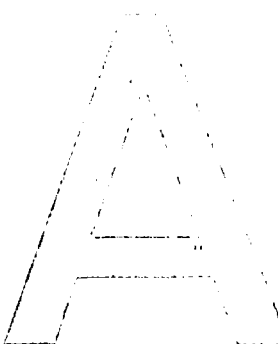
jevrejskih opština i Saveza sa Socijalističkim savezom, komisijama za odnose sa verskim zajednicama i drugim društveno-političkim zajednicama” donet je zaključak: „Treba tražiti puteve i način za uključivanje Saveza u društveno-politički život šire zajednice, a jevrejske opštine to treba da učine prema datim uslovima i postojećoj lokalnoj praksi.”

Gornje citate dali smo u želji da se vidi koliko se rukovodstvo Saveza trudilo da se SJOJ uklopi u nove društvene trendove. Ipak se sve svelo na reči koje lepo zvuče, ali se uglavnom nastavljala dotadašnja praksa, jer je zaista bilo teško krajnje različite organizacije „uterivati u isti tor” i različite probleme rešavati na isti kalup.

Veza SJOJ i SSRNJ prekida se osamdesetih godina prošlog veka, kada se u republikama stvaraju nove političke i društvene organizacije, a SSRNJ iščezava sa političke scene. U Srbiji, na primer, od Saveza komunista Srbije i SSRN Srbije stvara se nova, Socijalistička partija Srbije, pod rukovodstvom Slobodana Miloševića. Otad je SJOJ nepolitička (i neprofitna) organizacija, što će se uneti i u njen Statut. Odlučeno je da funkcioneri (ne i obični članovi) političkih partija ne mogu u isto vreme biti funkcioneri Saveza, a slične odredbe ušle su i u statute opština. To, naravno, nije značilo nezainteresovanost Saveza, njegovih članica i članstva u njima za politička zbivanja u zemlji, pogotovo kad je reč o svemu što je u vezi sa pravima i ravnopravnošću nacionalnih, etničkih i verskih zajednica (jevrejska zajednica definisala se kao etničko-verska), kao i borbom protiv diskriminacije, širenja nacionalne, verske i rasne mržnje, antisemitizma, ksenofobije, neonacizma i sličnih pojava i njihovih nosilaca.

Aktivnosti

ktivnosti Saveza jevrejskih opština Jugoslavije posle 1969. nisu se bitno promenile, mada su se menjali prioriteti, što je bilo uslovljeno stanjem u jevrejskoj zajednici i celoj zemlji. Rede su neke aktivnosti bile obustavljene, ili drastično smanjene.

Na jednom od prvih mesta ostale su aktivnosti na oživljavanju i podsticanju rada opština. Njihov je broj kao posledica Holokausta bio bitno smanjen (sa 117, uključujući 12 ortodoksnih, 1940, na 38 posle završetka Drugog svetskog rata), da bi se proces smanjivanja broja, iako usporeno, nastavio (36 u vreme proslave 50-godišnjice Saveza i 27 pred kraj njegovog postojanja; u Srbiji su prestale da postoje jevrejske opštine Bečej, Senta i Vršac). Neke preostale opštine brojčano su stagnirale ili se smanjivale. Ukupan broj članova opština uoči II svetskog rata bio je preko 67 000. Ukupan broj Jevreja bio je veći, prema nekim procenama čak do 82 000, ne računajući oko 4 000 izbeglica iz Nemačke, Austrije i zemalja koje je okupirala nacistička Nemačka; jedan broj ostao je u Jugoslaviji do napada Nemačke, od oko 50 000 koliko ih je ušlo i najvećim delom prošlo kroz nju na putu u druge zemlje. Nekoliko hiljada Jevreja u Jugoslaviji se u tim godinama bilo pokrstilo, što im nije pomoglo, jer naciste, ustaše i slične nije zanimala vera nego krv i rasa. Posle rata broj članova opština bio je pao na blizu 12 000 (preživelo je hiljadu ili dve više, ali se nisu vratili iz izbeglištva) i oko 6 500 posle alija 1948–1952, osipajući se i dalje zbog nepovoljne starosne strukture, niskog nataliteta, iseljavanja i tome slično. Jedan broj Jevreja uopšte nije želeo da se u njih učlani. Među njima je bilo službenika raznih državnih i društvenih institucija, u kojima se nije uvek dobro gledalo na navodno nacionalno podvajanje, ili se, s druge strane, vodilo računa o nacionalnim ključevima prilikom postavljanja na funkcije.

Zvanično saopštavan broj Jevreja prilikom izjašnjavanja o nacionalnosti i veri na popisima stanovništva treba uzeti s rezervama. Rezultati popisa kad je reč o Jevrejima (ali i nekim drugim grupama, pre svega Romima), iz više razloga, kao što su loša iskustva u prošlosti i bojazan od bilo kakvog popisivanja, umanjivali su broj, pošto se mnogi nisu izjašnjavali kao Jevreji nego kao neopredeljeni, kao Jugosloveni, ili

kao pripadnici većinskog stanovništva. S druge strane, jevrejske opštine imale su neujednačene kriterijume za prijem u članstvo i često su preuveličavale broj članova, pa stoga ni Savez nije imao pouzdane podatke o tome i pokušavao je da ujednači kriterijume za prijem u članstvo opština.

U vezi s izjašnjavanjem na popisima, odnosno dilemama pojedinaca o tome kako bi trebalo da se izjasne Jevreji, u zajednici i u Savezu vođene su debate. Pre svega razjašnjeno je da nazivi Jevrejin i Židov nisu uvredljivi, da su sinonimi i ravnopravni u upotrebi. Takođe je članstvu objašnjavano da se Jevreji u Jugoslaviji mogu izjasniti kao posebna narodnost i u isto vreme, ako su vernici, takođe kao Jevreji po veri, da u popisu uopšte ne moraju odgovoriti na pitanja o tome.

Rukovodstvo Saveza je u više navrata insistiralo na većem finansijskom osamostaljivanju opština. Pominjana je „obrnuta piramida“, tj. kako da umesto da opštine finansiraju Savez, Savez finansira njih. Ipak, iz objektivnih razloga, zbog toga što opštine nisu imale dovoljne prihode, kao što ni Savez uglavnom nije imao svoje nego je distribuirao ono što je dobijao, ništa se nije promenilo.

Očuvanje identiteta dobilo je na značaju, zapravo je bilo jedan od prioriteta, jer su to zahtevali nepovoljni uticaji na svest o jevrejskom identitetu, kako u samoj jevrejskoj zajednici, tako i u okruženju. Usled malobrojnosti jevrejske zajednice i drugih uzroka, mešoviti brakovi su bili možda češći nego brakovi između jevrejskih partnera. Činjeni su napor da i deca iz mešovitih brakova dobiju bar osnovno jevrejsko obrazovanje. Stanje na tom području razlikovalo se od opštine do opštine, ali generalno rečeno nije bilo dovoljno jevrejskih vrtića i zabavišta i kvalifikovanog osoblja za njih. U jednom broju opština održavani su kursevi hebrejskog jezika, uz prilično malu posećenost. U saradnji s Jevrejskom agencijom i izraelskim vlastima i organizacijama slani su omladinci u Izrael, s idejom da će se posle upoznavanja s njim neki odlučiti da se tamo stalno nastane. Iseljavanja u Izrael bilo je, ali manje nego u neke druge zemlje, pre svega SAD, Kanadu i države Evropske zajednice

S razvojem zemlje rastao je standard stanovništva, pa i Jevreja. Iako je broj socijalnih slučajeva bio smanjen, ostao je i dalje visok u odnosu na ukupan broj članova. Prema podacima Saveza, sedamdesetih godina bilo ih je oko 250. Stoga je rešavanju socijalnih problema i dalje posvećivana velika pažnja, a na to je odlazio i dobar deo pomoći iz inostranstva. Pomoć je pružana u raznim vidovima, kao stalna, privremena, ili vanredna, novčana ili u lekovima i pomagalima, preko Saveza i opština. Ustanova Saveza, Dom staraca „Lavoslav Švarc“ u Zagrebu, proširen je i ureden.

Pošto u jevrejskoj zajednici ima kako vernika (oko 2/3 broja deklariranih na popisima kao Jevreji po nacionalnosti), tako i sekularnih, na očuvanju identiteta rađeno je po dve linije: preko opšteg kulturnog obrazovanja, obeležavanja istorijskih događaja, komemoracija, okupljanja članova raznih uzrasta na sportskim, zabavnim i drugim manifestacijama, kao i putem verskog obrazovanja, proslava verskih i drugih praznika itd.

Žene su predstavljale većinu u jevrejskoj zajednici i uloženo je prilično napora da se one nađu i na funkcijama u opštinama i Savezu, u čemu se donekle uspelo, mada još nije bila ostvarena njihova jednaka zastupljenost. Može se reći da su žene bile najaktivniji deo članstva opština. U Beogradu je 1974. proslavljena 100-godišnjica osnivanja Jevrejskog ženskog društva. Na inicijativu Ženske sekcije JO Beograd, sekcije

tri najveće opštine: Beograda, Zagreba i Sarajeva osnovale su Koordinacioni odbor ženskih sekcija. Taj odbor preuzeo je od Ženske sekcije JO Beograd predstavljanje jugoslovenskih Jevrejki u Međunarodnom savezu jevrejskih žena (ICJW).

Do druge polovine sedamdesetih godišnji sastanci ženskih sekcija održavani su u Beogradu, a onda je 1977. odlučno da se svake godine održavaju u drugom većem gradu. Tako su 1978. i 1985. održani u Skoplju, 1979. i 1984. u Beogradu, 1979. i 1988. u Sarajevu, 1981. i 1986. u Zagrebu, 1982. u Novom Sadu i Subotici, a poslednji godišnji susret u SFRJ održan je 1989. u Novom Sadu. Tim susretima redovno su prisustvovalе predstavnice stranih i međunarodnih ženskih organizacija.

Gošća iz Francuske je na sastanku u Sarajevu 1980. rekla kako je iznenađena što u tako maloj zajednici vidi toliko velik broj aktivistkinja.

Na sastanku Koordinacionog odbora ženskih sekcija 1979. u Beogradu predstavljen je upitnik za anketu „Moja porodica“. Pitanja (83 u 13 poglavlja) sastavile su Luci Petrović, sekretar SJOJ, i dr Eta Najfeld, predsednica Koodinacionog odbora. Ukupno su ispunjena 322 upitnika (200 aškenaza i 122 sefarda). Uprkos slabom odazivu nekih opština, sakupljen je dragocen materijal, čime je ispunjen cilj – zaštita i očuvanje od zaborava jevrejske tradicije i običaja. Rezultati te ankete uveliko su korišćeni u naučne svrhe i nezaobilazni su prilikom proučavanja jezika i običaja zajednice.

Velika pažnja posvećena je omladini. Nastojalo se da se ona angažuje u raznim aktivnostima: sportskim, kulturnim i tome slično. Održavana su sportska takmičenja, uglavnom na jadranskoj obali („Makabijade“ u Supetru na Braču, na Korčuli, u Vodicama, Duilovu...), međuklupski susreti i drugo. Naročita pažnja poklanjana je organizaciji omladinskih letovanja, čime se bavila i posebna komisija Saveza. Do sredine sedamdesetih letovanja su bila organizovana u nizu mesta, pre svega na Jadranu (Zatonu Malom, Kaštel Štafiliću, Sutivanu na Braču, Trpnju i dr.). Međutim, s razvojem turizma, porastom broja domaćih i stranih turista, sve je teže bilo naći pogodne lokacije uz prihvatljive troškove, pa je već 1971. doneta načelna odluka o otvaranju stalnog letovališta Saveza. Posle toga je u uvali Vrilo u Pirovcu blizu Šibenika otkupljena kuća jednog člana JO Zagreb i adaptirana za potrebe letovališta. Letovanje u prvom objektu u vlasništvu jevrejske zajednice počelo je 29. juna 1975. Taj objekt je i dalje doterivan, a 1986. je proširen, tako da je mogao primiti velik broj ne samo omladinaca nego i pripadnika srednje generacije, kako iz Jugoslavije tako i iz inostranstva. Omladinci najmlađeg uzrasta odlazili su i u kamp u Sarvašu, u Mađarskoj.

U opštinama gde je za to bilo uslova otvarani su dečji vrtići i zabavišta, u koje je dolazilo dosta jevrejske dece (ponekad, zbog njihovog dobrog glasa, i poneko nejevrejsko dete, iz prijateljskih porodica). Ona su uglavnom i posle prerastanja tog uzrasta ostajala vezana za jevrejsku zajednicu.

Osim letovanja omladine, zajednički su, često u inostranstvu (Lido di lesolo u Italiji, Grčka) letovali i funkcioneri, aktivisti i saradnici Saveza i jevrejskih opština. Ovo je bilo od velikog značaja za razvijanje trajnih drugarstava i prijateljstava pre svega jevrejskih omladinaca, ali i starijih iz raznih delova Jugoslavije, tako da je to doprinelo stvaranju njihovog zajedništva. Činjenica je da su ta prijateljstva i zajedništvo uglavnom nadživela raspad Jugoslavije, što se pokazuje u raznim prilikama posle toga, do današnjih dana.

Na forumima je često bilo reči o potrebi uključivanja mlađih snaga u rad i

rukovođenje. Tako je 1977, na XVII izbornoj konferenciji izvršeno takozvano podmlađivanje Izvršnog odbora Saveza, u koji su ušla četvorica omladinskih aktivista.

S druge strane, često su se čule kritike na račun srednje generacije zbog njenog nedovoljnog uključivanja u aktivnosti opština.

Verskom životu bila je posvećivana stalna pažnja. Problema je bilo u pronalaženju rabina. Malobrojni preživeli rabini iz predratnog razdoblja bili su suviše stari, ili su otišli u druge zemlje (predratni vrhovni rabin dr Isak Alkalaj, posle bekstva iz Srbije 1941, ostao je do smrti u SAD), tako da neko vreme u zemlji nije bilo nijednog aktivnog rabina. Pokušaji da se dovedu rabini iz inostranstva nisu uspeali, jer se isprečio problem jezika, ali i njihovih plata i tome slično. Konačno je sklopljen ugovor sa Cadikom Danonom, a s obzirom na njegove godine, na školovanje u ješivi u Izraelu upućen je mladi čovek, današnji rabin Srbije Isak Asiel koji je tu dužnost preuzeo posle Danonovog povlačenja.

Nije rešen jedan od glavnih problema, važan pre svega za takozvanu treću generaciju (unučad Jevreja), to jest njihovog gijura, koji je bivao sve akutniji kako je vreme prolazilo. Nisu se mogli poštovati mnogi verski propisi, kao što je obrezivanje muškog deteta osmog dana po rođenju (nije bilo ni mohela, to jest obrezivača), bar micva za dečake kad navršu 13 godina i bat micva za devojčice kad navršu 12 godina. Nije bilo tradicionalnih venčanja i tome slično. Jedino su pogrebi vernika bili uz uobičajeni obred, ne obavezno uz učešće rabina. U jednom broju opština bio je obnovljen rad Hevra kadiša, što se pokazalo kao veoma korisno. Bilo je teško poštovati propise o kašrutu, to jest dozvoljenim i zabranjenim jelima, jer za to nije bilo uslova ni kada je postojala želja.

Na velike verske praznike jevrejske opštine organizovale su zajedničke večere. Njihove kancelarije, kao i SJOJ, u te dane nisu radile. Na celoj teritoriji Jugoslavije korišćeno je samo nekoliko sinagoga i dugo vremena delovao je samo jedan rabin. Savez je redovno uz pomoć JDC obezbeđivao iz inostranstva potrebe za verski život, kao što je macot za Pesah i tome slično. Državni organi nisu stavljali nikakve prepreke verskom životu. Rabin je tretiran kao poglavari ostalih crkava i verskih zajednica.

Groblja su bila stalna briga Saveza, u kojem je radila i posebna komisija za groblja. Nastojalo se da se u kontaktu s mesnim vlastima očuvaju i uređuju groblja u mestima u kojima više nije bilo Jevreja, u čemu se nije svuda uspevalo. Radilo se i na podizanju spomen-obeležja na takvim i drugim mestima. Obeležja su podizana i na mestima stradanja tokom Holokausta. Od mnogih, pomenućemo podizanje spomen-kosturnice na Romaniji 1973, spomenika na splitskom groblju Lovrinac 1976, spomenika na Vracama u Sarajevu i u Jabuci 1981, spomenika Menora u plamenu u Beogradu 1990.

U pojedinim opštinama brigu o sahranjivanju, pa i održavanju grobalja, vodila je Hevra kadiša, a finansirana je iz raznih izvora, poput dobrovoljnih priloga članova, taksa za sahrane i grobna mesta i donacija. Savez je podržavao osnivanje i rad Hevra kadiša, ali u njemu nije bilo koordinacije rada na tom polju.

U redovne aktivnosti Saveza spadale su komemoracije, organizovane zajedno s jevrejskim opštinama, a često i nejevrejskim državnim, verskim, boračkim i drugim ustanovama i organizacijama. Svake godine obeležavan je „Jom Hašoa“, zatim, uz

vojne počasti, 11. novembar – „Dan primirja“ u Prvom svetskom ratu, „Dan proboja iz Jasenovca“ 22. aprila 1945, dani oslobođenja pojedinih gradova, dan odvođenja makedonskih i pirotskih Jevreja u Treblinku 11. marta 1943, Novosadska racija i drugi. Na okrugle godišnjice podsećano je na smrt istaknutih jevrejskih ličnosti, događaje iz istorije, osnivanje ustanova i organizacija. Tako su u periodu 1969–1990, posle proslave 50-godišnjice SJOJ, obeležene i 60-godišnjica i 70-godišnjica, zatim godišnjice posleratne obnove rada Saveza i JO Beograd (30-godišnjica, pa 40-godišnjica 1974. i 1984), JO Split (1974), Zagreb (1975. i 1985). Posebno svečane bile su proslava 200-godišnjice osnivanja JO Subotica (1975), 200-godišnjica naseljavanja Jevreja u Zagrebu i 180-godišnjica osnivanja jevrejske opštine u njemu (1986). Redovno su održavane komemoracije na mestima stradanja, kao u Đakovu, Jasenovcu, Gradini, Zasavici, Monopolu u Skoplju, na Starom sajmištu u Beogradu, u Jajincima... ili u zatvorenim prostorijama, najčešće uz učeće predstavnika vlasti, vojske, boračkih organizacija, katkad pojedinih članova diplomatskog kora, sa prigodnim programima, govorima, horovima. Jevrejski pregled redovno je pisao o podignutim spomenicima, komemoracijama i sličnim manifestacijama.

Sprovedene su posebne akcije. Tako su u oktobru i novembru 1970. u jevrejskoj zajednici sprovedena interna demografska istraživanja, uoči državnog popisa 1971. Najsveobuhvatnije istraživanje urađeno je u leto 1985. Na osnovu sedam upitnika sa blizu 200 pitanja, koje je pripremio Ruben Fuks, anketirano je više od 1 700 jevrejskih domaćinstava. Tim za obradu i analizu prikupljenih podataka vodila je mr Mila Bogosavljević, a knjiga s rezultatima imala je 220 stranica. Obuhvatnost ankete bila je 65,2% u Beogradu, 57,1% u Zagrebu, 55,6% u Osijeku, 88,5% u Rijeci, 81,4% u Ljubljani, a u Savezu kao celini 70,5%. Ukupan broj Jevreja u domaćinstvima bio je 2 404, ukupan broj članova u jevrejskim opštinama 2 723 (po državnom popisu stanovništva 1981. bilo je 1 384 Jevreja). Od ukupnog broja lica, 124 (3,37%) bila su Jevreji, ali ne članovi jevrejskih opština, 443 (12,07%) članovi jevrejskih opština, ali ne Jevreji, 824 (12,45%) ni Jevreji ni članovi JO. Utvrđeno je da je natalitet u padu, mortalitet u porastu, da prirodni priraštaj opada, da je starosna struktura veoma nepovoljna: u pojedinim opštinama starih je tri puta više nego mladih. Pripadnost jevrejstvu (odgovarali stariji od 10 godina) oseća 73%, donekle oseća 18%, ne oseća 8%. Mišljenje o budućnosti jevrejske zajednice u Jugoslaviji (odgovarala grupa od 20 do 50 godina): 60% trajaće još dugo, 25% trajaće još jednu do dve generacije, 13% biće malobrojnija, 3% treba da nestane. Veza anketiranih s jevrejstvom: 94% poreklom, 6% brakom, 0% prelaskom u veru.

Među najvažnijim aktivnostima SJOJ bila je informativna delatnost. To se u prvom redu odnosi na Jevrejski pregled (na početku pod imenom Bilten SJOJ), koji je izlazio do 1990, kada se ugasio, posle 40 godina od osnivanja. Obično je izlazio na svaka dva meseca, ali je bilo godina kada je izlazio u jednoj svesci za tri do šest meseci. Imao je niz rubrika: „Uvodnik“, „Događaji“, „Članci“, „Priče“, „In memoriam“, „Antisemitizam/neonacizam“, „Iz Saveza“, „Iz jevrejskih opština“, „Ženska stranica“, „Jugoslovenski Jevreji u svetu“, „Jevrejske zajednice u svetu“, „Iz svetskih jevrejskih organizacija“, „Vesti iz Izraela“, „Iz kulturnog života“, „Bibliografija novih knjiga“, „Značajne godišnjice“, „Pre 50 godina“, „Razne vesti“, „Filatelija“, „Porodične i lične vesti“, „Čitulje“, „Dobrovoljni prilozi“, „Čestitke“ – spisak nije potpun.

Jevrejske opštine na teritoriji Srbije

II - 1947. godine

I-1940. godine

a) u Savezu jevrejskih veroispovednih opština

Mesto	Broj članova	Ime predsednika	Ime rabina ili najstarijeg sveštenika
Apatin*	61	Bela Šefer	Samuel Švalb
Bačka Palanka*	229	Solomon Štajf	Eugen Gros
Bačka Topola	254	Josef Vig	Julius Goldštajn
Bajmok*	123	Ljudevit Šefer	Mavro Jakobovi
Bela Crkva*	51	Josef Gros	Evgen Kraus
Beograd ašk.	1888	dr Fridrih Pops	Ignjat Šlang
Beograd sef.	8500	dr David Albala	dr Isak Alkalaj
Bezdan*	90	dr Nandor Popcer	H.Grinberger
Čantavir*	66	dr Simon Lipot	Adolf Kraus
Čonoplja*	31	dr Aleks Hajdu	Makso Dajč
Čurug*	55	Šandor Lampel	V.Birbaum
Debeljača*	148	Andor Gutman	Ignjat Rot
Horgoš*	24	Marko Deneš	Ižak Abraham
Kos.Mitrovica*	116	Benvenisti Koen	
Kragujevac*	85	dr Moša Eli	S.Šlomović
Kula*	124	dr D.Holender	
Leskovac*	59	Bozor Mandil	Lipot Frankl
Mali Idoš*	30	Šandor Kertes	Albert Daniti
Niš	337	Bora H.Hazan	Emanuel Polak
Novi Bečej*	204	G.Šlezinger	Izrael Gelbman
Novi Kneževac*	69	Josif Šiler	Cadik Konforti
Novi Pazar	297	Leon Behar	dr Hinko Kiš
Novi Sad	4104	dr Ferdinand Lustig	Josip Klajn
Novi Vrbas*	233	Aurel Rajh	Majnhart Klajn
Pančevo	403	Oskar Fišgrund	Ernest Špicer
Parabuć*	73	Šamu Kelemen	dr David Finci
Petrovgrad	1267	Leopold Flajšberger	
Pirot*	96	Moša Levi	Zaharije Levi
Priština	385	Hajim B.David	Vilim Goldštajn
Ruma*	249	Dezider Šlezinger	dr A.Erenfeld
Senta	595	Armin Graf	Jakov Špaser
Smederevo*	70	L.Tajtacak	Ger.Belogorski
Sombor	945	dr Henrik Oblat	Bela Vajs
Srem.Mitrovica*	100	dr Fridrih David	Herman Vajs
Stanišić*	31	Bene Liht	J.H.Frenkel
Stara Kanjiža*	174	A.Griner	
Stara Moravica*	38	Aleksandar Špajer	Leo Lišic
Stari Bečej.	253	Rudolf Špicer	dr L.Geršon
Stari Sivac*	47	Vilim Lederer	Nisim Adižes
Subotica	4900	dr Elemir Kalmar	Gerson Slovak
Šabac*	83	dr Hajim Ruso	V. Heršković
Temerin*	63	S.Šosberger	dr Vilim Štajner
Titel*	80	dr Eugen Fišer	Mavro Saleman
Velika Kikinda	512	Maks Gutman	Gerson Kačka
Vršac	290	Hajim Sid	Isak Musafija
Zemun ašk.	354	dr L. Brandajs	
Zemun sef.	115	Moreno Anaf	
Žabalj*	100	Jakov Fišer	

Mesto i broj pripadnika	
Ada	59
Apatin	25
Bat	2
Bačko Petrovo Selo	26
Beograd	2271
Kikinda	37
Kosovska Mitrovica	33
Mol	11
Niš	31
Novi Pazar	36
Prizren	4
Novi Sad	1001
okolina Novog Sada	220
Pančevo	88
okolina Pančeva	13
Pirot	12
Priština	224
Senta	110
Senta-ortodoksna	118
Sombor	145
okolina Sombora	56
Sremska Mitrovica	20
okolina S.Mitrovica	13
Subotica ortodoksna	88
okolina Subotice	186
Subotica	981
Šid	16
Vršac	31
okolina Vršca	2
Zemun	132
Zrenjanin	92
Ostala mesta	36

III - 1969. godine

Mesto	Broj članova	Ime predsednika
Bačka Topola	29	Olga Vajs
Beograd	1602	Bencion Levi
Bečej	5	Zoltan Vajnberger
Kikinda	4	Jelena Kovac
Niš	36	Peša Gedalja
Novi Pazar	10	Aron Mentović
Novi Sad	281	Pavle Šosberger
Pančevo	78	dr Ladislav Erš
Priština	11	Hajim Adižes
Senta	58	Arnold Fridman
Sombor	61	dr Mirko Gutman
Subotica	403	Mirko Vajcenfeld
Vršac	7	Pavle Veserman
Zemun	136	Josip Frank
Zrenjanin	28	Ruža Tajti

IV-maj 1999. godine

Mesto	Broj članova	Ime predsednika
Beograd	1701	Aleksandar Ajzinberg
Niš	55	Jasna Čirić
Novi Sad	564	Tihomir Ungar
pančevo	167	David Montijas
Priština	55	Čedomir Prlinčević
Sombor	35	Tibor Štajn
Subotica	348	Tomi Halbror
Zemun	174	Vladimir Šer
Zrenjanin	98	Dragan Tajti
Van opština oko	300	

b) u Udružnju ortodoksnih jevrejskih veroispovednih opština

Mesto	Broj članova	Ime predsednika
Ada*	350	David Hofinan
Bačka Palanka*	50	Karl Levi
Bački Petrovac*	100	J.Glid
Bačko Petrovo Selo*	310	J.Sanct
Mol*	100	M.Šlezinger
Senta sef. ort.*	850	Mozes Krajnik
Sombor*	70	Šandor Gros
Stara Kanjiža*	35	Bernat Munzer
Subotica*	560	J.Grosberger

*) U mestima označenim zvezdicom - jevrejske opštine više ne postoje.

Jevrejski pregled, pored toga što je imao značajnu ulogu u informisanju jevrejske zajednice, bio je važan i za očuvanje jevrejskog identiteta i razvijanje jevrejske kulture. On je nezamenljiv izvor podataka o životu jevrejske zajednice i bio je osnovni izvor podataka pri pisanju ove Spomenice. Do 1978. urednik je bio David Levi Dale, koji je umro 11. decembra 1979. Od 1979. urednik je bila Luci Petrović. Prilozi saradnika honorisani su, kao i rad uredništva.

Povremeno je izlazio i omladinski časopis Kadima, koji se bavio temama od interesa za one kojima je namenjen.

Savez je imao i svoju izdavačku aktivnost. Tako je 1954. pokrenuo izdavanje almanaha. Izlaženje je, posle objavljivanja osam brojeva, prekinuto 1970. U periodu o kojem pišemo izašao je samo jedan broj, za 1968–70. godinu, da bi se sledeći pojavio tek 30 godina kasnije, 2000, kada već dugo nije bilo onog Saveza koji ga je pokrenuo. U almanasima su objavljivani kako radovi pisani za njih, tako i izabrani radovi sa konkursa. Razlozi prekida izlaženja 1970. nisu sasvim jasni.

Godine 1971. pokrenuta je nova publikacija, Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja. Do 1987. izašlo je pet brojeva, a izdavanje se nastavilo i u novim uslovima nastalim prestankom postojanja SJOJ, kada su izdata još četiri broja.

Krajem 1980. Savez je izdao knjigu dr Jaše Romana Jevreji Jugoslavije 1941–1945 / Žrtve genocida i učesnici NOR-a. Knjiga, plod dugogodišnjeg rada, najbolji je izvor podataka o temi kojom se bavi. Pored pohvala, ukazano je na to da neki podaci nedostaju ili nisu sasvim pouzdani, pa je Savez uputio poziv za dostavu dopuna, izmena i ispravki do maja 1983. Pristiglo je dosta pisama, koja se čuvaju u Jevrejskom istorijskom muzeju u očekivanju da se objavi dodatak knjizi.

Savez je na razne načine saradivao sa izdavačima publikacija i knjiga u kojima se tretirala i jevrejska problematika, naročito iz vremena Holokausta, kao što je Institut za savremenu istoriju iz Beograda.

Nastavljeno je raspisivanje nagradnih konkursa za radove s jevrejskom tematikom, započeto 1955. Konkursi su bez prekida raspisivani do 1991. Tokom godina menjan je broj oblasti za koje je konkurs raspisivan (od 1969. do 1991. za naučne i za književne radove, a od 1978. do 1991. i za memoarske radove), broj i iznos nagrada i izvori finansiranja, sastav žirija. Broj primljenih radova kretao se od pet do 56. Radove pod šifrom mogli su slati Jevreji i nejevreji iz zemlje i inostranstva, na nekoliko jezika. Svi podaci o konkursima iz ovog perioda, koje je prikupila i obradila Simha Kabiljo-Šutić, mogu se naći u Jevrejskom almanahu 1971–1996.

Bogata biblioteka Saveza popunjavana je pojedinim novim izdanjima knjiga, poklonjenih ili kupljenih, mada mnogo naslova nije nabavljeno. Najviše su je koristili istraživači, dok je običnih čitalaca beletristike bilo relativno malo, mada je bibliotekar redovno bio u biblioteci u određeno radno vreme.

SJOJ je vodio brigu i o horovima „Braća Baruh“ u Beogradu i „Moša Pijade“ u Zagrebu. Iako su pretežno bili sastavljeni od nejevreja, dobar deo njihovog repertoara činile su kompozicije jevrejskih autora. Horovi su svojim turnejama po inostranstvu znatno doprineli afirmaciji u svetu jugoslovenske jevrejske zajednice i SJOJ. Organizovana su mnoga gostovanja, od kojih beležimo turneju „Braće Baruh“ po zapadnoj Evropi krajem 1972, turneju po SAD i Kanadi 1977, učešće hora „Moše Pijade“ na takmičenju horova u Torevijehi 1978, gde je zauzeo prvo mesto u polifoniji, oba hora

na „Međunarodnom horskom festivalu“ u Barseloni 1980, „Braće Baruh“ u Izraelu i na Kipru, a hora „Moše Pijade“ u Francuskoj 1986. Hor „Braća Baruh“ je krajem 1979. proslavio 100-godišnjicu postojanja (osnovan je kao Srpsko-jevrejsko pevačko društvo), i odlikovan je „Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrnim vencem“. Krajem 1990. ime hora „Moše Pijade“ promenjeno je u „Lira“, protiv čega je protestovao veći broj članova Jevrejske opštine Zagreb.

Posebno treba istaći značaj Jevrejskog istorijskog muzeja, ustanove Saveza, u kojoj se čuva i obrađuje arhivska građa, sakupljaju i izlažu dragoceni malobrojni očuvani artefakti iz prošlosti jevrejske zajednice na tlu cele bivše SFRJ. JIM, sam ili zajedno s drugim srodnim ustanovama, organizuje skupove o istoriji Jevreja na toj teritoriji, o raznim aspektima njihovog života, objavljuje rezultate istraživanja na razne teme sprovedene na osnovu proučavanja muzejske građe domaćih i stranih istraživača, kao i kustosa i arhivista Muzeja.

Od 1971. JIM izdaje već pomenuti Zbornik. U periodu koji se obrađuje izdato je pet tematskih brojeva: Jevreji Dubrovnika (sveska 1, 1971), Učešće Jevreja u Narodnooslobodilačkom ratu (sveske 2 i 3, 1973–75), Jevreji Jugoslavije (sveska 4, 1979) i Jevreji Subotice (sveska 5, 1987).

Pored stalne postavke, organizuju se i izložbe, od kojih je u periodu koji se ovde obrađuje najvažnija „Jevreji na tlu Jugoslavije“, prikazana prvo u Zagrebu 1988. godine, a onda u Beogradu, Novom Sadu i Sarajevu, kao i Njujorku i Torontu. U Beogradu su priređene „Izložba grafika Radovana Hiršla“ (1971), „Umetnička obrada metala za jevrejske praznike i obrede“ (1974), a u Požarevcu i Nišu „Porodica Baruh – porodica revolucionara“ (1976). Organizovano je i više studijskih izložbi (tekstila, knjiga, novina, prazničnih običaja, običaja životnog ciklusa, omladinskih društava, dokumentarnog materijala i tome slično). Uz izložbe, objavljuvani su katalozi, monografije sa katalozima, a povremeno i CD-ovi. Najupečatljivije monografije s katalozima koje su pratile istoimene izložbe bile su „Vezene tkanine iz jevrejskih zbirki u Jugoslaviji“ (1978), „Jevrejska štampa na tlu Jugoslavije do 1941.“ (1982) i „Praznični običaji jugoslovenskih Jevreja“ (1986).

JIM je imao i više posebnih izdanja. Ovde navodimo katalog i zbornik sa naučnog skupa Menore iz Čelareva (1980–83), kao i publikacije na teme kulture sefardskih Jevreja Poslovice i izreke sefardskih Jevreja Bosne i Hercegovine (1976) i Poslovice, izreke i priče sefardskih Jevreja Makedonije (1986), obe trojezične: srpski–engleski–ladino.

U nekoliko navrata SJOJ je tražio restituciju jevrejske imovine. Na XXX konferenciji 1990. tražena je, između ostalog, denacionalizacija i reprivatizacija nepokretnih dobara, kao i vraćanje Jevrejima koji su se iselili u Izrael jugoslovenskog državljanstva i restitucija imovine (u Jugoslaviji su nepokretnu imovinu mogli imati samo njeni državljani, a iseljenici su to prestali biti potpisivanjem izjave o odricanju od državljanstva). Državnim organima predlagano je da se proceni vrednost imovine ubijenih Jevreja bez naslednika i na osnovu toga stvori fond iz kojeg će se finansirati aktivnosti Saveza. Sve do kraja postojanja SFRJ nijedan od ovih predloga nije prihvaćen.

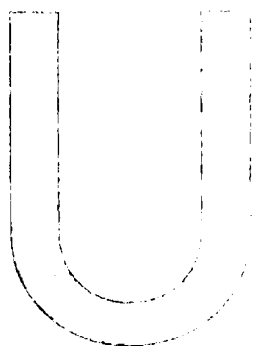
Kad se počelo govoriti o osnivanju Društva Jugoslavija–Izrael, Savez je podržao tu ideju, ali je izrazio mišljenje kako pokretači treba da budu jugoslovenski građani

nejevreji. U Društvu srpsko-jevrejskog prijateljstva bio je mali broj Jevreja i Savez s njim nije ostvario tešnju saradnju.

Savez je izražavao solidarnost sa Jevrejima i jevrejskim orgnizacijama u svetu prilikom napada na njih, posebno terorističkih, na primer na sinagogu u Ulici Kopernik u Parizu, sinagogu u Istanbulu i dr. Pisao im je, donosio deklaracije, protestovao, izveštavao o tome u Jevrejskom pregledu, u čijem je svakom broju bilo reči o takvim zbivanjima.

Dok nisu uspostavljeni normalni diplomatski odnosi Izraela i zemalja naslednica SFRJ, Savez je prikupljao podatke o spasiocima Jevreja tokom Holokausta na teritoriji Jugoslavije, dostavljao ih Jad vašemu u Jerusalimu s predlozima da im se dodeli „Medalja pravednika“ i u slučaju usvajanja predloga uručivao spasiocima ili njihovim potomcima medalje i certifikate.

Antisemitizam

Spomenici SJOJ 1919–1969. bilo je reči o antisemitizmu pre Drugog svetskog rata, ali ne i u posleratnom periodu. Polazimo od toga da je antisemitizma bilo, ima ga i biće ga u svim zemljama, čak bez obzira na to ima li u njima Jevreja. Bilo ga je i u Jugoslaviji pod svim njenim imenima, kao i u zemljama koje su ušle u njen sastav 1918, ili nastale posle njenog raspada, a ima ga u vreme kada ovo pišemo. Gener-

alno uzeto, on je bio manje rasprostranjen, imao slabiji intenzitet i ne toliko drastične oblike kao u nekim drugim zemljama, na primer u Sovjetskom Savezu i Poljskoj, ili Francuskoj, da se ograničimo na Evropu.

Već je rečeno da je nova vlast u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata vodila borbu protiv širenja etničke, verske i rasne mržnje, kao i protiv nacionalizma, koji je bio prepoznat – s pravom, kako je pokazao razvoj događaja – kao najveći neprijatelj socijalizma/komunizma, pa su izricane i kazne, ponekad dosta oštre. Stoga je bilo prilično retko otvoreno ispoljavanje antisemitizma i izricanje kazni za njega, iako je i toga ipak povremeno bilo. O tome svedoči dugačak spisak incidenata zabeleženih u Jevrejskom pregledu i pominjanih na forumima Saveza, posebno na konferencijama. Latentni antisemitizam nikada nije iščezao. O antisemitskim pojavama bilo je često reći i u kontaktima sa vlastima i društveno-političkim organizacijama, pre svega sa Socijalističkim savezom radnog naroda Jugoslavije.

Antisemitizma, odnosno njegovog ispoljavanja, u pojedinim periodima bilo je manje, a u drugim više. Jedan od perioda porasta bio je posle prekida diplomatskih odnosa Jugoslavija–Izrael maja 1967. S tom odlukom bilo je neslaganja čak i u najvišim partijskim i državnim rukovodstvima, o čemu ništa nije dospevalo u javnost. Manji broj državnih i partijskih funkcionera optuživao je jevrejske organizacije ili pojedince da ne prihvataju zvanične ocene uzroka rata Izraela i arapskih zemalja i da opravdavaju Izrael što je započeo rat. Čule su se teze o dvojnoj lojalnosti Jevreja i ponegde se osetilo, pa je i izraženo, izvesno nepoverenje prema Jevrejima. No, vrh je brzo reagovao kako bi sprečio da se stvori protivjevrejska klima, u čemu je u određenoj meri i uspeo, mada je sigurno da su određene službe pažljivo pratile raspoloženje i

reakcije Jevreja i njihovih organizacija. Primer partijskog kažnjavanja jednog Jevrejina ostao je usamljen. Pukovnik Moric Danon, koji se izjašnjavao kao Jugosloven, bio je kažnjen zato što je na partijskom sastanku pokušao da objasni neke stvari u vezi s karakterom kibuca, što je ocenjeno kao neslaganje s partijskom linijom. Kasnije je Danonu ukinuta kazna i unapređen je u čin general-majora.

Drugi talas bio je 1983, kada je objavljen niz antisemitskih tekstova povodom događaja u Libanu – pokolju koji je hrišćanska milicija izvršila u palestinskom logoru Sabra i Šatila. Prenošene su antisemitske izjave sa skupa arapskih studenata u Beogradu, kao i slične izjave u Ljubljani. Na TV Beograd, Mirko Višnjić, novinar Tanjuga, na pitanje Omera Karabega o krivici za pokolj izjavio je: „Odgovornost ne snosi samo ministar odbrane Ariel Šaron, izraelska vlada i država već i ceo jevrejski narod; konačnu odluku donosi pet rabina u Njujorku.“

Od više desetina primera antisemitskih tekstova u medijima navešćemo samo neke iz perioda posle Šestodnevog rata 1967. Bilo ih je 1969, na primer u Borbi, o čemu je razgovarano u SK SSRNJ; 1971. u Indexu, organu Saveza studenata Vojvodine, časopisu Ovdje iz Podgorice, Preporodu, glasilu Udruženja ilmije (članak Lutfe Kurića Jevrejska pravda, zbog kojeg je protiv njega podneta krivična prijava) i dr. Tim povodom su predstavnici Saveza te godine posetili generalnog sekretara SK SSRNJ, Bena Zupančiča.

Među mnogim antisemitskim napisima iz kasnijih godina pomenućemo samo neke: januara 1970. napisi Milenka Vučetića i Brane Crnčevića u Ježu, Bogdana Pešića u Politici; 1972. napis protojereja Nikole Antića protiv Oskara Daviča, članak Vuka Draškovića u NIN-u Politika na verski način; 1979. članak Gde stanujete istog autora u istom nedeljniku; 1980. članci Mire Glavurčića Satana – uvod u demonologiju i Psine, članak Igora Primorca Konstantna komponenta – Jevrejini (podneta krivična prijava); 1981. TV Beograd u prikazu knjige Sedam sekretara SKOJ-a samo za Žigu Engelmana, za koga se kaže da je „pokleknuo“, navodi nacionalnost, jevrejsku. Ilustrovana Politika prenosi delove Protokola sionskih mudraca, o čemu je početkom 1984. razgovarano u CK Saveza komunista Jugoslavije; 1985. Miroslav Lazanski u Vjesniku piše: „Izvođenje obavještajnih akcija prioritetni je zadatak... i židovskih organizacija širom svijeta“; 1986. dr Vojislav Mićović, sekretar za informacije u Vladi Srbije, napisao je u Politici da su Jevreji u svetu rezervne snage Izraela; 1988. Borba je prenela izjavu Moamera el Gadafija da je „Hitler bio u pravu u svom obračunu s Jevrejima i da je nevin u poređenju sa zločinima koje sada Izraelci čine nad stanovništvom okupirane Palestine“. Lista je, naravno, mnogo duža.

Antisemitizam se ispoljavao i u napadima na jevrejske objekte. Navešćemo samo nekoliko: u 1971. godini oštećen je spomenik palim žrtvama u Subotici, vandali su porušili veći boj grobova na sefardskom groblju u Sarajevu – Kovačićima, dok su 1982. godine porušeni spomenici na jevrejskom groblju u Novom Sadu. Učestalo je ispisivanje antisemitskih grafita.

Uprkos brojnosti incidenata, na konferenciji SJOJ je 1983. zauzet sledeći stav: „I pored ponekih antisemitskih ekscesa i šteta počinjenih na nekim jevrejskim grobljima, u nas se o tome može govoriti samo kao o sporadičnim pojavama, koje ne ugrožavaju fizički integritet zajednice.“ Savez je tvrdio da, za razliku od nekih zemalja, „seme antisemitizma ne može više ovde da padne na plodno tle“, što se poka-

zalo preoptimističkim. Tokom svog izlaženja do 1990. Jevrejski pregled beležio je iz godine u godinu i gotovo iz broja u broj ne samo pojave antisemitskih napisa već i zahteve Saveza za primenu odredaba Krivičnog zakonika koje se odnose na zabranu širenja nacionalne, rasne i verske mržnje. Tek 1989. Okružni sud u Beogradu doneo je zabranu, koju je potvrdio i Vrhovni sud Srbije, rasturanja knjige Mihaila Popovskog Tajanstveni svet masona, zbog toga što su u njoj objavljeni veliki delovi Protokola sionskih mudraca, fabrikata carske ruske tajne policije. Uprkos pravosnažnoj zabrani, Protokoli su se stalno štampali i rasturali. Jedini put kada je policija po nalogu suda ili tužilaštva intervenisala bilo je devedesetih godina, kada je Velika Srbija, glasilo Radikalne stranke Srbije Vojislava Šešelja, tada u opoziciji, objavilo Protokole. Zaplenjeno je samo nekoliko još nerasturenih primeraka.

Demokratizacija i uvođenje višestranačkog sistema posle Titove smrti, u drugoj polovini osamdesetih godina prošlog veka, doveli su do izlaska antisemitizma na javnu scenu. Za to nisu krivi ti procesi već proizvoljno tumačenje, bez javne kritike, onih koji šire antisemitizam kako je u demokratiji i to dozvoljeno. Uprkos zaprećenim kaznama, koje su izricane veoma retko, a onda samo prekršajne, svake godine bilo je prilično raznih antisemitskih ispada, mada nije bilo fizičkih napada na lica. Pri tom nije utešno to što ih je bilo manje nego u nekim drugim evropskim zemljama.

Posebno treba ukazati na dugogodišnju delatnost Huseina Đoze, u ratu glavnog imama esesovske „Handžar divizije“, koji je nekako preživeo i postao veoma uticajna ličnost u islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine. Odlazio je na međunarodne islamske skupove, na kojima je predstavljao muslimane Jugoslavije. U istupanjima nije krio svoj antisemitizam i antiizraelizam. Kada je protiv Đoze podneta krivična prijava, Okružno javno tužilaštvo u Sarajevu odbacilo ju je, jer je „našlo da postoje okolnosti koje isključuju njegovo gonjenje za ovo krivično delo“ (tj. delo iz člana 119 KZ). Nije navedeno koje su to okolnosti.

Saradnja sa svetom

Savez jevrejskih opština Jugoslavije imao je razvijenu saradnju sa nizom jevrejskih organizacija u svetu.

Na prvom mestu je Svetski jevrejski kongres – SJK, čiji je član bio od njegovog osnivanja 1936. Mada je jevrejska zajednica u Jugoslaviji spadala među male i najmanje (takozvane mini i mikro), SJOJ je ravnopravno učestvovao u njegovom radu i bio zastupljen u njegovim forumima. To treba dobrim delom

pripisati kvalitetu njegovih predstavnika, na primer dr Lavoslava Kadelburga, predsednika SJOJ, koji je bio biran na visoke funkcije u SJK i bio član više njegovih radnih tela ili delegacija.

SJOJ je ispoljavao samostalnost u odlučivanju. Tako je 1983. izrazio svoje negodovanje odlukom o preseljenju sedišta SJK iz Švajcarske u SAD, smatrajući da je bolje da njegovo sedište bude u neutralnoj zemlji.

Kao što je rečeno na drugom mestu, predsednik SFRJ, Josip Broz Tito, i Nahum Goldman, predsednik SJK 1949–1977, imali su česte susrete (1967, 1969, 1974, 1975. i 1976), na kojima su bili i predstavnici Saveza.

Predsednik Svetskog jevrejskog kongresa, Edgar Bronfman, i generalni sekretar, Izrael Singer, zvanično su posetili Jugoslaviju i SJOJ 13. i 14. jula 1987, i tom prilikom ih je, kao i najviše funkcionere SJOJ, primio predsednik Predsedništva SFRJ, Lazar Mojsov.

SJOJ je izrazio podršku odluci donetoj na VIII plenarnom sastanku Svetskog jevrejskog kongresa, održanom u Jerusalimu tokom proslave 50-godišnjice SJK, 27–31. januara 1986, da se u okviru SJK formira Evropski jevrejski kongres (dotle je postojala Evropska egzekutiva, odnosno Evropsko odeljenje SJK). Dr Lavoslav Kadelburg, predsednik SJOJ, izabran je tom prilikom za jednog od potpredsednika EJK.

SJOJ je bio i aktivan član Evropskog saveta jevrejskih opštinskih službi i nekih drugih jevrejskih organizacija, a održavao je veze sa mnogobrojnim krovnim i drugim organizacijama Jevreja u nizu zemalja, ali i sa nekim nejevrejskim organizacijama i institucijama. Posebno je za članove zajednice koji su preživeli Holokaust i za sam Savez bila važna i korisna stalna saradnja sa Konferencijom za zahteve prema Nemačkoj (Claims Conference).

Na XXVII konferenciji SJOJ, 30. maja 1987, bilo je dosta reči o međunarodnoj saradnji. O tome je u zaključcima rečeno sledeće: „Odnosi jevrejske zajednice sa jevrejskim zajednicama i organizacijama u svetu su dinamični i veoma dobri, naročito sa jevrejskim zajednicama susednih zemalja. U tim odnosima se posebno poštuju i ceni uloga mosta koju ima naša zajednica između istočnih i zapadnih zemalja.“

Na drugoj rečenici ovog citata se valja posebno zadržati. Istočnoevropske zemlje su dug niz godina bile praktično zatvorene što se tiče kontakata njihovih jevrejskih zajednica sa svetom. Kada su posle Staljinove smrti postepeno normalizovani odnosi Jugoslavije i socijalističkih zemalja, postale su moguće uzajamne posete građana i predstavnika raznih organizacija, između ostalog i jevrejskih. Sa njima je SJOJ uspostavio redovne kontakte i organizovao razmenu poseta, što se pre svega odnosilo na susedne zemlje, ali i Sovjetski Savez i druge. Tako je delegacija SJOJ decembra 1969. posetila SSSR i niz tamošnjih jevrejskih organizacija. Krajem avgusta i početkom septembra 1970, delegacija Jevreja iz SSSR, sastavljena od predstavnika nekoliko jevrejskih opština i sinagoga, uzvratila je posetu. Tom prilikom, zajedno sa prijateljima i poštovaocima predsednika Saveza, dr Kadelburga, iz zemlje i inostranstva, prisustvovala je proslavi njegovog 60. rođendana. Korišćene su prilike da se na jevrejskim manifestacijama u Jugoslaviji, ponekad organizovanim upravo u tu svrhu, susretnu delegacije iz istočnih i zapadnih zemalja, kao i svetskih jevrejskih organizacija, ili da se Jevreji iz Jugoslavije prilikom poseta istočnim zemljama sretnu sa svojim sunarodnicima. Ne treba sumnjati da su određene službe sve to pratile, ali nisu onemogućavale. Pred kraj osamdesetih godina, posebno posle pada Berlinskog zida, za takvom ulogom Saveza prestala je potreba.

Jedna od najznačajnijih veza SJOJ bila je sa Američkim jevrejskim zajedničkim komitetom za raspodelu, koji distribuira pomoć američkih jevrejskih organizacija Jevrejima u celom svetu. JDC, koji je bio aktivan u Jugoslaviji još pre Drugog svetskog rata, nastavio je da pruža pomoć odmah posle rata. To je činio i posle toga, u starim i novim oblicima, ali se obim smanjivao. Ta pomoć bila je u novcu za finansiranje raznih potreba (socijalna pomoć, nabavka lekova, obrazovanje, kultura, verski život i tome slično), kao i u naturi. Dodelu, raspodelu i korišćenje pomoći dogovarao je sa Savezom i pratio direktor JDC za Jugoslaviju, s tim što je poslednju reč imala centrala u Njujorku. U načelu, JDC nije u celini finansirao određene budžetske stavke već ih je kofinansirao sa Savezom. Iako je želja Saveza bila da poveća sopstvene izvore prihoda i smanji ili prestane da prima pomoć JDC, za to nije bilo mogućnosti. Demografska struktura i materijalno stanje članstva nametali su potrebu za većim sredstvima od onih kojima je raspolagao.

Savez je održavao veze i sa nizom drugih jevrejskih organizacija u svetu. Posebno treba naglasiti tesne veze sa izraelskim Udruženjem Jevreja useljenih iz Jugoslavije (Hitahdut olej Jugoslavija – HOJ). S njim su razmenjivane posete, publikacije, organizovane razne akcije i tome slično. Te veze su održavane i posle prekida diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Izraela. HOJ je zbog toga bio izrazio protest jugoslovenskom diplomatskom predstavništvu, još pre nego što je ono zatvoreno. To, međutim, nije pomutilo odnose sa SJOJ.

Ovde je mesto da se zabeleže i aktivnosti SJOJ u Izraelu na podizanju gajeva i šuma u znak sećanja na pojedine ličnosti i događaje, kao i na komemoracije povo-

dom značajnih godišnjica. Tako je u Herclovoj šumi 1972. podignut gaj u spomen na poginule i umrle funkcionere i saradnike Saveza. Najveće priznanje koje je Savez davao pojedincima bilo je upisivanje u zlatnu knjigu Jevrejskog nacionalnog fonda (Keren Kajemet LejIsrael).

Jedna od organizacija s kojom su održavane tešnje veze bilo je Udruženje jugoslovenskih Jevreja u SAD, koje je odigralo značajnu ulogu u prvom posleratnom periodu, slanjem pomoći i uspostavljanjem veza SJOJ u SAD. Njegovo članstvo bilo je relativno malobrojno i tokom godina sve se više osipalo, tako da je pred kraj perioda o kojem je reč u ovoj Spomenici rad Udruženja praktično zamro.

Valja pomenuti i to da je Savez stalno održavao veze sa stranim diplomatskim predstavništvima u Jugoslaviji. Njegovi predstavnici pozivani su na prijeme povodom nacionalnih praznika i drugim prigodama, a članovi diplomatskog kora na manifestacije jevrejske zajednice. Na taj način su se i strane vlade i organizacije upoznavale s uslovima u kojima živi jevrejska zajednica, s njenim problemima i potrebama, a nertko je dobijana i njihova podrška.

Odnosi Jugoslavija - Izrael

Posle glasanja Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama 1947. u prilog stvaranju jevrejske države (istina, kako je glasala i Indija, u obliku jevrejsko-arapske federacije, za šta se na osnovu sopstvenog rešenja verovalo da je najbolji izbor za višenacionalne države), nastao je period svestrane saradnje, jer je Izrael smatran antiimperijalističkom zemljom. Odnosi su se počeli hladiti posle Izraelsko-arapskog rata 1956, koji je objašnjavao približavanjem Izraela imperijalističkim silama, prvo Velikoj Britaniji i Francuskoj, a potom Sjedinjenim Američkim Državama, te služenjem njihovim interesima. Šezdesetih godina 20. veka izraelski premijer David Ben-Gurion želeo je da Tito posreduje između njega i egipatskog predsednika Nasera i o tome mu je preko nezvaničnih kanala (Šajkea Dana i Ede Brajnika) uputio pismo, ali Tito, zbog negativne Naserove reakcije, tu ulogu nije prihvatio.

Nekoliko sati posle izbijanja Šestodnevog rata juna 1967. između arapskih zemalja i Izraela Tito je osudio Izrael kao agresora i posle nekoliko dana Jugoslavija je prekinula s njim diplomatske odnose, zajedno sa zemljama Istočnog bloka, sem Rumunije. Manje je poznato da je Tito sve vreme, doduše ne u javnosti, kritikovao arapske lidere zbog njihovih izjava o uništenju Izraela, njegovom „bacanju u more“. Ostali odnosi – ekonomski, kulturni, sportski, kao i porodični – između Jevreja u Jugoslaviji i Izraelu, nisu prekidani, mada su bili otežani. Jugoslovenski i izraelski diplomati u trećim zemljama i međunarodnim organizacijama imali su određene kontakte. Prema svedočenjima njegovih saradnika, Tito je verovao da će diplomatski odnosi biti brzo obnovljeni, ali se to nije dogodilo do njegove smrti.

Paralelno sa zvaničnim odnosima, još pre osnivanja Izraela, s Jevrejima u Palestini održavana je, uz Titovo znanje i odobrenje, nezvanična saradnja raznih službi, u čemu je važnu ulogu igrao Jehošua Tanenberg – Šajke Dan, a sa jugoslovenske Edo Brajnik – Štefan, pomoćnik državnog sekretara za unutrašnje poslove Aleksandra Rankovića. Insistiralo se na tajnosti, jer je postojao rizik zaoštavanja odnosa sa Velikom Britanijom, mandatnom silom u Palestini. Preko Jugoslavije, Jevrejima u Palestini stizalo je oružje, avioni, kao i ilegalni iseljenici iz istočnoevropskih zemalja. U

toj saradnji i jevrejska, odnosno izraelska strana učinila je dosta usluga Jugoslaviji. Saradnja je trajala nekoliko decenija, a u određenim oblicima i obimu nastavljena je i posle prekida diplomatskih odnosa.

Izraelski mediji su Titovu smrt zabeležili kao veoma važnu vest i propratili je tekstovima uglavnom pisanim s poštovanjem, uz gorčinu zbog prekida diplomatskih odnosa 1967. Ubrzo posle njegove smrti u Jugoslaviji su se počela javljati mišljenja kako bi odnose s Izraelom trebalo što pre normalizovati (to mišljenje Beograđani su izrazili još krajem 1971. u anketi koju je sproveo NIN: na pitanje jesu li za uspostavljanje diplomatskih odnosa s Izraelom, za je bilo 42% – intelektualci 54%, industrijski radnici 46%, a protiv 38%).

Savezna vlada (tada Savezno izvršno veće – SIV) oklevala je da nešto učini na diplomatskom planu. Državni sekretarijat za inostrane poslove je 1988. dao mišljenje da nema osnova za uspostavljanje diplomatskih odnosa s Izraelom. Neke republike ipak su načinile prve konkretne korake u tom pravcu. Na primer, slovenačka aviokompanija „Adria“ otvorila je liniju za Tel Aviv, a njen prvi avion sleteo je tamo 2. decembra 1987. Te godine Jugoslaviju – dobrim delom slovenačke banje – posetilo je 53 739 izraelskih turista. Bilo je problema oko jugoslovenskih ulaznih viza, koje su se dobijale u trećim zemljama, dok je Izrael bio među dve-tri zemlje za koje je bila potrebna jugoslovenska izlazna viza.

U drugoj polovini osamdesetih godina umnožila se razmena poseta. Između ostalog, na poziv Savezne konferencije SSRNJ u Jugoslaviji je od 18. do 24. decembra 1987. boravila delegacija iz Izraela, sastavljena od četiri člana Kneseta, dva književnika, jednog novinara, jednog prosvetnog radnika – borca za arapska prava i koegzistenciju Jevreja i Arapa, jednog advokata koji se bori za građanska prava svih stanovnika Izraela, dok je šef delegacije bio Matatijahu Peled, predsednik Izraelskog saveta za izraelsko-palestinski mir. Aba Eban, bivši ministar spoljnih poslova Izraela, bio je u poseti Jugoslaviji krajem oktobra 1988. i razgovarao sa Budimirom Lončarom, saveznim sekretarom za inostrane poslove, Aleksandrom Sekulićem, predsednikom Odbora za spoljne poslove Narodne skupštine, i Mirkom Ostojićem, predsednikom Komisije za međunarodne veze SK SSRNJ. Eban je posetio i SJOJ i razgovarao s rukovodstvom. U Gradskoj većnici Tel Aviva 31. maja 1990. potpisana je povelja o saradnji Beograda i Tel Aviva, a juna iste godine gradonačelnici 10 izraelskih gradova posetili su isto toliko gradova u Jugoslaviji s kojima su se zbratimili. Nastupila je promena i u stavu DSIP. Krajem januara javno je osuđeno iračko raketiranje Izraela i izraženo žaljenje zbog stradanja i razaranja kojima je izložen Izrael, koji ne učestvuje u ratu. Ubrzo potom u Izraelu je u tajnoj misiji boravio jedan njegov viši funkcioner i dogovarao se o obnavljanju diplomatskih odnosa, ali do toga nije došlo zbog dezintegracije SFRJ.

Posle osamostaljenja, sve naslednice SFRJ požurile su da uspostave diplomatske odnose s Izraelom i to na nivou ambasada (do prekida odnosa 1967. SFRJ je insistirala na nešto nižem nivou – nivou poslanstava, dok je Izrael tražio ambasade). Poslednja je to učinila SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora). Iako je već bio određen, dobio agremen i doputovao u Izrael prvi ambasador Republike Srbije, on nije predao akreditive i stupio na dužnost, jer je to bilo u vreme zavodenja međunarodnih sankcija protiv SRJ.

Tito

K

ao što je rečeno u uvodu Spomenice, jedan od najvažnijih događaja u razdoblju o kojem se u njoj piše, a koji je imao velik uticaj na život Jevreja u Jugoslaviji, na sve što se događalo u Jugoslaviji i oko nje, na odnose Jugoslavije i Izraela i ostalo bila je smrt predsednika SFRJ Josipa Broza Tita, kome je ovaj deo posvećen.

Rođen je, prema prihvaćenom iako ne sasvim pouzdanom datumu, 25. maja 1892. u Kumrovcu, u Hrvatskoj, a umro je tri nedelje pre navršenih 88 godina, 4. maja 1980, u Ljubljani, gde je dugo bio na lečenju. Mada je zvanično tvrđeno kako se u zemlji neće ništa promeniti (lansirana je parola: „I posle Tita – Tito“), njegova smrt bila je kraj jedne epohe koja je trajala 35 godina, ako se računa od kraja Drugog svetskog rata i dolaska na vlast Komunističke partije Jugoslavije – KPJ (kasnije Saveza komunista Jugoslavije – SKJ).

Prvih godina, sve do sukoba KPJ i KP Sovjetskog Saveza 1948, uglavnom je kopiran sovjetski model državnog i društvenog uređenja. Posle se od tog modela počelo sve više odstupati, mada je Jugoslavija ostala jednopartijska država. Na početku je kopiran i privredni sistem, ali je posle nekoliko godina i on napušten i počeo se graditi sopstveni sistem socijalističkog samoupravljanja, koji je izazvao prilično zanimanja u svetu. Uz znatne oscilacije uvođeni su elementi tržišta. Relativno brzo, Jugosloveni, za razliku od građana svih ostalih socijalističkih zemalja, s lakoćom su dobijali pasoše i mogli su odlaziti u inostranstvo kao turisti ili radi zapošljavanja. To je smanjilo pritisak na zapošljavanje i obezbedilo određen devizni priliv od doznaka iz inostranstva, te podiglo ugled Jugoslavije naročito u istočnoevropskim socijalističkim zemljama.

Za vreme Tita zemlja je promenila lik. Sprovedena je industrijalizacija, podignuta su mnoga preduzeća u kojima se masovno zaposlilo seosko stanovništvo preseljeno u gradove, koji su brzo rasli i izgrađivali se. Velika pažnja posvećena je besplatnom obrazovanju, od osnovnog do najvišeg, zdravstvenoj zaštiti, socijalnom osiguranju. Razvijale su se kultura i nauka. Počela se voditi nezavisna spoljna politika. Jugoslavija se uključila u pokret nesvrstanih, čiji je Tito bio jedan od priznatih lidera. Prva konferencija pokreta održana je u Beogradu 1961. Posle Staljinove smrti (1953),

počev od 1955, počeli su se normalizovati odnosi sa Sovjetskim Savezom i zemljama njegovog bloka.

Nastojalo se prevazići nasleđe minulog rata, karakterisanog masovnim zločinima na etničkoj i verskoj osnovi, proklamovana je politika bratstva i jedinstva, nije tolerisano i oštro je kažnjavano širenje mržnje i nacionalizma. To je podrazumevalo osudu i kažnjavanje antisemitizma, što treba odvojiti od odnosa s jevrejskom državom, Izraelom, koji su prolazili kroz razne mene. Za razliku od nekih drugih socijalističkih zemalja u kojima su Jevreji bili diskriminisani, u Jugoslaviji to nije bio slučaj.

Tito je, koliko je poznato, imao pozitivan odnos prema Jevrejima. Još pre Drugog svetskog rata u članstvu ilegalne KPJ bilo je relativno mnogo Jevreja. Među njima bilo je i Titovih bliskih saradnika, od kojih je najistaknutiji bio Moša Pijade, koji je odigrao veliku ulogu u stvaranju nove države, donošenju propisa i ostalom, da bi pred kraj života postao predsednik parlamenta. Tokom Narodnooslobodilačkog rata, u kojem je učešće Jevreja, i pored odvođenja u logore i ubijanja, bilo procentualno najveće među svim nacionalnim, etničkim i verskim grupama u Jugoslaviji, mnogi Jevreji su se na osnovu svojih zasluga našli na visokim rukovodećim mestima. Posebno je njihov značaj bio velik u partizanskom sanitetu. Deset Jevreja je proglašeno za narodne heroje, više njih je dobilo generalske činove, Jevrejka dr Roza Papo je kasnije postala prva (i jedina) žena general.

I posle rata bilo je relativno dosta Jevreja na visokim funkcijama u vlasti, diplomatiji, vojsci i drugde. Predstavnici Saveza su više puta primani kod Tita i razgovarali o pojedinim pitanjima od interesa za jevrejsku zajednicu. Savez je Titu svake godine slao po nekoliko čestitki (za rođendan, 1. maj, 29. novembar, Novu godinu), na kojima se on redovno zahvaljivao. Takođe, Savez mu je dodelio posebnu megilu zahvalnicu. Dan posle njegove smrti u Savezu je održana komemoracija, a Jevrejski pregled izdao je specijalni dodatak.

Kako pre, tako i posle prekida diplomatskih odnosa s Izraelom Tito je imao kontakte s međunarodnim jevrejskim organizacijama, pre svega sa Svetskim jevrejskim kongresom i njegovim predsednikom od 1949. do 1977, dr Nahumom Goldmanom, koji je s njim imao više zvaničnih i nezvaničnih susreta (verovatno ukupno pet: 1967, 1969, 1974, 1975. i 1976), uz prisustvo predstavnika SJOJ. Jednom će se verovatno objaviti zapisi o njihovim razgovorima. U telegramu saučešća povodom Titove smrti dr Goldman kaže: „U proteklih 12 godina imao sam čast da se redovno sastajem i da uživam u odnosu uzajamnog razumevanja i prijateljstva.“ I dalje: „Bio je prijatelj jevrejskog naroda i Izraela i, da je duže poživio, sigurno bi odigrao ulogu kao posrednik u nastojanju da Izrael uspostavi mir na Bliskom istoku.“ U Jevrejskom pregledu povodom smrti dr Nahuma Goldmana 1982, predsednik Saveza, dr Lavoslav Kadelburg, napisao je: „Razgovori između Tita i Goldmana, koji je više puta bio u poseti Jugoslaviji, u Beogradu, na Brionima ili u Bugojnu, i imao prilike da sa predsednikom Titom raspravlja o pitanjima mira u svetu, Bliskom istoku, položaju jevrejske zajednice i drugim pitanjima, stvorili su prisnu atmosferu i visok stepen uzajamnog poštovanja i bliskosti“.

Pripreme za krizu

R

azvoj događaja u SFRJ krajem osamdesetih godina 20. veka nagoveštavao je ozbiljne, pre svega međunacionalne, ali i međuverske i druge sukobe. Bilo je neizvesno u kakvim će se oblicima oni ispoljiti i kakve će imati posledice. Savezna vlada s Antom Markovićem na čelu nastojala je da, pre svega sprovođenjem ekonomskih reformi, reši nagomilane probleme, ali je nailazila na otpor u federalnim jedinicama, najviše u onim najjačim (Srbija, Hrvatska, Slovenija), koje su se sve više osamostaljivale i sve manje poštovalе odluke i mere Savezne vlade, pa su neke (Srbija) čak u svoje ustave unele odredbu po kojoj mogu odbiti sprovođenje neke mere donete na osnovu Ustava SFRJ kada ocene da ona nije u njihovom interesu.

Na parlamentarnim izborima 1990. partija koju je formirao Ante Marković poražena je od nacionalista. U Bosni i Hercegovini, na primer, pobedila je i obrazovala vladu koalicija nacionalističkih bošnjačkih, srpskih i hrvatskih partija, inače, kako će se veoma brzo pokazati, krvno zavađenih. Sve se otvorenije radilo na formiranju sopstvenih oružanih snaga po republikama, ili, u BiH, na nacionalnim osnovama, prvenstveno od jedinica teritorijalne odbrane, i na naoružavanju, uključujući ilegalan uvoz oružja. Prvi oružani sukob u SFRJ izbio je 1. maja 1991. u Borovu Selu, između meštana Srba, pomognutih sa strane, i hrvatskih policijskih snaga. O daljem razvoju događaja u SFRJ, pre svega u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini, neće biti reči, jer se vremenski period posle raspada SFRJ i SJOJ ovde ne obrađuje.

U SJOJ se razvoj događaja pažljivo pratio. Ocenjeno je kako kod svih naroda Jugoslavije jača nacionalizam, koji se u početku u pojedinim federalnim jedinicama ispoljavao u težnji da se zemlja preobrazi u što labaviju federaciju ili u konfederaciju, dok su se druge tome opirale, nastojeći da očuvaju što više od centralizma. Postepeno se došlo do zahteva nekih republika za korišćenje prava na osamostaljenje do otepljenja, dok su neke druge tvrdile kako je to pravo iskorišćeno prilikom stvaranja jugoslovenske federacije, faktički tokom Drugog svetskog rata, a formalno odlukama najvišeg zakonodavnog tela odmah posle tog rata. Raspoloženje većine u jevrejskoj zajednici bilo je u prilog očuvanju zajedničke države, što nije imalo uti-

caja na tok zbivanja. Rukovodstvo SJOJ predviđalo je mogućnost nemira u zemlji, sve do oružanih sukoba, sa svim negativnim posledicama po život i rad svojih članova, opština i samog Saveza, pa je predložilo i preduzelo neke mere za takav slučaj, uključujući način održavanja veza sa svim delovima zemlje.

Pripreme za to uglavnom nisu zabeležene u Jevrejskom pregledu, koji je prestao izlaziti posle objavljivanja prilično tankog i šturog šestobroja za jul–decembar 1990. (novo glasilo, pod imenom Bilten Saveza jevrejskih opština Srbije – Jevrejski pregled, pojavilo se krajem 1993), a i dokumenta Saveza o tome su oskudna.

Međutim, neke opštine članice SJOJ samostalno su se pripremale, sagledavajući mogućnosti nepovoljnog razvoja situacije: oskudice pojedinih namirnica, lekova i drugih potreba, prekida saobraćajnih veza i napuštanja prebivališta, nemogućnosti komuniciranja poštom ili na drugi način, mobilizacije, sve do oružanih borbi. Stvarale su se rezerve hrane, lekova i sanitetskog materijala, nabavljale radio-stanice ili organizovali radio-amateri i tome slično. U tome je prednjačila Jevrejska opština Sarajevo, što se u kasnijem toku događaja pokazalo kao ispravno.

Prestanak

avez jevrejskih opština Jugoslavije (misli se na Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju - SFRJ) ugasio se sa prestankom postojanja države na čijoj je teritoriji delovao. Bolje rečeno, gasio se postepeno, te delovao još neko vreme i posle toga, pa nema opšte saglasnosti o datumu prestanka ili raspuštanja, jer formalna odluka o tome nikada nije doneta. U nekim dokumentima pominje se predlog da to bude 25. januar

1992. kao datum kada su Slovenija i Hrvatska međunarodno priznate kao nezavisne države. Ima mišljenja kako treba uzeti datum održavanja poslednjeg skupa najvišeg organa SJOJ u čijem su radu učestvovali članovi iz nekih republika u sastavu SFRJ, a ima i drugih predloga.

Poslednja, XXXI redovna i izborna konferencija SJOJ, održana je u Beogradu 22. juna 1991. Na njoj je zaključeno da će „jevrejske opštine u Jugoslaviji održati zajednicu kao organizacionu celinu bez obzira na političke i teritorijalne promene koje mogu da se očekuju u Jugoslaviji“. Veoma brzo pokazalo se kako je ovaj zaključak bio nerealan i neodrživ.

Posle te konferencije, još neko vreme nastavljen je rad Izvršnog odbora i drugih tela SJOJ. U njihovom radu učestvovalo je sve manje članova van Beograda, pre svega zbog nemogućnosti putovanja i zategnute situacije u nekim delovima zemlje, ali i promene odnosa u nekim delovima SJOJ prema njegovom opstanku.

Na 287. sednici Izvršnog odbora 8. februara 1992, a na zahtev židovskih općina u Hrvatskoj, za 14. mart 1992. zakazana je vanredna konferencija u Sarajevu, za koju je, na traženje Židovske općine u Zagrebu, predložen dnevni red od tri tačke o rešavanju odnosa među jevrejskim opštinama „do sada udruženim u SJOJ“. Ta konferencija nije održana zbog razvoja događaja u SFRJ, kao što su proglašenje, odnosno međunarodno priznanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, kojima su ubrzo sledila i priznanja Bosne i Hercegovine i Makedonije, dok su Srbija i Crna Gora obrazovale Saveznu Republiku Jugoslaviju.

Treba podsetiti da su od 1. maja 1991. u nekim republikama počeli oružani sukobi raznih njihovih formacija sa Jugoslovenskom narodnom armijom, kao i međuetnički i

međuvjerski sukobi, a da je 6. aprila 1992. godine u Bosni i Hercegovini počeo rat, koji bi se najbolje mogao okarakterisati kao rat za etnički čiste teritorije.

U Biltenu Židovske općine Zagreb (ŽOZ) broj 23 (do broja 21 naziv je bio Bilten Jevrejske opštine Zagreb) objavljeno je sledeće saopštenje:

25. I 1992. u prostorijama na Ribnjaku sastali su se predsjednici i predstavnici (...) židovskih općina Hrvatske i općine iz Ljubljane. Radi koordiniranja djelatnosti ustanovljen je Koordinacijski odbor židovskih općina u Hrvatskoj i u Sloveniji.

1) ŽOZ odlukom Vijeća općine pristupa kao član osnivač Koordinacijskog odbora židovskih općina u Hrvatskoj i Sloveniji, zajedničkom organu i predstavničkom tijelu židovskih općina u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji i u njima udruženih građana Židova, koji imaju stalno boravište u Republikama Hrvatskoj i Sloveniji. Koordinacijski odbor se osniva sa sedištem u Zagrebu.

2) Odlukom o pristupanju Koordinacijskom odboru, Židovska općina u Zagrebu prenosi na Koordinacijski odbor sve kompetencije, te prava i obaveze u predstavničkim, imovinskim, i statutarnim pitanjima koje je do sada imao Savez jevrejskih opština Jugoslavije u odnosu na ovu odluku.

Danom donošenja ove odluke prestaju vrijediti sve odredbe iz Poslovnika SJOJ i ostale odluke Saveza koje se odnose na međusobna prava i obaveze, te kompetencije SJOJ prema ovoj Općini.

3) Židovska općina u Zagrebu ovlašćuje Koordinacijski odbor da u posebnom postupku sa SJOJ riješi sva imovinska i financijska pitanja koja proističu iz dosadašnjih međusobnih odnosa između SJOJ i židovskih općina u Hrvatskoj i Sloveniji, zatim način budućeg korištenja zajedničkih ustanova i njihovog upravljanja, te daljne nužne oblasti suradnje, imajući u vidu interese svih židovskih općina do sada udruženih u SJOJ.

U Zagrebu, 12. veljače 1992.

Srdan Matić

Izvršni potpredsjednik

Nenad Porges, mr sci

Predsjednik"

Nedugo posle ovoga Jevrejska opština Ljubljana napustila je Koordinacijski odbor, obrazujući Judovsku skupnost Slovenije, tako da su u njemu ostale samo hrvatske židovske općine. Prema raspoloživim podacima, izgleda da je prvo pojavljivanje u inostranstvu Koordinacije kao samostalne organizacije bilo na Svetskoj konferenciji o antisemitizmu i predrasudama u svetu koji se menja (My Brother's Keeper/World Conference on Anti-Semitism and Prejudice in a Changing World) u Briselu, 6-8 jula 1992, kojoj je predsedavao Edgar Bronfman, predsednik Svetskog jevrejskog kongresa. Hrvatsku su predstavljali Milan Gelb i Srdan Matić.

Uprkos velikim teškoćama, pre svega u pogledu putovanja, pa i telekomunikacija, neke veze između novih jevrejskih krovnih organizacija nastalih u državama naslednicama SFRJ ipak su održavane, doduše u smanjenom obimu. Isto tako održavani su, uglavnom uz pomoć JDC, na početku nezvanični, a posle izvesnog vremena i poluzvanični sastanci, i to u inostranstvu, prvo u Mađarskoj, a kasnije i u Švajcarskoj. Tako je u Biltenu ŽOZ 34-35 za jun-jul 1994. dr Ognjen Kraus (avgusta 1992. izabran

za v. d. predsednika posle ostavke na tu funkciju Nenada Porgesa, a za predsednika 28. februara 1993) izvestio kako su godinu dana ranije, dakle u leto 1993, u Budimpešti razgovarali svi predstavnici jevrejskih organizacija s područja bivše Jugoslavije, „te da su neke stvari dogovorene, a do rješenja nekih imovinskih pitanja doći će tek kad se to bude rješilo na državnoj razini“. Ipak se nije sačekalo na države, već su o tome organizovani susreti u Bazelu i Cirihu, gde su nađena rešenja prihvatljiva za sve. O tome bliže u poglavlju Podela imovine.

Treba naglasiti snažno zajedničko angažovanje, i ovog puta uz pomoć i koordinaciju JDC, organizacija sledbenika SJOJ, pre svega u Srbiji i Hrvatskoj, odnosno opština u Beogradu, Zagrebu i Splitu, na pomoći Jevrejima u Sarajevu i njihovom izvlačenju iz opsednutog grada od 1992. do 1995.

Podela imovine

ostojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) nije se, na- žalost, moglo okončati mirnim, sporazumnim putem, već je bilo praćeno ratnim dejstvima na teritorijama nekih od novih država. To je, između ostalog, imalo za dejstvo otežavanje ili onemogućavanje susreta i veza među njihovim građanima, pa i među jevrejskim opštinama, dotadašnjim članicama jedinstvene krovne organizacije, Saveza jevrejskih opština Jugoslavije – SJOJ. U novim nezavisnim republikama nastalim dezintegracijom SFRJ, relativno brzo su obrazovane nove krovne organizacije jevrejskih opština. U Bosni i Hercegovini formirana je Jevrejska zajednica Bosne i Hercegovine (s tim što zbog situacije u toj republici ona duže vreme nije uključivala sve jevrejske opštine u BiH, pre svega one u Republici Srpskoj), u Hrvatskoj Koordinacija židovskih općina Hrvatske, u Makedoniji Evrejska zaednica vo Republika Makedonija, a u Sloveniji Judovska skupnost Slovenije. Srbija i Crna Gora formirale su Saveznu Republiku Jugoslaviju, pa je u Srbiji zadržan stari naziv Savez jevrejskih opština Jugoslavije, da bi se po obrazovanju državne zajednice Srbije i Crne Gore taj naziv 4. februara 2003. godine promenio u Savez jevrejskih opština Srbije i Crne Gore (mada u Crnoj Gori, gde živi svega desetak Jevreja, nije bilo i nema nijedne jevrejske opštine niti bilo kakve jevrejske organizacije). Tek posle proglašenja nezavisnosti Crne Gore, a time automatski i Srbije, 2. jula 2006. godine, prihvaćen je naziv Savez jevrejskih opština Srbije.

Ove organizacije nastojale su da ne prekinu međusobne veze, kao i da se sporazumeju o podeli imovine SJOJ, pa su u tom cilju povremeno organizovani sastanci njihovih predstavnika u pojedinim susednim i drugim zemljama, poput Mađarske. Takvim sastancima su ponekad prisustvovali i predstavnici međunarodnih jevrejskih organizacija, pre svega JDC (American Jewish Joint Distribution Committee), koji je odigrao značajnu ulogu u pružanju raznovrsne pomoći naročito Jevrejima na poprištima vojnih operacija zaraćenih strana, koje su za cilj imale sticanje i proširivanje etnički očišćenih teritorija. Diskutovalo se o mnogim problemima koji su se pojavili. Kako je gore rečeno, jedan od njih bio je podela imovine Saveza jevrejskih opština (bivše) Jugoslavije.

Prvi, pripremni sastanak o tome, održan je jula 1993. godine u Budimpešti. Razmatrani su predlozi koje su podneli pojedini učesnici, ali nije postignut konačan dogovor. To je urađeno 21. oktobra 1996. godine u Cirihi, gde su predstavnici svih pet krovnih organizacija i predstavnicima Doma «Lavoslav Švarc» (Schwarz) u Zagrebu potpisali sporazum. Prethodno je utvrđen broj članova jevrejskih zajednica u svakoj zemlji (SR Jugoslavija 2270 – 43%, Hrvatska 1468 – 28%, Bosna i Hercegovina 1334 – 25,3%, Slovenija 83 – 1,6%, Makedonija 112 – 2,1%, ili ukupno 5267 – 100%), što je trebalo da posluži kao osnova za podelu novčanih sredstava. Sredstva Fonda „Sumbul“ stavljeni su na raspolaganje jevrejskim – židovskim zajednicama prema raspodeli, kako sledi u sporazumu.

Dragocenosti pohranjene u trezoru „Zagrebačke banke“ ostale su u vlasništvu Zagreba; verovatno se mislilo – Koordinacionog odbora židovskih općina Hrvatske. Specifikacija dragocenosti nije data.

Ugovori o prodaji imovine, sklapani u periodu od 1945. do 1991, staviće se u najkraćem mogućem roku zainteresovanim stranama na raspolaganje isključivo za potrebe restitucije.

Svi potpisnici su se saglasili sa tim da su ovim obračunom u celosti namireni, te da nemaju nikakvih drugih potraživanja prema ostalim potpisnicima sporazuma.

Sporazum su potpisali: Jakob Finci za Jevrejsku zajednicu Bosne i Hercegovine, dr Ognjen Kraus i dr Igor Francetić za Koordinaciju židovskih općina Hrvatske, Paula Novak za Dom „Lavoslav Švarc“, Zdravko Šami za Evrejsku zajednicu u Republici Makedonija (uz napomenu da EZM mora verifikovati sporazum pre potpisivanja, tako da je Zdravko Šami samo parafirao), Aca Singer, Brane Popović i Đorđe Hajzler za Savez jevrejskih opština Jugoslavije i Mladen Aleksander Švarc za Judovsku skupnost Slovenije – Judovska občina Ljubljana.

Ovaj sporazum se smatra deobnim bilansom.

Nepokretnosti u vlasništvu SJOJ podeljene su tako da su Dom «Lavoslav Švarc» u Zagrebu i Ljetovalište u Pirovcu pripali Koordinacionom odboru židovskih općina u Hrvatskoj, a zgrada SJOJ u Zmaj Jovinoj (ranije Knjeginje Ljubice) 34 u Beogradu Savezu jevrejskih opština (SR) Jugoslavije. Sporazumom je predviđeno da će korišćenje Doma «Lavoslav Švarc» i Ljetovališta u Pirovcu biti pod istim uslovima omogućeno i pripadnicima drugih jevrejskih zajednica iz eks-Jugoslavije, kad to dozvoljavaju objektivne okolnosti.

Jevrejski istorijski muzej u Beogradu i eksponati ostaju u jedinstvenoj funkciji i otvoreni za korišćenje svim zainteresovanim. Neobrađena arhiva će se, čim budu stvoreni uslovi, obraditi i staviti na raspolaganje zainteresovanim u originalu ili kopiji. Ugovori o prodaji imovine od 1945. do 1994. staviće se na raspolaganje zainteresovanim stranama radi restitucionih potreba.

Poslednji sastanak o ovome održan je u Bazelu 28. maja 2005. Na njemu je rešeno da sporazum iz Ciriha ostaje na snazi. Odlučeno je da se matične knjige, ukoliko postoje u JIM, vrata zemljama odakle potiču, što se odnosi i na arhivsku građu (nejasno definisanu – prim. autora), da se Judovskoj skupnosti Slovenije vrati arhivska građa iz Slovenije, ako postoji, a vlasnicima vrata svi predmeti koji nisu vlasništvo JIM.

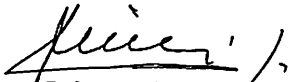
Tore koje su u JIM i sinagogi u Beogradu, a nisu u upotrebi ili izložene, treba da budu vraćene u zemlju porekla. Najzad, zaključeno je da se, ukoliko JIM pređe u nadležnost ili vlasništvo bilo koje druge institucije, svi artefakti i arhive moraju vratiti zemljama iz kojih potiču, «jer je Muzej vlasništvo svih zajednica bivše Jugoslavije do 1990. godine», mada se to ne ogleda i u njegovom finansiranju, koje je u celini iz budžeta SJOS i, za određene projekte, delimično iz inostranstva.

I dok sporazum iz Ciriha potpisan 21. oktobra 1996 godine kojim je podeljena imovina nije izazvao nikakvu reakciju, beleška iz Bazela od 25. maja 2005. godine, koja u prvoj tački konstatuje da svi zaključci sporazuma iz Ciriha ostaju na snazi, izaziva vrlo oštru reakciju aktuelne muzejske komisije, izražene na sastanku održanom 15. juna 2005. godine. Ta reakcija je bila zasnovana na zameni teza, potpuno neargumentovana i neshvatljiva, jer je u suštini insistirala da JIM prisvoji ono što nije nikada pripadalo JIM.

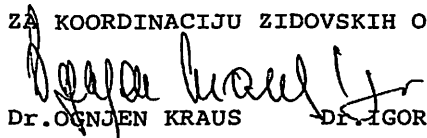
Zaključci Izvršnog odbora Saveza doneti na 73. sednici održanoj 18. juna 2005. godine, na kojoj su razmatrani i Beleška iz Bazela od 28. maja 2005. godine i zaključci Muzejske komisije SJO SCG od 15. juna 2005. faktički u potpunosti prihvataju Belešku iz Bazela.

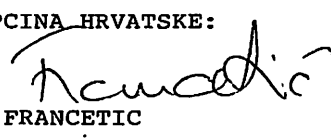
Zurich, 21.10.1996.

ZA JEVREJSKU ZAJEDNICU BOSNE I HERCEGOVINE:

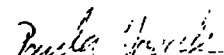

Jakob FINČI

ZA KOORDINACIJU ZIDOVSKIH OPCINA HRVATSKE:

Dr. OGNJEN KRAUS

Dr. IGOR FRANČEVIĆ

ZA DOM LAVOSLAVA SCHWARZA:

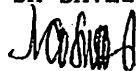

PAULA NOVAK

ZA EVREJSKU ZAJEDNICU VO MAKEDONIJA:

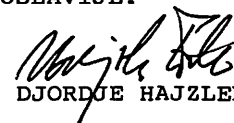
EZM mora verifikovati sporazum prije potpisivanja

ZDRAVKO ŠAMI

ZA SAVEZ JEVREJSKIH OPSTINA JUGOSLAVIJE:

ACA SINGER

BRANE POPOVIĆ

DJORDJE HAJZLER

ZA JUDOVSKO SKUPNOST SLOVENIJE-JUDOVSKO OBCINO LJUBLJANA

MLADEN ALEKSANDER SVARC

Sporazum iz Ciriha 1996. godine - potpisi

Proslava 1969.

(Prilog)

P

o prirodi stvari, u Spomenici pripremljenoj povodom 50-godišnjice osnivanja Saveza jevrejskih opština Jugoslavije nije mogla biti prikazana sama proslava tog događaja. Sve je u vezi s tim bilo dobro organizovano, program je bio bogat i na visokom nivou. Stoga ćemo sada tome posvetiti nešto prostora.

Proslava je održana 7. i 8. oktobra 1969. u Beogradu, a sastojala se od nekoliko manifestacija. Još pre početka proslave, u Beograd su počeli da pristižu mnogobrojni gosti iz zemlje i inostranstva. U Jevrejskom pregledu za septembar i oktobar 1969. stoji: „Savez je već uoči proslave bio pun života i postao u pravom smislu reči košnica. Proslava se odvijala uz nezapamćeno učešće, prisustvo i interesovanje jevrejske zajednice u Jugoslaviji i jugoslovenske javnosti, kao i gostiju i delegata iz inostranstva.“

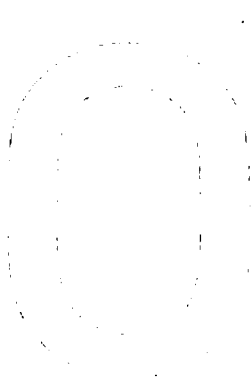
Početak je bio svečana sednica Saveza, 7. oktobra u velikoj sali Jevrejskog doma u Beogradu (sali Jevrejske opštine Beograd). Posle odavanja pošte poginulim i umrlim, o radu Saveza tokom proteklih pola stoleća govorio je njegov predsednik, dr Lavoslav Kadelburg. Podsetio je na faze kroz koje su prošli jevrejska zajednica i Savez: od osnivanja 1919. do početka nacističke ere – fazu borbe, sa više ili manje uspeha, za svoja prava, organizovanost zajednice, protiv antisemitizma i za građansku ravnopravnost; od 1934. do 1941. – fazu borbe za spasavanje onog što se dalo spasti, naročito u pomaganju izbeglica; od 1941. do 1945. – fazu tragedije i velike kataklizme, ali i borbe protiv okupatora i fašizma, u kojoj su učestvovala hiljade jevrejskih boraca i u kojoj je na razne načine pobijeno oko 60 000 Jevreja. Kadelburg je zatim govorio o razdoblju posle rata, prvo do 1948, koje je bilo razdoblje vidanja rana i ublažavanja bola za gubicima, kao i bavljenja socijalnim i humanitarnim radom. Posle stvaranja Države Izrael nastao je nov period. U nizu alija od 1948. do 1952. u jevrejskoj državi našlo je novo ognjište preko 8 000 Jevreja iz Jugoslavije. Smanjena zajednica usredsredila se na kulturni rad i jevrejsku identifikaciju. Stvarala se sekularizovana zajednica, ali koja ima i verski život i s poštovanjem se odnosi prema onima koji u veri vide

tradiciju koju treba da poštuju i u kojoj su vaspitani. Naglasio je kako je karakteristika naših odnosa van tih unutrašnjih aktivnosti „naša veza sa jevrejstvom u svetu za koje se mi vezujemo i čiji smo deo. Spونا između nas i jevrejskog naroda i jevrejstva u svetu je upravo solidarnost sa svim delovima Jevrejstva gde god se ono nalazilo”.

U nastavku govora, Kadelburg je naglasio veze sa jevrejskim organizacijama u svetu, čiji je Savez član, a posebno veze sa organizacijama čije je članstvo poreklom iz Jugoslavije, pre svega s Hitahdut Olej Jugoslavija u Izraelu i Udruženjem jugoslovenskih Jevreja u SAD. Pozdravio je tridesetak predstavnika jevrejskih organizacija u svetu, među kojima na prvom mestu dr Nahuma Goldmana, predsednika, i dr Gerharda Rignera, generalnog sekretara Svetskog jevrejskog kongresa, a zatim mnogobrojne predstavnike domaćih jevrejskih opština i ustanova, Jevreje iz inostranstva poreklom iz Jugoslavije i ostale. Pošto je burno pozdravljeno pismo SJOJ predsedniku Titu, pročitano je velik broj pozdravnih pisama i telegrama upućenih Savezu, među kojima prvo predsednika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Redali su se zatim govornici iz inostranstva, a kao prvi, dr Nahum Goldman. Neki su predali Savezu poklone svojih organizacija. Svim gostima dodeljene su megile, ali je uručena samo ona namenjena Svetskom jevrejskom kongresu i njegovom predsedniku dr Nahumu Goldmanu. Ostale su uručene naknadno. Saopšteno je da će u spomen na ime umrlih aktivista Saveza biti zasađen gaj u Izraelu.

Posle svečane sednice otvorena je izložba Jevrejskog istorijskog muzeja, a uveče istog dana održan je prijem za nekoliko stotina zvanica, uz program nekoliko jevrejskih umetnika. Sutradan, 8. oktobra, na Jevrejskom groblju, kraj spomenika žrtvama Holokausta održana je komemoracija i položeni su vencii. Vencii su položeni i na spomenik pobijenim Jevrejima iz Austrije, kao i na spomenik Jevrejima palim u Prvom svetskom ratu i na grobnice drugog i trećeg predsednika Saveza, dr Fridriha Popsa i dr Alberta Vajsa, dok je istog dana u Zagrebu položen venac na grob prvog predsednika, dr Huga Špicera. Uveče 8. oktobra, u palati Saveznog izvršnog veća, njegov potpredsednik Mišo Pavićević priredio je svečan prijem za predsedništvo Saveza, delegate opština i šefove stranih delegacija. Održana je i svečana akademija na Kolarčevom narodnom univerzitetu, kojoj su prisustvovalе mnoge ugledne jugoslovenske ličnosti, među kojima predsednik Skupštine Beograda, Branko Pešić, i generalni sekretar SSRNJ, Beno Zupančič. U koncertnom delu učestvovali su poznati jevrejski umetnici, jevrejski horovi „Moša Pijade” iz Zagreba i „Braća Baruh” iz Beograda, kao i Beogradska filharmonija. Jugoslovenski mediji posvetili su proslavi 50-godišnjice Saveza znatnu pažnju.

Ponovni početak

vaj deo Spomenice obuhvata period od raspada SFR Jugoslavije i prestanka postojanja Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (SJOJ) do početka 2009. godine. Kao što je napisano u prvom delu Spomenice (Spomenica II, poglavlje Prestanak), Savez jevrejskih opština Jugoslavije nestajao je u dužem periodu. Verujemo da većina članova zajednice, kao i članova Konferencije SJOJ, nije želela da Savez jevrejskih opština

Jugoslavije prestane da postoji, pa je zato taj proces potrajao, a formalna odluka o prestanku postojanja nikada nije doneta.

Opredelili smo se da ovaj deo Spomenice opiše period od 1991. do 2009. devedesetogodišnjice postojanja SJOS. Događaji koji su se tada zbivali bili su prelomni, dramatični i istorijski. Država se raspala, a društvo podelilo i raslojilo. Takve okolnosti ostavile su posledice i na jevrejsku zajednicu koja, takođe, nije mogla ostati nepromenjena.

U Beogradu su 9. marta 1991. organizovane masovne demonstracije, kakve do tada nisu bile videne. Policija, očigledno zatečena razvojem događaja, i pored nekontrolisane upotrebe suzavca, vodenih topova, brutalne sile, pa čak i vatrenog oružja, gubi bitku. Formirao se Terazijski parlament, skupština naroda i studenata sabranih oko Terazijske česme. Režim u Srbiji je u panici uspeo da utiče na predsedništvo SFRJ i izvede tenkove na ulice Beograda. Zaključili su da se narodu više ne može verovati.

Posle 9. marta ništa nije bilo isto i ovi dani su odredili dalja događanja. Mnogi članovi naše zajednice učestvovali su u tim događajima. Stavovi Boračke sekcije Jevrejske opštine Beograd i nekih članova oko nje bili su suprotstavljeni onim koje su zauzimali učesnici demonstracija. Te nesuglasice biće izražene u narednim godinama.

Početak dugog kraja jugoslovenske jevrejske zajednice

Poslednji zajednički sastanak jugoslovenske jevrejske zajednice je bila „Mala makabijada“ na Jahorini, maja 1991. U društvenim prostorijama hotela, 1. maja 1991. u Dnevniku RTS-a gledali smo događanja u Borovom selu. Bio je to početak dugog

kraja naše zajednice. Mada je na 31. redovnoj konferenciji Saveza jevrejskih opština Jugoslavije zaključeno da će jevrejske opštine održati zajednicu kao organizacionu celinu, bez obzira na političke i teritorijalne promene koje mogu da se očekuju u državi, to, naravno, nije bilo realno. Može se reći da je to bila i poslednja zajednička konferencija. Događaj u Borovu selu je bio početak oružanih sukoba „republičkih“ (nacionalističkih) pripadnika Teritorijalne odbrane, paravojnih, dobrovoljačkih i kojekakvih grupacija, protiv Jugoslovenske narodne armije, ali i međuetničkih i verskih sukoba. Rat u Bosni i Hercegovini počeo je 6. aprila 1992.

U tim uslovima bilo je neophodno organizovati evakuaciju iz Sarajeva i prihvata u Beogradu članova jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine. Savez, čiji je predsednik bio David Albahari, u saradnji sa Džuiš distribjušan komitetom (JDC), čiji je direktor za jugoslovenske republike bio Jehiel Bar-Haim (Yehiel Bar Chaim), sinhronizovao je aktivnosti Beograda, Sarajeva i Zagreba.

Beograd su posetili Danilo Nikolić, potpredsednik JO Sarajevo, Jaša Binenfeld iz JO Zagreb, Eli Elizezri iz JDC i sa većim brojem aktivista iz Beograda uspeli da organizuju prebacivanje izbeglica vojnim avionima iz Sarajeva u Beograd. Tim letovima, koje je organizovao i platio Savez, prebačeni su ne samo Jevreji nego i pripadnici drugih nacionalnosti. Na vojnom aerodromu u Batajnici izbeglice su dočekali Brane Popović, predsednik JO Beograd, Aleksandar Nećak i Avi Eliezer. Taj doček izazvao je veliku medijsku pažnju. Osim velikog broja domaćih, prisutne su bile i sve inostrane akreditovane novinske, radio i TV kuće. Savez JOJ tom prilikom je dao saopštenje za javnost.

Prema podacima kojima raspolaže Savez, u Beograd je stiglo 1 077 naših izbeglica i to 840 iz Sarajeva, 30 iz Mostara, 30 iz Teslića, 28 iz Kaknja, troje iz Jajca, jedan iz Travnika.

Neki su odseli kod rođaka i prijatelja, a ostali su smešteni u nekoliko beogradskih hotela.

Sredstva za smeštaj i ishranu obezbeđena su projektom JDC „Hagada Sarajevo“. Nastavljen je prihvata izbeglica, koje su stizale raznim putevima, pa su za njihov smeštaj zakupljeni kapaciteti hotela „Tamiš“ u Pančevu. Briga o izbeglicama i organizovanje njihovog iseljavanja prema njihovoj volji, pored uobičajenih obaveza, postala je redovna aktivnost Saveza. Najviše ih se iselilo u Izrael, oko 240, zatim 125 u Kanadu, 105 u Španiju, 51 u Švajcarsku, 46 u Veliku Britaniju, 33 u Austriju i druge zemlje. U Srbiji je ostalo 239 Jevreja iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Savez i jevrejske organizacije iz sveta, pre svih JDC i WJR (World Jewish Relief), stvorili su u granicama svojih mogućnosti osnovne životne uslove za Jevreje koji su izbegli u Srbiju.

Zbog obimnosti poslova obezbeđivanja osnovnih životnih uslova za izbeglice, kao i za obezbeđivanje sve veće potrebe za socijalnom pomoći članovima naše zajednice, JOB je 1993. formirala humanitarnu organizaciju „Magen David“.

Pomoć koju je Savez dobijao solidarno je deljena i institucijama i organizacijama u Srbiji, koje su vodile brigu o izbeglicama nejevrejskog porekla, čiji se broj iz dana u dan povećavao.

No.

SE- 281

10.04.1992.

SAOPSTENJE ZA STAMPU

Jevrejska zajednica Jugoslavije u dramatičnim uslovima ratnog stanja u B i H, u želji da pomogne članovima jevrejske opštine u Srajevu i privremeno skloni na bezbednije mesto decu i starije članove organizovala je dolazak njih oko 200.

Oni će biti smešteni u Beogradu kod rođjaka, prijatelja ili drugde, a jevrejska opština u Beogradu će se postarati za njihov prihvata. Ova akcija je ostvarena zahvaljujući pomoći i razumevanju odgovarajućih institucija i službi. Očekuje se i pomoć od međunarodnih humanitarnih organizacija.

Ranija senzacionalna vest objavljena i puštena u javnost putem raznih medija, zlonamerna je neistina usmerena na dezinformisanje javnosti. Istina je da je akcija usmerena na smeštanju grupe dece i starijih članova naše zajednice na bezbednije mesto a da se ne radi ni o kakvom iseljenju Jevreja iz Sarajeva.

Savez jevrejskih opština
Jugoslavije

Rad pod sankcijama UN

Neshvatljiva inflacija, nemaština, zloupotreba medija i porast antisemitizma karakterisali su to vreme unoseći među članove jevrejske zajednice uznemirenost.

Naravno, delili smo sudbinu svih (bolje reći većine) građana Srbije. Ona je bila mračna, bez perspektive, jadona i bedna.

Redovi

Benzin se kupovao u litarskim plastičnim bocama kraj puteva, dok se za to vreme na benzinskim pumpama prodavala plastika, alat za poljoprivredu i tome slično, ali ne i gorivo. Obezvređeni dinar svakodnevno se menjao za konvertibilne valute kod uličnih dilera, banke su izgubile svoju funkciju. Hrane, lekova, kućnih potrepština nije bilo.

Nije bilo ni električne energije, ni grejanja, često ni vode. U bolnicama su se obavljale samo operacije koje spasavaju živote. Ostali pacijenti su čekali bolja vremena.

U tim uslovima Savez se usredsredio na neophodnu socijalnu pomoć članovima.

Sve teža ekonomska situacija u zemlji nametala je obezbeđivanje sve veće humanitarne pomoći, kako za članove naše zajednice, uključujući i naše izbeglice, tako i za nejevrejske organizacije i institucije u celoj Srbiji. Ukupna vrednost pomoći koju je Savez svima njima podelio iznosi nekoliko miliona američkih dolara.

I u takvim uslovima Savez je nastavio sa svojim redovnim delatnostima. Istina otežano i uz odricanje od svega bez čega se, kako se tada činilo, moglo. Godine 1991. prestao je da izlazi Jevrejski pregled. Međutim, događanja su pokazala da se bez našeg glasila ne može i Izvršni odbor Saveza, 7. oktobra 1993, doneo je jednoglasnu odluku da od Jevrejske opštine Beograd preuzme izdavanje Biltena, koji će biti dopunjen informacijama iz svih jevrejskih opština i Saveza. Odlučeno je da Bilten pruža tačne informacije o planiranim i ostvarenim aktivnostima u zajednici, pogotovu onim koje se tiču socijalne brige i pomoći.

Novembra 1993. ponovo izlazi Bilten, glasilo Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Za glavnog urednika imenovan je iskusni novinar Aleksandar Gaon.

Osim redovnih aktivnosti, Savez je pokrenuo raspravu i o temama kao što su borba

protiv antisemitizma i ksenofobije. Organizovao je okrugli sto sa temom: „Jevrejska zajednica u Srbiji danas“, čiji je moderator bio predsednik Saveza, David Albahari.

Stav zajednice bio je da Savez mora energičnije tražiti da se jevrejske organizacije u svetu kao i međunarodna jevrejska zajednica uzdrže od iznošenja javnih reagovanja u vezi sa neproverenim podacima o istoriji i stradanjima Jevreja na našim prostorima.

Početak novembra održan je prvi sastanak Odbora za praćenje antisemitizma i ksenofobije. Zadatak ovog odbora je bio da sistematski prati, registruje i analizira svaki slučaj i da o svom radu izveštava IO Saveza.

Vandalizam na jevrejskom groblju u Šapcu, kada je porušeno osamnaest spomenika, pokazao je opravdanost postojanja ovog Odbora. Samo dve godine pre tog vandalskog čina, ovo groblje je stavljeno pod zaštitu države kao vredan spomenik kulture.

U Novom Sadu, 6. novembra 1993, održan je sastanak predratnih cionista. Tačno godinu dana kasnije održan je sastanak i u Beogradu. Beogradskom sastanku prisustvovali su: Eugen Moše Verber, Teodor Kovač, Andrija Gams, Ivan Herman, Judita Sendrei i drugi. Zbog dobrog raspoloženja koje je karakterisalo ovaj sastanak, dogovoreno je da se već na proleće održi novi u Subotici.

Na sednici IO koja je održana decembra 1993. utvrđeno je da je broj socijalno ugroženih članova zajednice povećan i da budžet nije dovoljan da podmiri sve potrebe. Bilo je neophodno, na osnovu sprovedene ankete, odrediti prioritete. Sve je ukazivalo na to da će u narednom periodu biti sve teže i da je potrebno pripremiti se. Socijalna komisija se sastajala svake nedelje jer se predviđalo da će većina članova postati socijalni slučajevi. Zahvaljujući donatorima, lekova je u našoj apoteci još bilo.

Veoma je bilo teško stanje 30 jevrejskih porodica sa ukupno 53 člana jevrejske zajednice Sarajevo–Grbavica, koju je Savez pomagao pošiljkama lekova, hrane i novca.

I u takvim uslovima, u prostorijama Crvenog krsta, ova zajednica je proslavila Pesah 27. marta 1994.

Nije urađena analiza, ili autor ovog teksta nije uspeo da je pronađe, ali je evidentno da je broj članova naše zajednice porastao u ovakvim socijalnim i društvenim uslovima. Verovatno je da u tom periodu nije vođeno mnogo računa o takozvanim minimalnim uslovima za prijem novih članova. Tek je 2009. određena radna grupa koja je imala zadatak da ažurira spiskove članova i da uradi tabele sa statističkim podacima.

Bila je onemogućena svaka komunikacija sa onima koji su ostali na ratom zahvaćenim područjima. U prostorije Jevrejske organizacije Beograd instalirana je radio-stanica koja je počela da radi 2. februara 1993. Nju su opsluživali Aleksandar Ajzinberg i Mile Kovačević, a pomagali su Žanka Metikoš i Maja Abinun-Kovačević. Prema utvrđenoj proceduri, tri puta sedmično, uspostavljan je kontakt sa Sarajevom. Obavljeno je više od 2 200 razgovora i preneto je preko 3500 poruka. Bio je to human i delikatan rad.

I u tako teškim uslovima Savez je obavljao svoje redovne aktivnosti.

Jevrejski istorijski muzej i knjižara „Geca Kon“ (14. decembar 1993), povodom 120-godišnjice rođenja ovog poznatog izdavača, postavili su spomen-ploču – rad Jelenne Davičo i Zorana Ivanovića, a u Jevrejskom istorijskom muzeju otvorena je izložba autorke Milice Mihajlović.

Boračka sekcija koja je delovala u okviru JO Beograd i kojoj je zamereno da se ne bavi temama zbog kojih je osnovana, vršila je pritisak na Savez insistirajući na tome da se Savez oglašava povodom tekućih političkih prilika. Sekcija je istupala samostalno u javnosti i ostvarivala kontakte van zajednice. Tako se delovalo na dva koloseka, bez uvida i odobrenja organa zajednice, što je ocenjeno kao štetno po nju.

Zbog različite političke opredeljenosti, unutar zajednice bila je vidna podeljenost među članovima.

Pismo rabina Cadika Danona, u kojem je apelovao na jedinstvo i međusobno uvažavanje svih članova, bilo je pokušaj da se sačuva ugled Saveza koji je građen sedamdeset godina. Preporuka rabina bila je da zajednica treba da se kloni političkih opredeljivanja i podeljenosti.

IO Saveza je na sednici 19. marta 1994. zaključio da mudar rabinov poziv treba u potpunosti podržati.

Antisemitizam je bio u porastu – ponovo su štampani Protokoli sionskih mudraca.

**David
Albahari**

Predsednik Saveza, David Albahari, koji je izabran na XXXI redovnoj izbornoj konferenciji 22. juna 1991, spremao se da književnu karijeru nastavi u Kanadi. To je značilo da se neće ponovo kandidovati. Opšta komisija Saveza je razgovarala sa mogućim kandidatima za budućeg predsednika. U tim uslovima mandat Davidu Albahariju produžen je do izbora novog predsednika.

Polovinom 1994. situacija u zemlji je počela da se popravlja. IO Saveza je u svojim zaključcima (IX sednica, 11. jun 1994), ocenio da je stanje mnogo povoljnije nego na početku godine. Kada je reč o antisemitskim pojavama, prilike su bile nešto mirnije nego inače.

U Subotici je održana komemoracija povodom pedeset godina od odvođenja Jevreja iz Bačke u logore smrti.

Ulagani su naponi da JIM normalno radi i u tome se uspelo.

Zbog pokušaja da se uloga generala Milana Nedića prikaže u lepšem svetlu, Savez izdaje saopštenje za javnost u kojem podseća na njegovu odgovornost u stradanju Jevreja u Srbiji za vreme Drugog svetskog rata, suprotstavljajući se pokušaju da se ona umanjí.

Nažalost, tekst o Milanu Nediću, koji je objavio jedan naš ugledni član, nije nam išao naruku.

Život se polako normalizovao. Zanimanje za kamp u Sarvašu bilo je veliko. Od 150 prijavljenih, mesta je bilo samo za njih 62.

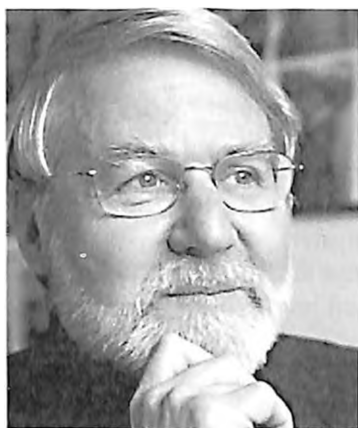
**Aca
Singer**

Dana 16. jula 1994. održana je redovna 33. konferencija jevrejskih opština. Na njoj je za novog predsednika izabran Aca Singer, a David Albahari postao je počasni predsednik Saveza.

Prihvaćeni su bliski odnosi sa jevrejskim opštinama u Republici Srpskoj. Odlučeno je da se jevrejskim opštinama i pojedincima u Republici Srpskoj pruži pomoć u granicama mogućnosti.

U oktobru su razmatrani stanje i prilike u kojima se nalazi Savez. Jevrejska zajednica Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), pre deobnog bilansa, ostala je bez letovališta, doma starih i bez mogućnosti da koristi fondove nekadašnjeg Saveza, kao i legat J. Sumbula.

Zaključeno je da vrednost dinara opada, da sredstva koja Savez dobija nisu dovoljna za neophodnu socijalnu pomoć, da sopstvenih prihoda gotovo nema i da JDC najavljuje dalje smanjenje budžeta.

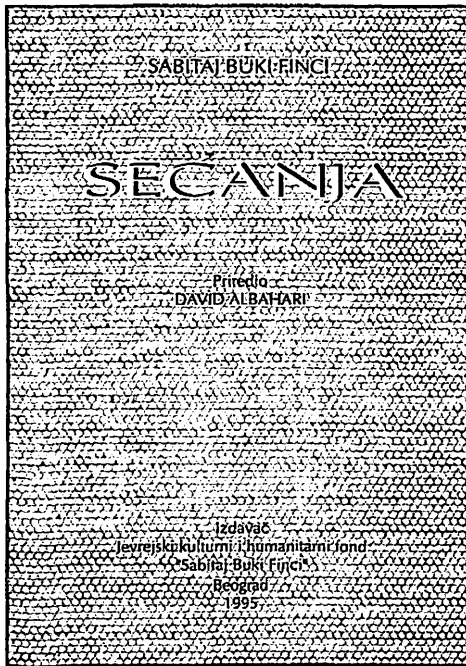
**Jehiel
Bar-Haim**

Sednici IO Saveza prisustvovao je Jehiel Bar-Haim, direktor Džointa za Jugoslaviju, koji je obavestio da u muslimanskom delu Sarajeva živi 500-600 Jevreja, u Mostaru oko 40, a u Tuzli preko 20.

Tom prilikom on je pozdravio formiranje JO Zrenjanin i JO Priština. Pokrenuo je pitanje deobnog bilansa i pročitao pismo Židovske općine Zagreb, u kojem je traženo da se pristupi nje-

govom rešavanju. Deobni bilans obavljen je tek oktobra 1996. (opširnije o tome u poglavlju Podela imovine).

Manjak sredstava, sve slabije donacije, Savez gotovo bez sopstvenih prihoda, visoki troškovi rada, finansijske teškoće održavanja JIM-a, nedostatak sredstava za projekte kulture i rad Biblioteke Saveza, neminovno su na sednicama IO nametnuli pitanje realnog budžeta.

Naslovna strana
"Sećanja"

Dana 10. novembra 1994. zvanično je registrovan Jevrejski kulturni i humanitarni fond „Sabataj Buki Finci”. Time je ispunjena želja iz testamenta osnivača Fonda, da se njegova zaostavština koristi za dobrobit jevrejske zajednice Jugoslavije.

Želja Sabataja Bukija Fincija je bila da se sredstva angažuju za:

1. Pružanje pomoći za istraživanje u oblasti istorije Jevreja na tlu Jugoslavije i saradnju sa odgovarajućim ustanovama u zemlji i inostranstvu;
2. Pomaganje u prikupljanju jevrejskog folklornog blaga na tlu Jugoslavije;
3. Dodeljivanje nagrade za naučne i književne radove sa jevrejskom tematikom;
4. Pružanje pomoći Jevrejskom istorijskom muzeju;
5. Pružanje pomoći ustanovama jevrejskog obrazovanja i vaspitanja i njihovim polaznicima;
6. Pružanje pomoći ustanovama i organizacijama koje u programu imaju poslove iz prethodnih odredaba i saradnja sa njima;
7. Pružanje pomoći polaznicima postdiplomskih studija judaističkih disciplina;
8. Pružanje socijalne pomoći materijalno ugroženim članovima zajednice; i
9. Pomaganje jevrejske verske delatnosti.

Sredstva Fonda su u privatnoj svojini. Fondom upravljaju osnivači preko upravnog odbora, što znači da IO Saveza nikada nije imao niti sada ima bilo kakve ingerencije nad njim. To treba istaći, jer se o Fondu često žučno diskutovalo kako na sednicama IO Saveza tako i u razgovorima sa predstavnicima jevrejskih zajednica bivše Jugoslavije.

Istraživanja – „Antisemitizam devedesetih“, koje je za Otvoreni univerzitet iz Subotice sproveo istraživački tim pod rukovodstvom dr Vladimira Goatija, dalo je zanimljive rezultate. U Srbiji (bez Kosova i Metohije) povoljno se o Jevrejima izjasnilo 46,4% ispitanika. Nepovoljno 20,8%, dok 32,8% nije imalo mišljenje. Istovremeno se nepovoljno o Albancima, Muslimanima i Hrvatima izjasnilo 73%, o Slovencima 53%, a o Makedoncima i Mađarima 40%.

Deobni bilans i Sporazum iz Ciriha

Početak 1995, zbog povećanih aktivnosti, 10 Saveza donosi odluku da se sednice održavaju svakog meseca. Jedna od glavnih tema bio je deobni bilans. U vezi sa njim bilo je mnogo nepoznanica. Sredstva Doma „Lavoslav Švarc“ u Zagrebu dodeljena su toj ustanovi na osnovu „jevrejske solidarnosti“. Bilo je potrebno formirati radnu grupu koja bi spremila validnu dokumentaciju o zajedničkoj imovini i dala neophodno pravno tumačenje.

(Opširnije o ovome u poglavlju „Podela imovine“)

**Rabin
Cadik
Danon**

Rabin Cadik Danon se 1998, posle mnogo godina uspešnog rada koji mu je obezbedio ugled i priznanje u našoj zajednici, jevrejskim zajednicama, institucijama i organizacijama u svetu kao i u društvenom, političkom i javnom životu u zemlji, povukao sa rabinske funkcije i predao Sinagogu u Ulici Maršala Birjuzova (danas Kosmajaska) u Beogradu rabinu Isaku Asielu. Novi rabin je nastavio putem koji je trasirao njegov prethodnik Cadik Danon i postigao je zavidan ugled u našoj zemlji kao i u jevrejskom svetu. Isak Asiel je rabin jevrejske zajednice u Srbiji i danas.

**Rabin
Isak
Asiel**

Jedan od značajnijih projekata Saveza je „Revitalizacija malih opština“. Njime su obuhvaćene jevrejske opštine u Pančevu, Zemunu,

Zrenjaninu, Somboru, Nišu i Prištini sa ciljem da se obezbede uslovi za njihov rad i pruži pomoć u organizovanju programa iz oblasti kulture i verskog života. Takođe, predviđeno je da se osposobe oni njihovi članovi koji će rukovoditi razvojem pomenutih opština.

Pitanje smeštaja seniora postajalo je sve češća tema, s obzirom na to da smo gubitkom Doma „Lavoslav Švarc“ ostali bez mogućnosti da je lako rešimo. Savez je ponovo, novembra 1995, razmatrao mogućnost da se adaptacijom doma na Voždovcu ili u Pančevu obezbedi deo objekta koji bi koristili članovi naše zajednice. Izabran je Dom penzionera na Voždovcu i već 7. avgusta 1996, prilikom posete delegacije JDC Savezu jevrejskih opština Jugoslavije, otkrivena je ploča zahvalnosti donatoru na sredstvima kojima je podignuto krilo Doma za potrebe naše zajednice.

Sve teža finansijska situacija podstakla je na razmišljanje kako rešiti nastale probleme.

Razgovaralo se o povraćaju jevrejske imovine otete za vreme Drugog svetskog rata, kao i raznim zakonima posle rata, o nacionalizaciji, konfiskaciji, sekvestraciji, agrarnoj reformi i drugim.

Osim preliminarne pisma upućenog odgovarajućim institucijama, na koje nismo dobili odgovor, druge konkretne aktivnosti nismo preduzimali.

Zgrada u Zmaj Jovinoj ulici u Beogradu, koja nije korišćena tridesetak godina (od prekida diplomatskih odnosa Jugoslavije sa Izraelom), postala je predmet našeg interesovanja.

**Zbirka pojmova
iz judaizma**

Posle poseta predstavnika ministarstva inostranih poslova Izraela, zaključeno je da objekat nije pogodan da bude korišćen kao ambasada. Zato se Savez opredelio da ponudi zgradu zainteresovanima, koji bi obezbedili sredstva za njenu neophodnu adaptaciju i koji bi je pod određenim uslovima koristili. Takav aranžman bi popravio finansijsku situaciju u kojoj se nalazila zajednica. Kao zainteresovan pojavio se Fond za otvoreno društvo sa kojim je postignut je dogovor i potpisan ugovor koji je i danas na snazi.

Nedostatak finansijskih sredstava je otežavao redovne aktivnosti Saveza, ali ih nije zaustavio. U tom periodu, novembra 1996, Savez je objavio knjigu rabina Cadika Danona Zbirka pojmova iz judaizma.

U zgradi Oneg Šabat na Dorčolu, JIM je organizovao zapaženu izložbu sa nazivom „Jevreji na Dorčolu – priča o komšijama kojih više nema“, autorke Milice Mihajlović. To je bio zapažen kulturni događaj u Beogradu, a dobio je odjek i u međunarodnoj štampi.

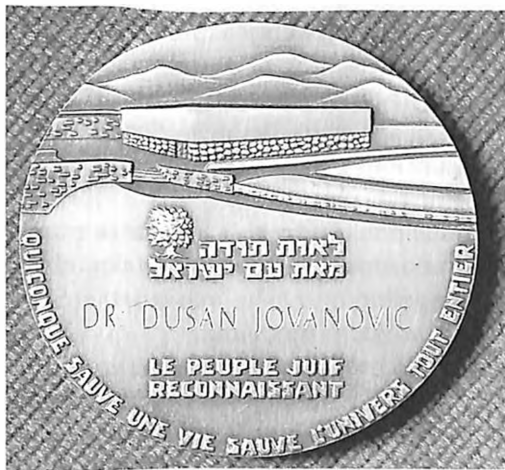
Izložba se potom preselila u Erfurt u Nemačkoj, gde je postavljena u tamošnjoj sinagogi.

Iste 1997, posle pet godina, izašao je Zbornik 7, a već naredne, 1998, u Konaku kneginje Ljubice u Beogradu JIM je otvorio još jednu podjednako zapaženu izložbu pod nazivom „Životni ciklus – običaji kod Jevreja“, autorke Vojislave Radovanović. I ovaj kulturni događaj pobudio je veliko interesovanje javnosti.

Savez je obezbedio sredstva i za svečanosti dodele „Medalje pravednika“.

Kneset je 1953. godine ustanovio institut „Pravednici među nacijama“ – priznanje koje Država Izrael odaje ljudima koji su, rizikujući sopstveni život i živote svojih

Povelja časti koja se dodeljuje uz Medalju pravednika

Medalja pravednika

najbližih, spasavali Jevreje tokom Drugog svetskog rata, bez ikakvog materijalnog interesa. Ljudima van Izraela ovo priznanje se uručuje u ambasadama te države. Kako je Jugoslavija jednostrano prekinula diplomatske odnose sa Izraelom, Savez jevrejskih opština Jugoslavije je preuzeo na sebe čast i obavezu da onima kojima je komisija u Jad Vašem u dodelila ovo priznanje uruči „Medalje pravednika“. Ove svečanosti uspešno je organizovao JIM, sve do ponovnog uspostavljanja diplomatskih odnosa naše države sa Izraelom. Ambasada Izraela je ponovo otvorena 1997. u Beogradu.

Bled '98 - susret Jevreja, Židova, Evreja i Judova

Tokom ratnih godina, iako više nismo bili jedna zajednica, želeli smo da nastavimo saradnju sa svim jevrejskim zajednicama sa prostora bivše Jugoslavije. Međusobne posete nisu bile moguće.

Želja da se sastajemo i družimo podstakla nas je da kao Savez organizujemo nekoliko susreta u Mađarskoj i Češkoj. Ovi skupovi, iako održavani u uslovima teške ekonomske situacije za sve, privukli su veliki broj učesnika iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Makedonije. Na svakom je učestvovalo preko sto članova pomenutih jevrejskih zajednica.

Prvi susret Jevreja, Židova, Evreja i Judova na teritoriji bivše Jugoslavije održan je od 20. do 22. novembra 1998, na Bledu u Sloveniji.

Posle tog susreta, na inicijativu i u organizaciji dr Vladimira Šalamona, iz Židovske općine Zagreb, održavaju se skupovi u Hrvatskoj pod imenom „Bejahad“ (Zajedno). Prvi od ovih skupova održan je na Murteru, a vremenom su prerasli u značajnu međunarodnu kulturnu manifestaciju.

Naš Savez je organizovao učešće za članove naše zajednice na svim susretima „Bejahada“.

Jedna od vrlo važnih aktivnost Saveza, imajući u vidu ekonomsku situaciju u zemlji, bila je priprema za dobijanje obeštećenja iz Nemačkog fonda, kome je prethodio Švajcarski fond. Na osnovu sporazuma Svetskog jevrejskog kongresa sa nemačkom vladom, formiran je fond za srednju i istočnu Evropu.

Na osnovu određenih kriterijuma, Klejms konferens (Claims Conference) je odobravalu obeštećenje iz tog fonda onima koji su preko kancelarije Saveza podneli zahteve. Ovo obeštećenje mogli su da dobiju preko Saveza i Jevreji koji nisu bili članovi naše zajednice ako su zadovoljavali propisane kriterijume.

Loša slika o Srbiji širila se svetom, a njoj su doprinosili prizori iz logora za muslimane u Bosni i Hercegovini, borbe oko Sarajeva, bombardovanje Dubrovnika, događanja u Krajini i na Kosovu i Metohiji. Svet je preplavljen negativnim izveštajima o Srbiji. Srba, koji bi trebalo da isprave takvu sliku, jedva da ima u svetskim medijima.

Iako je u ovim događajima aktivno učestvovao veliki broj međunarodnih zvaničnika nejevreja, uloga Ričarda Holbruka, Medlin Olbrajt i još nekolicine političara jevrejskog porekla bila je dovoljna delu javnog mnjenja da krivicu za sve nedaće pripiše samo Jevrejima.

Krizni štab

Pregovori u Rambujeu, održani februara 1999, koji je trebalo, navodno, da dovedu do rešenja situacije na Kosovu, propadaju. Dana 23. marta 1999. mediji su emitovali naredbu tadašnjeg generalnog sekretara NATO Havijera Solane za napad na našu zemlju. Odmah sutradan bombardovanje je počelo.

Savez jevrejskih opština Jugoslavije je istog dana uputio domaćoj i svetskoj javnosti, Vladi Izraela, Svetskom jevrejskom kongresu i Evropskom jevrejskom kongresu saopštenje u kojem osuđuje rušilačke napade snaga NATO na Jugoslaviju. On se založio za trenutno obustavljanje bombardovanja i iznalaženje mirnog političkog rešenja problema na Kosovu.

U tom periodu Savez je izdao brojna saopštenja slične sadržine.

Jevreji iz Jugoslavije i naši prijatelji u Izraelu protestovali su 25. i 26. marta u Izraelu protiv bombardovanja naše zemlje.

Izraelski ministar inostranih poslova Arijel Šaron osudio je napad na Jugoslaviju i izrazio žaljenje u svoje ime i u ime Vlade Izraela, a nekadašnji Novosađanin Jozef Lapid, uticajni izraelski političar, napad na Jugoslaviju smatra užasnom političkom i humanitarnom greškom.

I pored ovako jasno izraženih osuda napada na Srbiju, koje su uputili Država Izrael, Jevreja i jevrejskih zvaničnika, generalna osuda Jevreja ovde ostaje na snazi.

Savez objavljuje 5. aprila Apel za mir, u kojem navodi da nam hiljadugodišnje patnje našeg naroda daju moralno pravo da apelujemo na sve koji mogu nešto da učine da se mir što pre uspostavi na tlu nekadašnje Jugoslavije.

Zbog tragične situacije u Jugoslaviji, Savez jevrejskih opština formira krizni štab, koji se sastajao svakodnevno da bi razmotrio i, u granicama svojih mogućnosti, rešavao svakodnevne probleme, kojih je svakim danom bilo sve više.

Veći broj jevrejskih zajednica iz okolnih zemalja ponudio nam je pomoć u prihvatanju majki sa malom decom, omladine i starijih od 60 godina. Tu pomoć nesebično nam je pružio Savez jevrejskih zajednica Mađarske. Zbog očigledne opasnosti jedan broj naših članova je prebačen u Budimpeštu. Tu su im organizovani hotelski smeštaj i ishrana, a docnije i mnoge druge pogodnosti kako bi što lakše savladali teškoće nastale ratnim dejstvima u Jugoslaviji. Jevreji iz Mađarske pružili su izuzetno toplo gostoprimstvo pokazavši svu jevrejsku solidarnost i humanost.

Napravljen je program dnevnih aktivnosti za naše članove. Deca od tri do šest godina posećivala su obdanište u Budimpešti. Ona starija, uzrasta od šest do četrnaest godina, odlazila su u Šajber školu na različite aktivnosti. Oformljena je ženska sekcija koja je preuzela brigu o pranju i peglanju rublja kako bi deca uvek bila čista i uredna.

Organizovane su posete pozorištima i koncertima, deca su posetila cirkus, svi zainteresovani mogli su da pohađaju kurs hebrejskog jezika, obilaze jevrejski kvart itd. Organizovane su lekarska služba i apoteka. Blizu 600 naših članova, od oko 3000, boravilo je tih dana u Budimpešti.

Savez jevrejskih opština ne može i ne sme da zaboravi pomoć, solidarnost i ljubav koju su nam pružili Jevreji iz Mađarske. Hvala im!

Finansijsku pomoć smo dobili od Mađarskog saveza jevrejskih opština, JDC, B'nai B'rith Holandije, Evropskog jevrejskog kongresa, World Jewish Reliefa, Sohnuta itd.

Krizni štab je bio u stalnom kontaktu sa jevrejskim zajednicama u Austriji, Rumuniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, u Sarajevu, Skoplju i Doboju.

Nastavljene su pripreme za odlazak novih grupa naših članova u Budimpeštu.

Kada su prestale ratne opasnosti, Krizni štab je preusmerio aktivnosti na obezbeđivanje povratka naših članova iz Budimpešte i organizovao odlazak onih koji su želeli da se isele kako u Izrael tako i u druge zemlje. Iz Prizrena, sedmočlana grupa čekala je u Beogradu odlazak za Izrael.

Osam članova zajednice je otišlo za Beč, gde je već bila primljena jedna manja grupa naših članova.

Prva sednica IO Saveza, posle prestanka NATO bombardovanja, 24. juna 1999, održana je u Subotici 3. jula iste godine.

Sumirani su rezultati rada u proteklom periodu, pre svega Kriznog štaba. IO Saveza je doneo odluku da se svima koji su nam pomogli u ovim teškim vremenima zahvali pismima, zahvalnicama ili megilama. Krizni štab je dokumentaciju koju je vodio pod šifrom Pesah '99 predao JIM-u.

Život nakon bombardovanja

Život se polako vraćao u normalu. Međutim, posledice razaranja su bile velike. Ekonomska situacija bila je dramatična, političke prilike neizvesne i teško predvidive. Na sednicama IO Saveza teme su humanitarna pomoć, isplate iz Švajcarskog fonda, obeštećenje iz Nemačkog fonda, kao i povećano interesovanje za aliju.

Formirane su narodne kuhinje u JO Beograd, JO Subotica, JO Novi Sad.

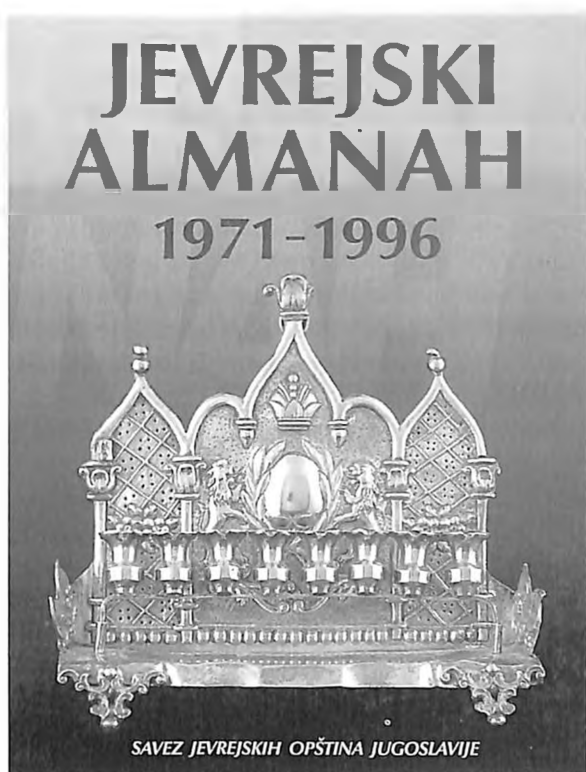
U Prizrenu je osnovana nova jevrejska opština, bez znanja ili bar obaveštavanja Saveza. Ovu opštinu organizovao je JDC, tačnije Jehijel Bar-Haim i Eli Elizezri, a Savez je smatrao da u tadašnjem osetljivom političkom trenutku treba da zatraži objašnjenje od JDC i da se sastanak predstavnika Saveza i JDC održi u Skoplju. Pripreme su izvršene, ali do sastanka nije došlo.

Zahvaljujući finansijskoj pomoći Klejms konferensa, izveli smo jedan od najvećih i najznačajnijih poduhvata – izgradnju depoa našeg JIM-a, kojoj se pristupilo odmah posle NATO bombardovanja Srbije 1999. Depo se nalazi u zgradi Muzeja, samo u drugom ulazu, a napravljen je građevinskom rekonstrukcijom prostora koji je delimično u parteru a delimično podrumski.

Površina depoa iznosi približno 80 m², i podeljen je na dva dela – arhivski i muzejski. Arhivski depo je opremljen najmodernijim kompakt-policama od metala, a muzejski ima posebno napravljene plakare za tekstil, metal i druge predmete, i ugrađenu naročitu žičanu konstrukciju na šinama za kačenje slika. U središnjem delu, između ova dva depoa, nalazi se manja, opremljena kancelarija u kojoj može da se radi.

Delegacija Saveza je 14. marta 2000, godinu dana od prihvatanja naših članova u Budimpešti tokom bombardovanja, boravila u tom gradu kako bi ponovo iskazala zahvalnost i uručila zahvalnice i megile onima koji su nesebično pomogli našu zajednicu.

Juna 2000. Bilten je napunio 50 godina. Osim u periodu raspada države, pa i gašenja Saveza JOJ, kada je neredovno izlazio, možemo biti zadovoljni jer je preživio i kada nije bilo dovoljno sredstava za njegovo publikovanje. Preživio je i žučne rasprave o svom izgledu, sadržaju i mnogim drugim pitanjima. Bilten se danas opet zove Jevrejski pregled. Mnogi ga kude, mnogi hvale, ali mi bez njega ne možemo. Danas on izlazi na 24 do 28 stranica, sa koricama štampanim u koloru, u tiražu od 1300 primeraka i rado je čitan i van naše zajednice (opširnije u poglavlju Bilten – Jevrejski pregled).

**Naslovna strana
jednog Almanaha**

Tokom 1999. Savez je, obeležavajući 80 godina postojanja, odlučio da objavi Almanah. Nažalost, taj deseti, jubilarni broj nije mogao da izađe 1999. zbog bombardovanja i stanja u zemlji. Almanah je bio reprezentativni izbor 50 od 128 nagrađenih radova, kako je na promociji kazala Simha Kabiljo-Šutić, njegova glavna urednica. Objavljen je 2000, a promocije su održane 26. aprila 2001. u Domu omladine u Beogradu i 8. maja 2001. u organizaciji Kulturnog društva „Miroslav Šalom Frajberger” u Zagrebu.

**Simha
Kabiljo-
Šutić**

Nagradni konkurs Saveza jevrejskih opština ustanovljen je 1955, na inicijativu dr Alberta Vajsa, predsednika Saveza, a 1999. Savez je izdao Jevrejski almanah 1971-1996.

Veliki broj nagrađenih i otkupljenih radova sa jevrejskom tematikom iz tri oblasti – naučnih radova, eseja i publicistike – objavljivan je u Almanahu. Almanah je izlazio redovno i od 1954. do 1970. godine izdato je osam svezaka. Pojavom Zbornika Jevrejskog istorijskog muzeja 1971. obustavljeno je izlaženje Almanaha. Zbornik je objavljivao, a to čini i danas, naučne radove i sistematizovanu građu o istoriji Jevreja u Jugoslaviji. U njemu se objavljuju i nagrađeni radovi s naših nagradnih konkursa. Ove godine izdat je Zbornik broj 9.

Nagradni konkurs je 2009. održan 53. put i, kako je Simha Kabiljo Šutić zapisala u predgovoru Jevrejskog almanaha 1970-1996, on je jedinstven i specifičan u našoj kulturi jer obuhvata tri oblasti kojima je zajednička samo jevrejska tematika. A kada navodi učesnike nagradnih konkursa, kaže da su, na našim nagradnim konkursima, svoje prve uspehe postigli mnogi danas renomirani pisci i naučni radnici: David Albahari, Dobrilo Aranitović, Ljubica Arsić, Hans Bramer, Dragoljub Čolić, Filip David, Miroslava Despot, Zora Dirnbah, Ildi Ivanji, Danilo Kiš, Gordana Kujić, Ženi Lebl, Vojislav Maksimović, Dimitrije Mašanović, Sonja Nahman-Premereu, Danilo Nahmijas, Vidosava Nedomački, Đuro Orlić, Isak Papo, Avram Pinto Mirjam Rajner, Ljubivoje Ršumović, Laslo Sekelj, Pavle Šozberger, Nikola Šuica, Jorjo Tadić, Dragiša Vitošević i mnogi drugi. Neki od njih su kasnije bili članovi žirija, a pored njih, u žirijima su bila i mnoga druga poznata imena jugoslovenske nauke i kulture: Aron Alkalaj, Isak Amar, Andrija Gams, Zoran Gavrilović, Ivan Ivanji, Ljubiša Jocić, Simha Kabiljo-Šutić, Lavoslav Kadelburg, Žak Konfino, Aleksandar Levi, Julija Najman, Predrag Palavestra, Miodrag Pešić, Andreja Preger, Radovan Samardžić, Dušan Sindik, Ana Šomlo, Milan Ristović i mnogi drugi.

**Pet knjiga
"Mi smo
preživeli"**

Promovisana kao novi prilog istoriji Holokausta, polovinom 2001. pojavila se knjiga *Mi smo preživeli*, u izdanju Jevrejskog istorijskog muzeja. Knjiga sadrži svedočenja 38 ljudi koji su preživeli Holokaust. Redakcija, koja je radila volonterski, nastavila je i dalje rad na sakupljanju, beleženju i izdavanju kazivanja preživelih. U narednih deset godina redovnog rada (redakcija je održavala radne sastanke svakog četvrtka, bez obzira na vremenske i druge uslove) izdali su ukupno pet knjiga i tako zaokružili svoju veoma korisnu delatnost. Od tih pet knjiga tri su prevedene na engleski jezik. Knjige se nalaze u bibliotekama Jad Vašema, Holokaust muzeja u Vašingtonu, u velikom broju biblioteka u Srbiji, kao i u svim jevrejskim zajednicama sa prostora nekadašnje Jugoslavije. Ostvarivanje ovog značajnog dela omogućila je donacija porodice H. M. Pinkasa.

**Haim
Mile
Pinkas**

Porast antisemitskih pojava, kao i nezainteresovanost nadležnih da ih spreče, primorala je Savez da 14. avgusta 2001. izda saopštenje u kojem poziva one, čija je zakonska dužnost da sprečavaju antisemitske pojave, da se toga pridržavaju. Poziv je upućen i intelektualnoj javnosti Srbije da podigne glas protiv antisemitskih pojava.

Nesuglasice

Nesuglasice između Saveza i JO Subotica, koje su trajale dugo, postale su tema koja nije mogla da se zaobiđe. Ovi odnosi su opterećivali zajednicu, tako da su bili tema i na godišnjoj skupštini Saveza. Prepreka da se razjasne nesuglasice bila je odbijanje predstavnika JO Subotica da učestvuju u radu Saveza. Ta opština je u svojim dopisima nagovestila mogućnost izdvajanja iz Saveza. Na sastanku u Subotici, održanom 2. decembra 2001, na kojem su učestvovali predstavnici IO Saveza i rukovodstvo JO Subotica, razmatrani su uzroci ovakvih odnosa i pokušano je da se nađu kompromisna rešenja. Nažalost, do njih se nije došlo.

Jedno od najspornijih pitanja bilo je i formiranje „Lige žena“ (koju je vodila tadašnja predsednica JO Subotica), organizacije koja je tražila posebna prava u odnosu na sve druge u Savezu, a koja su bila u suprotnosti sa Statutom Saveza. Posledice ovakvog delovanja „Lige žena“ osećamo još i danas.

Na godišnjoj skupštini Saveza, održanoj 15. decembra 2002, delegati iz Subotice najavili su da je sa njima stigla grupa od četrdesetak članova JO Subotica sa željom da prisustvuje radu Skupštine. Zbog toga je radno predsedništvo prekinulo rad Skupštine i organizovalo, posle jednog sata, nastavak rada u velikoj Sali JOB-a, kako bi svi mogli da mu prisustvuju.

Na ovu godišnju skupštinu Saveza, osim legalnih predstavnika JO Subotica, stigla su i četiri člana JO Subotica koja se nisu slagala sa stavovima rukovodstva svoje opštine, ali je, potpuno neuobičajeno, stiglo i 40 članova iste opštine koji su podržavali svoje rukovodstvo. Iako osim delegata niko drugi nije imao pravo glasa, bio je to očigledan pritisak na rukovodstvo Saveza. Savez je i ovaj pritisak dostojanstveno podneo i uspešno rešio.

Veliki deo izlaganja bio je posvećen događanjima u JO Subotica. Kritikovano je odlaganje donošenja Pravilnika JO kojim bi se obezbedilo tajno glasanje za sve rukovodeće funkcije u JO, kritikovano je prisustvo naoružanih pripadnika organa reda skupu u Subotici, pored dugogodišnjeg neslaganja sa Savezom nastao je i unutrašnji sukob u samoj JO.

Jevrejska zajednica je živela svoj život. Na ovoj sednici, Skupština Saveza je jednoglasno primila u članstvo Saveza Jevrejsku opštinu Kikinda.

Ovakav odnos JO Subotica i Saveza odrazio se i na stanje u samoj JO Subotica. Došlo je do oštre konfrontacije unutar opštine, a zatim i do izdvajanja grupe aktivista koji su formirali subotičko Društvo za jevrejsku kulturu i tradiciju „Šalom“. Ova grupa članova JO Subotica intenzivno je radila na projektima kulture, verskog života i tradicije u Subotici, a zatim i u ostalim opštinama zajednice. Posle postignutih značajnih uspeha podnose zahtev da postanu pridruženi članovi Saveza. Savez će na jednoj od svojih kasnijih sednica to prihvatiti i „Šalom“ će aktivno delovati sve do novih izbora u JO Subotica. Na tim izborima, održanim februara 2005, značajnu većinu dobijaju članovi „Šaloma“ i pokreću rad na obnovi odnosa u JO Subotica i, naravno, na popravljaju odnosa sa Savezom. Za predsednika JO Subotica izabran je

Robert Sabadoš. U relativno kratkom vremenu uspevaju da ostvare svoje program-ske ciljeve u potpunosti.

Savez i politička previranja u Srbiji

U JOB-u je održan petodnevni seminar pod nazivom „Re:evolution“. Njega su organizovali studenti Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i Evropske unije jevrejskih studenata.

Posle 13 godina naši studenti imali su mogućnost da ugoste studente iz sveta. Na ovom skupu učestvovalo je 130 studenata iz Austrije, Nemačke, Portugalije, Francuske, Mađarske, Rumunije, Češke, Holandije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Švajcarske, Slovenije, Makedonije, Hrvatske i SAD.

Skupu su se obratili, u skladu sa tematikom, Žarko Korać, potpredsednik Vlade Republike Srbije, Mladan Dinkić, guverner Narodne banke, Vojislav Milovanović, republički ministar vera, rabin Isak Asiel, župan Mato Amić, predstavnik Katoličke crkve, Hamdija Jusufspahić, predstavnik Beogradske islamske zajednice, Milivoj Randić, predstavnik Svetosavske omladine, Branko Ilić, aktivista „Otpora“, kao i veći broj članova naše zajednice.

Попис 2002.

Општина, 31.03.2002.

1. СТАНОВНИШТВО ПРЕМА ВЕРОИСПОВЕСТИ

	Укупно	Исламска	Јудејска	Католичка	Православна	Протестантска	Проригентални куптова	Припада вероисповести која није наведена	Верник је, али не припада ниједној вероисповести	Неизјашњен	Није верник	Непознато
РЕПУБЛИКА СРБИЈА ¹⁾	7498001	239658	785	410976	6371584	80837	530	18768	473	197031	40068	137291
Централна Србија	5466009	231585	456	22663	4970109	8678	364	14312	55	95887	27485	94415
Војводина	2031992	8073	329	388313	1401475	72159	166	4456	418	101144	12583	42876
Град Београд	1576124	20366	415	16305	1429170	3796	219	3468	34	47349	23240	31762
Барајево	24641	139	1	97	23623	7	-	16	-	339	34	385
Вождовац	151768	1180	23	1377	139822	245	13	206	3	2436	1643	4820
Врачар	58386	499	53	693	50750	109	12	143	1	2361	1611	2154
Граоца	75466	442	-	251	73090	94	10	82	1	1047	100	349
Звездара	132621	1221	34	1214	121017	229	12	131	8	2973	1789	3993
Земун	191645	4533	25	3696	167398	1786	36	386	1	8381	2195	3208
Лазаревац	58511	72	-	129	57076	36	2	31	1	399	87	678
Младеновац	52490	290	1	130	50542	38	2	272	-	486	121	608
Нови Београд	217773	3177	75	3373	186374	337	69	962	6	13342	7660	2399
Обреновац	70975	139	-	223	68435	48	4	57	-	624	140	1305
Палилула	155902	4722	40	1657	138501	254	22	418	9	3688	1672	4919
Раковица	99000	847	23	861	91850	161	5	203	-	3034	1086	930
Савски Венац	42505	402	28	526	36247	74	10	104	3	2187	1675	1249
Сопот	20390	49	1	43	19772	23	1	96	-	216	16	173

Stanovništvo prema veroispovesti – statistička tabela iz popisa 2002. godine

U aprilu 2002. obavljen je popis stanovništva. Svestan važnosti ove velike akcije koja se sprovodi svakih deset godina, Savez je odlučio da se apeluje na članstvo da se izjasne kao Jevreji. Objasnjeno je da popis ima veliki značaj za našu zajed-

nicu. Ukazano je da nikada podaci iz popisa nisu odgovarali stvarnom, pravom broju Jevreja i da je to imalo određene negativne posledice po nas. To smo uvek tumačili strahovima koji su još prisutni kod naših članova. I ovog puta broj Jevreja po popisu bio je manji od stvarnog. To je direktno uticalo na visinu sredstava koje naša zajednica dobija iz republičkog budžeta. Približava nam se novi popis, koji će se održati 2011.

Oktobra 2002. Jevrejski istorijski muzej u saradnji sa ambasadom Austrije u Beogradu organizovao je komemorativnu nedelju posvećenu žrtvama Kladovskog transporta. Ova manifestacija je pored većeg broja gostiju iz Izraela, Austrije kao i nekih drugih zemalja, okupila oko okruglog stola, održanog 19. oktobra, značajna imena historiografije iz zemlje i inostranstva. Pozvani su prof. dr Andrej Mitrović, prof. dr Milan Ristović, dr Branka Prpa, mr Milan Koljanin, svi iz Srbije, Izraelci prof. dr Dalija Ofer, prof. dr Haim Šacker, Cvi Loker i Ženi Lebl, zatim Austrijanci prof. dr Valter Manošek i dr Gabriela Anderl. Takođe, prisutni su bili prof. dr Ivo Goldštajn, Hrvatska, dr Vadim Altaskan, SAD, i Jehijel Bar-Haim, predstavnik JDC. Za ovu priliku postavljen je veb-sajt o Kladovskom transportu .

U društvu u kojem živimo i čiji smo deo odigrali su se dramatični događaji u 1996, zatim 1999. i, naravno, 2000. godine, kada dolazi do demokratskih promena.

Od novembra 1996. pa sve do februara 1997. održavaju se i traju građanski i studentski protesti. Povod je bila krađa na lokalnim izborima, ali pravi razlozi su nezadovoljstvo zbog teške socijalne i ekonomske situacije, izolacija zemlje i narasla želja naročito mladih za promenama.

Sliku Beograda "krase" policijski kordoni.

Kontramiting održan 19. novembra 1996. doveo je zemlju na ivicu građanskog rata. Treba se setiti pokreta „Otpor“ koji je odigrao veliku ulogu u tim zbivanjima. Posebno je upečatljiv 5. oktobar 2000.

Svakako da su svi ti i mnogi drugi događaji uticali na nas, na našu zajednicu, na našu budućnost.

O svemu tome u Biltenu ili Jevrejskom pregledu ne može se naći ništa. Mi se ne možemo politički opredeljavati ili svrstavati na bilo koju stranu, niti se naši funkcioneri mogu politički angažovati u bilo kojoj političkoj opciji, to je jasno. Ali svi ti dramatični događaji uticali su na nas, na naše živote, na naše „alije“ (iseljavanja, hebr.) itd. i zato smo ih morali pomenuti i ukazati na to kako su nam oni „pomagali“ u donošenju odluka. Mogli smo i morali smo ih primetiti bez političkog opredeljivanja i ukazati na uzročno-posledične veze sa našim razmišljanjima, našim odlukama, našim delovanjem.

U Beogradu, 12. marta 2003, ubijen je premijer dr Zoran Đinđić. Istog dana Savez je uputio pismo Vladi Republike Srbije sa izrazima dubokog saučešća. U tekstu Aleksandra Lebla Atentat, jevrejska zajednica svrstala je sebe među one koji su ubistvom premijera postali gubitnici. Ovog puta smo progovorili iskreno i glasno.

Već četiri godine, početkom septembra, 23 evropske zemlje obeležavaju „Dan jevrejske kulture“.

Dana 7. septembra 2003. i naša zajednica se pridružila ovoj manifestaciji. Od tada, svake godine, početkom septembra, u svim našim opštinama, obeležava se „Evropski dan jevrejske kulture“. Prihatile su to i lokalne samouprave i institucije kulture

u svim mestima gde postoje jevrejske opštine. To je postala zajednička manifestacija u slavu jevrejske kulture.

Vreme burnih sednica, izmena Statuta, novi predsednik...

Na sednici u septembru 2003. Izvršni odbor je načelno usvojio Predlog statuta. Ovaj Statut, to je naglašeno, sadrži odrednice na kojima je insistirao naš glavni donator Džoint. Prvi put je od JDC dobijena najava sankcija, ukoliko se u tekst Statuta ne unesu tražene odrednice.

A te odrednice zahtevaju minimum demokratskih principa, koji bi morali da budu predviđeni i u statutima svih JO. U većini JO usvojeni statuti su usklađeni sa odrednicama koje je JDC zahtevao, kako je objavljeno na sednici IO Saveza održanoj 21. decembra 2003.

Statut Saveza sa unetim odrednicama usvojen je na vanrednoj godišnjoj Skupštini održanoj u Beogradu 25. januara 2004. Ovim Statutom rešeno je i pitanje „Lige jevrejskih žena“. Usvojeno je da zvaničan naziv bude „Komisija za pitanja žena“, a da „Liga jevrejskih žena“ može da deluje samostalno i, ako ima osnove, postane pridruženi član Saveza.

„Esperansa“ je festival sefardske kulture održan u Beogradu juna 2004. (pre Beograda ovaj festival je održan četiri puta u Sofiji). Prvi put se ovaj festival izlio na ulice, pa je tako, osim u Zadužbini Ilije Kolarca, Institutu „Servantes“ i hotelu „Jugoslavija“, kao scenu imao beogradske trgove i poznato izletišta Adu Ciganliju. Učesnici festivala su bili iz Bugarske, Bosne i Hercegovine, Grčke, Hrvatske, Izraela, Makedonije, Španije, Velike Britanije, SAD, Meksika, Švajcarske, Slovenije i Srbije i Crne Gore. Na okruglom stolu učestvovala su značajna imena sefardike: Isak Navon, Matilda Koen Serano, Aleksander Tamar i mnogi drugi. Odjek ove manifestacije u javnosti je bio velik.

Delegacija Svetskog jevrejskog kongresa, koju je predvodio Izrael Singer, boravila je u našoj zemlji od 11. do 13. novembra 2004. Imali su tada razgovore sa predsednikom Borisom Tadićem, premijerom Vojislavom Koštunicom, patrijarhom Pavlom i mnogim drugim zvaničnicima.

U svim susretima delegacija je isticala da je zainteresovana za našu zajednicu, kao i za probleme koji postoje, želeći da pruži punu podršku i pomoć u rešavanju problema kao što su antisemitizam i restitucija oduzete imovine. Bila je to značajna podrška Svetskog jevrejskog kongresa.

Grupa članova IO Saveza, tokom 2005, ukazala je na potrebu promena u radu IO Saveza, naglašavajući neodgovarajući mehanizam odlučivanja, nedovoljnu informisanost članova IO Saveza po pitanju rukovanja sredstvima zajednice i neefikasnosti IO Saveza.

Pokazalo se da sednice IO Saveza nisu bile pravo mesto na kojem bi se ova pitanja mogla rešavati.

Zato je pomenuta grupa članova IO Saveza organizovala sastanak članova jevrejskih opština na kojem je dogovoreno da se predloži Izvršnom odboru Saveza da organizuje okrugli sto o tome kakvu zajednicu želimo i kako se ubuduće organizovati i raditi. Na sednici IO Saveza, održanoj 18. septembra 2005, predložena je grupa za pripremu koju su činili Raka Levi, Aleksandar Gaon, Jasna Ćirić, Robert Sabadoš, Aleksandar Nećak, Aleksandar Lebl, Aca Singer i Isak Asiel.

Kao mogući datum održavanja okruglog stola predložen je 17. novembar 2005.

Nažalost, pokazalo se da je, umesto da se razgovara o konkretnim tema i problemima, kod dela učesnika u pripremi sastanka postojala tendencija da se cela ideja uopšti i razvodni.

Ipak, 15. novembra 2005. održan je okrugli sto u Subotici na kojem su učestvovali svi predsednici opština, počasni predsenik Saveza, David Albahari, predstavnici JDC, kao i ugledni članovi zajednice. Posle celodnevno rada donete su odluke koje su upućene IO Saveza na razmatranje i usvajanje.

Reakcija jednog broja članova IO Saveza (uglavnom onih koje su predložene odluke pogadale) bila je burna, neprimerena, ali najbitnije je da je bila neargumentovana.

Ovaj skup bio je važan jer je na određen način bio preloman.

Posle Subotice, održano je još nekoliko sastanaka u Novom Sadu, a 21. januara 2007, u Beogradu. Promene su bile neminovne i uloženo je mnogo truda da budu razmatrane.

Naravno da je bilo neophodno da predložene promene budu shvaćene. Zatim ih je bilo potrebno definisati i uneti u novi Statut Saveza. Novi, jer stari nije davao prostora za takvu vrstu izmena. I najzad, na godišnjoj Skupštini održanoj 18. marta 2007, biće prihvaćeni zaključci sa okruglog stola u Subotici koji je bio održan na Paliću 15. novembra 2005.

U Beogradu je 15. marta 2006. održana vanredna sednica IO Saveza na kojoj se govorilo o saradnji sa Džointom. Sastanak je dogovoren sa predstavnicima stranih donatora koji su boravili u našoj zemlji. Teme su bile: planovi Džointa u narednim godinama usmereni prema našoj zajednici, pitanje projekta zdravstvene zaštite, socijalne delatnosti i apoteke, stav Džointa prema JIM-u, terećenje projekata pokrivanjem režijskih troškova Saveza pri realizaciji projekata, šta u odnosima Savez-Džoint stvara nesporazume i šta uraditi da do njih ne dolazi, da li Džoint utiče na odlučivanje i rukovođenje u našoj zajednici koristeći poziciju najvažnijeg partnera, da li je toliki broj predstavnika Džointa zaduženih za našu zajednicu neophodan...

Jehijel Bar-Haim je obrazložio način prikupljanja sredstava za donacije, a politiku Džointa je objasnio u tri ključne reči: restitucija, reforma i (regionalna) saradnja. Džoint je podržao napore da se istraže i dokumentuju nekretnine koje bi mogle da budu vraćene. Kada je reč o reformama, Bar-Haim je ukazao da se za poslednje dve decenije cela struktura jevrejskog života u bivšoj Jugoslaviji preobrazila u zbunjujućoj zbrci. Ove promene dobro su poznate. Postavilo se pitanje koje se moralo razmotriti – da li su strukture Saveza i jevrejskih opština, koje su dobro služile u prošlosti, odgovarajuće i za današnje izazove?

Sednice IO Saveza postajale su sve burnije, donošene su mnoge odluke koje nisu izvršavane.

Na godišnjoj Skupštini održanoj 2. juna 2006. odlučeno je da se promeni ime Saveza, zbog promena koje su nastale u državi, i da novi naziv bude: Savez jevrejskih opština Srbije. Što se tiče sticanja svojstva pravnog lica svake jevrejske opštine, odlučeno je da to pitanje prođe neophodnu pravnu proceduru, pa tek onda da se rešava. Očigledno je bilo da tema nije bila pripremljena. Ukazano je da je došlo do razmimoilaženja i zategnutosti, do neslaganja i sukoba unutar zajednice. Do konkretnih rešenja se nije došlo.

U Domu Vojske Srbije, 27 januara 2007, održana je svečana akademija, koju su prvi put zajedno organizovali Savez jevrejskih opština Srbije i Vlada Republike Srbije, u znak sećanja na Holokaust poštujući Rezoluciju 60/7 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Od tada Vlada Republike Srbije svake godine obeležava 27 januar Međunarodni dan sećanja na Holokaust. Već naredne godine na mestu na kojem se nalazio logor „Topovske šupe“ postavljena je spomen ploča, rad arh. Aleksandra Nećaka, koju je 27. januara 2008 otkrio predsednik Vlade Republike Srbije Vojislav Koštunica.

Spomen ploča u „Topovskim šupama“

Na osamdeset četvrtoj sednici IO Saveza, 18. februara 2007, zaključeno je da je Skupština zakazana za 25. februar 2007. redovna i izborna i da će se obaviti po važećem Statutu. Svi izabrani imaće mandat do jula 2007. godine. Po isteku njihovog mandata zakazaće se nova skupština.

Pre zakazivanja nove skupštine moraće da se održi sednica IO Saveza na kojoj će se razmatrati predlog novog Statuta, kako bi se on mogao usvajati na narednoj skupštini. Datum održavanja nove izborne skupštine pomeren je ipak na 18. mart 2007. Bila je to svojevrsna „gimnastika“.

Na istoj sednici odlučeno je da se sredstva Fonda „Sabataj Buki Finci“ kao i sredstva rezervnog fonda u Švajcarskoj zamrznu do njihovog razgraničenja. Ovome je prethodila brzopleta aktivnost pojedinih članova IO Saveza i Fonda „Buki Finci“, da se značajna sredstva Saveza prebace na Fond „Buki Finci“ bez ikakvih dokaza da ona zaista tamo pripadaju.

**Aleksandar
Nećak**

Na godišnjoj Skupštini 14. marta 2007. godine u Beogradu formiran je IO. Na njegovoj konstitutivnoj sednici date su smernice o radu Skupštine koji će biti zasnovan na zaključcima okruglog stola održanog na Paliću 15. novembra 2005, zatim sastanka u Beogradu 21. januara 2007. i u Novom Sadu 7. februara iste godine. Glavni zadatak će biti izrada

predloga novog Statuta. Rad u Savezu neće se odvijati po komisijama nego će koordinatori biti nosioci delatnosti i odgovaraće za svoj rad IO Saveza. Njima je prepušteno da formiraju „svoje“ radne grupe ili timove i da sebi izabiraju saradnike. Na toj godišnjoj Skupštini izabran je novi predsednik Saveza Aleksandar Nećak, a dotadašnji, Aca Singer, za počasnog doživotnog predsednika Saveza. Izabran je i novi IO Saveza.

Predlog nacrtu Statuta predočen je IO Saveza na sednici održanoj 10. juna 2007.

Statut je usvojen na vanrednoj Skupštini održanoj u Beogradu 24. juna 2007. U skladu sa novim Statutom odlučeno je da se izborna Skupština održi mesec dana posle jesenjih praznika.

Dana 18. novembra 2007. održana je izborna Skupština Saveza jevrejskih opština Srbije na kojoj je, u skladu sa novim Statutom, za predsednika Saveza izabran Aleksandar Nećak, a za zamenika predsednika Ivan Hajzler.

U programu za naredni mandat, iznetom na toj sednici, određena su tri osnovna paralelna pravca koja vode istom cilju: homogenoj, dobro organizovanoj, efikasnoj i finansijski stabilnoj jevrejskoj zajednici Srbije. Po ostvarivanju ovih zadataka, jevrejska zajednica Srbije bi morala biti ugledna, prosperitetna i respektabilna, sa statusom regionalnog lidera.

Ulaz otvoren!

Jevrejska zajednica se u potpunosti otvorila prema sredini u kojoj živi. Nastavila je održavanje postojeće i uspostavljanje nove saradnje sa državnim institucijama kao i sa nevladinim organizacijama. Postignuti su čvrsti prijateljski odnosi sa svim jevrejskim organizacijama u svetu, a poseban naglasak je stavljen na saradnju sa jevrejskim zajednicama sa prostora bivše Jugoslavije, kao i sa zajednicama jugoistočne Evrope, pa i celog sveta.

Zaključeno je da naša zajednica, ako želi da postane ugledna, prosperitetna i re-spektabilna, mora svoje sposobnosti usmeriti ka visokovrednim projektima kulturnog, društvenog i verskog života – projektima koji će imati značaj i za širu zajednicu u kojoj živimo.

Otvaranje „Holokaust memorijal centra“ na Starom sajmištu je jedan od takvih projekata. Na tom projektu se već radi. Radi dobijanja neophodne podrške, u toku je komunikacija sa odgovarajućim svetskim institucijama, kao i sa našim državnim i lokalnim organima i institucijama.

Prema ideji profesora Andreje Pregera pristupilo se radu na izdavanju knjige o svim Jevrejima koji su u raznim oblastima i raznim vremenima ostavili značajan trag u razvoju Srbije.

Zbog značaja, važnosti i vrednosti koje JIM ima za Jevrejsku zajednicu, ali i za Srbiju, mada ona toga još nije svesna, prioritetna obaveza Saveza je da stvori uslove da JIM pokaže svu lepotu svojih vrednih kolekcija i svu važnost svoje arhivske građe. Iako je u sastavu Saveza, Muzej se razvio u sasvim specifičnu instituciju, sa svojom stručnom ekipom. Sadašnja stalna postavka Jevrejskog istorijskog muzeja uglavnom je usredsređena na istoriju Jevreja, mada nije zanemaren ni etno-prikaz jevrejskog načina života, rituala i običaja, kao ni umetnost i arheološki nalazi. Postavka Muzeja živo dočarava istoriju i kulturu Jevreja sa teritorije Srbije i celokupne bivše Jugoslavije, iz različitih perioda, i sa tog stanovišta veoma je kompleksna kao, uostalom, i sam Muzej, koji se sastoji od dve osnovne celine: muzejskih zbirki i arhiva. Muzejske zbirke se mogu podeliti na pet većih, složenih celina, ali su svakako među njima najatraktivnije – Zbirka stare i retke knjige, kao i zbirka Judaice koja predstavlja sasvim specifičnu etnološku zbirku sa elementima primenjene umetnosti i obuhvata: sinagogalne obredne predmete, kućne i lične obredne predmete, amulete, bračne ugovore – „ketube“, odeću i nakit. Hronološki i teritorijalni okviri ove zbirke su 18-20. vek, odnosno Srbija, bivša Jugoslavija, Evropa, Izrael, severna Afrika. Ipak, ono što zbirke Jevrejskog istorijskog muzeja, naročito zbirku Judaice čini izuzetnim, jeste činjenica – da su jedine u Srbiji.

Jevrejski istorijski muzej ima srazmerno veliki arhiv sa oko 1 000 dužnih metara građe. Arhiv sadrži građu vezanu za život i rad Saveza i jevrejskih opština bivše Jugoslavije pre Drugog svetskog rata, jevrejsku predratnu štampu, građu vezanu za antisemitizam i Holokaust, kao i obimnu građu Saveza i jevrejskih opština iz perioda posle 1945. do danas, i hemeroteku. Osim dokumentacije i foto-dokumentacije, arhiv obuhvata dve elektronske baze podataka – žrtve Holokausta sa teritorije cele bivše Jugoslavije i jevrejske matične knjige Beograda.

Raspolažući ovakvom arhivskom građom, Jevrejski istorijski muzej ima stalnu i veoma dinamičnu saradnju sa velikim brojem istraživača svih profesionalnih profila, iz zemlje i inostranstva. Takođe, saraduje i sa domaćim, još više inostranim muzejima istorijskog tipa, učestvujući na njihovim povremenim ili čak stalnim izložbenim postavkama.

Jedan od najvažnijih poslova u okviru arhivske delatnosti obavljanih u Muzeju počev od 1998. bilo je pretraživanje i sakupljanje podataka i potvrđivanje verodostojnosti tih podataka o Jevrejima – žrtvama Holokausta. Na osnovu tih podataka, mnogi koji su preživeli Holokaust ostvarili su svoje pravo na odštetu od Nemačke (posredstvom Klejms konferensa).

Osvrnimo se na izložbe i izdavačku delatnost Jevrejskog istorijskog muzeja. Do sada, JIM je priredio oko 60 tematski raznorodnih izložbi, kako studijskog tako i umetničkog karaktera. Broj izložbi ukazuje na interesantnu činjenicu da je naš relativno mali muzej priređivao i po dve izložbe godišnje, podrazumevajući i povremena gostovanja u drugim gradovima. Da bi čitalac stekao utisak o tome kakve su sve teme obrađivane i prikazivane na izložbama JIM-a, čak i u vreme najvećih kriza, kao primer navešćemo samo nekoliko:

- **„Sefardska književnost, izdavaštvo i publicistika u Jugoslaviji“**, autorke Milice Mihailović, i **„Jevreji Bitolja na fotografijama Miliona Manakija“**, autorke Vojislave Radovanović, priredene povodom velike manifestacije „Sefarad 92“ u Kulturnom centru Beograda, 1992;
- **„Logor na Rabu“**, autorke Vojislave Radovanović, povodom 50-godišnjice kapitulacije Italije i oslobođenja logora, 1993. Beograd;
- **„Čipke moje tetke Erne“**, izložba slika Mirjane Dragić-Lehner, akademskog slikara, u organizaciji JIM-a, 1993. Beograd;
- **„Geca Kon – knjižar i izdavač“**, autorke Milice Mihailović, 1994. Beograd;
- **„Jevrejska omladinska društva na tlu Jugoslavije 1919–1941“**, zajednički rad Milice Mihailović i Vojislave Radovanović, 1995. Beograd;
- **„Jevreji Dorćola – priča o komšijama kojih više nema“**, autorke Milice Mihailović, priredena je u „Rexu“, Beograd, 1997, a gostovala je u Erfurtu, u Nemačkoj, 1998;
- **„Životni ciklus - običaji kod Jevreja“**, autorke Vojislave Radovanović, priredena u Konaku kneginje Ljubice, Beograd, 1998, povodom 50-godišnjice postojanja Jevrejskog istorijskog muzeja;

„Priča o komšijama kojih više nema“ (detalj)

„Životni ciklus
– običaji kod Jevreja“ (detalj)

- „Kladovo-Transport, jedna evropska priča“, autorke Milice Mihailović, priređena je u Kladovu, Beogradu i Kragujevcu, 2002–2003, u okviru velike međunarodne manifestacije „Kladovo-Transport 2002“, koju su organizovali JIM i Savez;
- „Iz zarobljeničkih logora, izložba crteža i akvarela Moše Mevoraha i Rajka Levija“, autorke Nade Šuice, u organizaciji JIM-a; izložba je priređena u Multi-kulturnom centru u Beogradu 2003. povodom „Evropskog dana jevrejske kulture“;
- „Sefardsko nasleđe na Balkanu“, izložba u okviru manifestacije „Esperansa 2004“, a priređena je u Institutu Servantes, Beograd 2004;
- „Dokumenta filatelističke judaike I“, autora dr Mirka Carana, u organizaciji JIM-a, Beograd 2006;
- „Serija od tri likovne izložbe – Albert Alkalaj, Dida Demajo, Bora Baruh i Rajko Levi“, zajednički rad Milice Mihailović i Barbare Panić, priređena je u Galeriji Instituta Servantes 2006–2007;
- „Dokumenta filatelističke judaike II“, autora dr Mirka Carana, u organizaciji JIM-a, Beograd 2008;

- „**Savez jevrejskih opština 1919–2009**“, od Kraljevine SHS do Republike Srbije, autorke Vojislave Radovanović, Centar za kulturu Stari Grad, Beograd 2010.
- JIM-ova izdanja – katalogi i monografije (kolaž)
- Postavljen je veb-sajt Saveza.
- Postavljen je i novi veb-sajt Muzeja.

Projekat “Mišpaha”

Uloženi su napori u ponovno okupljanje „porodice“ i obnavljanje prisnih veza sa jevrejskim zajednicama na prostoru bivše Jugoslavije. Projekat „Mišpaha“ (porodica) okupio je u Subotici 19. i 20. septembra 2008. predstavnike jevrejskih zajednica sa prostora stare Jugoslavije.

Odlučeno je da nećemo formirati nove Saveze ni obnavljati stari nego ćemo stvarati nove regionalne projekte i učestvovati zajedno u njima, kao i sa zajednicama u zemljama koje nas okružuju: Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom. Istovremeno ima mnogo prostora za organizovanje jugoslovenskih inicijativa, kao sto su „Limud kešet“ seminari, okupljanje srednje generacije, kampovi za decu i omladinu. Zaključeno je da će ova regionalna saradnja na kulturnom, obrazovnom, društvenom i verskom životu, biti korak bliže ka organizovanju Jevrejske zajednice jugoistočne Evrope. U tom duhu, doneta je i potpisana Deklaracija o formiranju stalne konferencije jevrejskih zajednica, sa željom da revitalizujemo međusobne odnose bratskih opština sa prostora bivše Jugoslavije, i da ih učinimo bliskim, snažnim i stalnim.

Cilj nam je da zaustavimo asimilaciju, očuvamo naš identitet i našu tradiciju, da negujemo i ističemo vrednosti jevrejskog života.

Da se zajedno borimo protiv antisemitizma ma gde se on pojavio.

Da se zajedno borimo protiv podela unutar jevrejskih zajednica.

Da zajedno rešimo problem takozvane „četvrte generacije“.

Da se zajedno borimo za ostvarivanje naših prva i ugleda u sredinama u kojima živimo.

Da zajedničkim stavovima postignemo da se naš glas čuje i ceni u Evropskom jevrejskom kongresu, kao i u svim jevrejskim međunarodnim organizacijama, institucijama i fondacijama.

Da se izborimo da se u okviru Evropskog jevrejskog kongresa oformi sekcija jevrejskih zajednica jugoistočne Evrope.

Zadatak nam je bio da u 2009. ovu ideju podelimo sa jevrejskim zajednicama Grčke, Turske, Bugarske, Rumunije, Mađarske i Albanije i da zajedno sa njima formiramo Stalnu konferenciju jevrejskih zajednica jugoistočne Evrope.

the federation of jewish communities in yugoslavia
awards

Michael Schneider

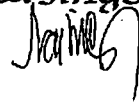
the megila of gratitude

in recognition of your unselfish assistance
given to the jews of yugoslavia in times of
distress in the spring of 1999.

the jews of yugoslavia will never forget
what you did for them in their hour of need
in the best tradition of jewish solidarity.
this certificate is proof thereof.

Belgrade, 1999

president
aca Singer

the federation of jewish communities in yugoslavia

Zahvalnica Majklu Šnajderu, visokom funkcioneru JDC-a

Sa zadovoljstvom prihvatamo jevrejske zajednice: Jevrejsku opštinu Subotica, Jevrejsku opštinu Sombor, Jevrejsku opštinu Osijek, Jevrejsku opštinu Banjaluka, Jevrejsku zajednicu Makedonije, Jevrejsku opštinu Prizren, Jevrejsku opštinu Arad, Jevrejsku opštinu Zemun, Jevrejsku zajednicu Segedin, Jevrejsku zajednicu Solnok, Jevrejsku zajednicu Kiškunhalaš i Jevrejsku zajednicu Hodmezevašarhelj čiji su predstavnici, na „Drugom međunarodnom susretu jevrejskih zajednica iz regiona“, održanom od 30. do 31. maja 2008. u Hodmezevašarhelju, prihvatili ideju projekta „Mišpaha“ i tako se preko svojih saveza ili koordinacija pridružili Stalnoj konferenciji jevrejskih zajednica.

Restitucija je i dalje bitna, suštinska i svakodnevna aktivnost Saveza. Zato je IO Saveza formirao Radni odbor (TFG), koji objedinjava napore i aktivnosti zajednice u opravdanim i razumnim zahtevima vezanim za restituciju jevrejske imovine.

Jevrejska zajednica u Srbiji se u potpunosti otvorila prema sredini u kojoj živi. Nastavila je sa održavanjem postojeće i stvaranjem nove saradnje sa državnim institucijama kao i sa nevladinim organizacijama. Postignuti su čvrsti prijateljski odnosi sa svim jevrejskim organizacijama u svetu, a poseban naglasak je dat saradnji sa jevrejskim zajednicama sa prostora bivše Jugoslavije, kao i sa zajednicama

jugoistočne Evrope, pa i celog sveta.

Zahvaljujemo se svima koji su doprineli uspehu i ugledu Saveza jevrejskih opština. Zahvaljujemo se svim pojedincima, institucijama i organizacijama, koji su nam u teškim trenucima u kojima se našla naša zemlja, pa samim tim i mi, pomogli da prebrodimo ta teška i opasna vremena.

I na ovaj način, posebno se zahvaljujemo Savezu jevrejskih opština Mađarske „MAZSIHISZ“, na bratskoj, iskrenoj, od srca pruženoj pomoći ukazanoj članovima naše zajednice tokom boravka u Budimpešti. Sa žaljenjem konstatujemo da, u Savezu jevrejskih opština Srbije ne postoje sređeni podaci o onima koji su nas svojim radom zadužili, koji su godine svoga volonterskog rada ugradili u Savez jevrejskih opština za dobrobit jevrejske zajednice.

IN MEMORIAM

U Beogradu je u noći između 11. i 12. decembra 1994. umro dr Lavoslav Kadelburg.

Bio je predsednik Saveza od 1950. do 1991, kada je postao njegov počasni predsednik. Dr Lavoslav Kadelburg je mnogo učinio na povezivanju Saveza sa međunarodnim jevrejskim organizacijama i doprineo ugledu Saveza u zemlji i inostranstvu.

Na godišnjicu njegove smrti, na našem groblju u Beogradu, otkriven mu je spomenik, rad vajara Nandora Glida.

U Beogradu je 1. januara 1995. umro Eugen Moše Verber, glumac, pisac, prevodilac, najugledniji judaista i hebrejista, dugogodišnji član IO Saveza.

Među mnogim njegovim knjigama posebno se ističu prevodi Talmuda i Kumranskih zapisa.

U Beogradu je 9. januara 1995. umro Stevan Levi, ličnost dostojna divljenja i poštovanja.

Bio je 16 godina uspešan i ugledan predsednik JO Beograd.

Početak maja 2000. u Beogradu je umro potpredsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, Miša David.

Dugogodišnji aktivista naše zajednice, mnoge svoje ideje je realizovao ostavivši vidan trag u njoj. Verovali smo i želeli da u narednom periodu on vodi Savez jevrejski opština. Nažalost, to se nije ostvarilo.

U Novom Sadu je 15. septembra 2001. umro Đorđe Hajzler, istaknuti član jevrejske zajednice. Radio je na mnogim pitanjima važnim za zajednicu, a najveći doprinos dao je kao predsednik finansijske komisije Saveza. Bio je deo najužeg kruga saradnika predsednika Saveza.

Dana 15. marta 2003. u Beogradu je umro akademik Enriko Josif, kompozitor čiji opus obuhvata gotovo sve oblike muzičkog stvaralaštva. Nosioc je „Ordena zasluga za narod sa srebrnim zracima“. Kompozitor Enriko Josif ostaće upamćen i kao sjajan pripovedač koga su slušale generacije ne samo Jevreja.

Nekoliko meseci kasnije, 24. avgusta 2003. u Zemunu umro je Ivan Jova Brandajs. Osim što je bio predsednik Jevrejske opštine Zemun, Brandajs je i u drugim delatnostima davao značajan doprinos. Bio je počasni predsednik Saveza, član Upravnog odbora Fonda „Sabitaj Buki Finci“ i gotovo do poslednjih meseci života delovao je kao počasni član Izvršnog odbora Saveza jevrejskih opština.

Rabin Cadik Danon je, posle uspešne diplomatske karijere, preuzeo i isto tako uspešno, obavljao nimalo laku dužnost rabina Jugoslavije. Mnoge od nas rabin Cadik Danon vratio je judaizmu. Umro je 2. marta 2005. u Beogradu

Bilten – Jevrejski pregled

P

očetak raspada nekadašnje Jugoslavije i konačan razilazak republika u osamostaljene države, izazvao je niz posledica po jevrejsku zajednicu. Među njima i prestanak izlaženja „Jevrejskog pregleda“, višedecenijskog glasila Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.

Novonastale političke okolnosti i te kako su pogodile Jevreje u Srbiji: izolacija od sveta, naglo osiromašenje članova, izvesna neodlučnost po pitanjima šta i kako dalje... To je pokrenulo Savez i opštine na niz dodatnih koraka. Jer, i u tako teškim uslovima trebalo je nastaviti doskorašnje delatnosti, trebalo je sa što više strana učiniti da se delatnosti nastave a članovima pomogne.

Tokom leta 1993. godine, u Jevrejskoj opštini Beograd izašlo je nekoliko brojeva biltena, štampananih na ispresavijanom formatu A2, u kojima su objavljivane vesti o tome šta se dešava u Opštini. Nedugo potom, na osnovu dogovora Opštine i Saveza, izdavanje dotadašnjeg biltena preuzeo je Savez - od tada kao mesečnog glasila Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.

Prvi broj pojavio se početkom novembra 1993. na 16 strana formata A5, štampanih na foto-slogu, u tiražu od 1800 primeraka. Ovome je prethodila odluka Izvršnog odbora Saveza o obnavljanju izdavanja Jevrejskog pregleda tako da je dotadašnji opštinski bilten proširen i dopunjen informacijama o radu svih drugih opština, samog Saveza, evropskih i svetskih jevrejskih organizacija, o kulturnim, verskim i drugim aktivnostima... Kako je u uvodniku prvog broja navedeno, „pružanjem tačnih informacija o završenim i planiranim aktivnostima zajednice glasilo će moći da ponudi osećanje sigurnosti svim članovima zajednice, osećanje koje nam je danas potrebno više nego ikad“.

Na početku je utvrđeno, a to je bila praksa i svih potonjih godina, da Bilten, koji je nosio podnaslov Jevrejski pregled, bez naknade od strane čitalaca, treba slati na svaku adresu u zemlji na kojoj živi makar jedan član zajednice. Takav Bilten smatran je ne samo kao informativno glasilo nego i kao ono što povezuje ljude u teškim vremenima. Manji deo tiraža bio je usmeren ka članovima jevrejskih zajednica u Republici Srpskoj, državnim ustanovama i komisijama, drugim verskim zajednicama i prijateljima zajednice, Jevrejima iz Jugoslavije koji su živeli u drugim zemljama. U pripremi prvih brojeva učestvovalo je desetak članova zajednice: Joža Druker, Maks Erenrajh, Vera Izrael-Jovanović, Aleksandar Lebl, David Albahari, Aleksandar Demajo, Lavoslav Kadelburg, Aleksandar Gaon, Teodor Kovač, Milica Mihailović... Za urednika je, na osnovu međusobnog dogovora, određen Aleksandar Gaon. Rad je bio dobrovoljan.

Sadržaj glasila bio je znatnim delom oslonjen na rubrike nekadašnjeg „Jevrejskog pregleda“: teme od opšteg značaja za zajednicu, zatim vesti o delatnostima Saveza, programi u jevrejskim opštinama, kratki tekstovi o zbivanjima u kulturi i radu Jevrejskog istorijskog muzeja, prilozi o aktivnostima svetskih jevrejskih organizacija, vesti iz Izraela, praćenje pojava antisemitizma, prilozi o tome šta drugi pišu o Jevrejima, intervju sa nosiocem neke trenutno aktuelne teme, prilozi o nekadašnjim istorijskim zbivanjima, lične i porodične vesti i dobrovoljni prilozi. Sadržaj je obuhvatao i vesti o radu jevrejskih zajednica u Banjaluci i Doboju.

Ohrabrena radom prvih meseci izlaženja i naglim porastom zainteresovanosti čitalaca, već u februaru 1994. redakcija je izdala broj na 24 strane. Kao takav, a često i obimniji, sa dodacima i podliscima, Bilten je izlazio svih godina kasnije.

Izdavanje je finansirano sredstvima Saveza. Od početka glasilo je smatrano, a tako se pokazalo i u stvarnosti, kao jasan i bitan integrativni činilac cele zajednice u vreme kada je zbog siromaštva i loših uslova života veliki broj članova zajednice živeo van dodira sa opštinskim središtima - a trebalo je da budu obavešteni o svemu šta se zbivalo u zajednici.

U martovskom broju 1994. pojavio se prvi donator koji je 125 novih dinara, potpisavši se sa N.N, dao u za tu priliku pokrenuti fond Biltena. Pretpostavljalo se da će to povući i druge čitaoce da pomognu izdavanje glasila, što se pokazalo tačnim. Ubrzo je, iz broja u broj, bilo sve više onih koji su dobrovoljnim priložima pomagali izlaženje. U godinama posle, delom i na osnovu povremeno objavljivanih poziva da se pomogne novčanim priložima, došlo se dotle da su, tokom pojedinih obračunskih godina, troškovi izlaženja i otpreme pokriveni sa oko 40% iz priloga čitalaca!

Usled naraslih potreba i širenja broja saradnika, decembarski broj 1994. izdat je

na 32 strane, a naredni na čak 36 strana. To je i uslovilo da se februara 1995. prede na povećani format - A4. Od tada Bilten je izdavan na 24 strane i više.

Užu redakciju činili su mahom saradnici iz Beograda, gde je list i štampan. Najmanje jednom mesečno, redakcija se sastajala zarad analize tek izašlog i dogovora o radu na narednom broju. Sastanci su bili otvoreni za sve članove. U svakoj opštini, radio je bar jedan saradnik, čija je dužnost bila da zabeleži sve šta se u njihovoj sredini dešava i da to dostavi do početka poslednje nedelje u mesecu. Povremeno, jednom u dve-tri godine održavani su sastanci svih saradnika izdanja.

Po uzoru na izdanja drugih jevrejskih zajednica, od martovskog broja 1994. godine, uvedena je rubrika „Summary“, sažetak na engleskom jeziku, gde su u najkraćem opisivane bitne delatnosti i događaji iz prethodnog meseca u jevrejskoj zajednici Srbije.

Za kratko vreme Bilten je postao osnovni izvor informisanja o zbivanjima u zajednici i jevrejskom svetu uopšte, za sve članove i druge zainteresovane. Mada je zajednica bila na udaru teške i problematične stvarnosti, bilo je dogovoreno da se tekstovima koji se nađu na stranicama Biltena nikako ne upadne u zamku političkih opredeljivanja i priklanjanja. To je povremeno izazivalo oprečne stavove i reakcije pojedinih čitalaca. U naoštrenoj stvarnosti sredine u kojoj je objavljivani, Bilten je odigrao ključnu ulogu u obaveštavanju članstva tokom bombardovanja zemlje od strane snaga NATO, mart-jun 1999. Izdavana su saopštenja Kriznog štaba, članstvo je upoznavano sa stavovima od opšteg značaja, objavljivani su pozivi za mir, a ponajviše je bilo obraćanja članstvu što je tada bilo moguće samo putem Biltena.

Znatno povoljnije prilike nastale su kasnije kada je, mada i dalje u uslovima teške ekonomske krize i gotovo sveopšteg siromaštva, Bilten osim informacijama obogaćen raznim temama iz istorije, judaistike, vere i kulture. Uz redovan sadržaj, povremeno proširivan saglasno broju i značaju događaja, izdavani su dodaci osnovnom izdanju o nekoj od u to vreme ključnih tema za zajednicu. Ti dodaci su štampani i na po 12 dodatnih strana, što je neplanirano opterećivalo budžet izdvojen za troškove izdavanja i otpreme glasila.

Tokom 2006. i 2007. godine, kao kourednica izdanja, uz Aleksandra Gaona, radila je Lucija Vesnić-Alujević da bi leta 2008. na mesto profesionalnog urednika bio imenovan Stanimir Saša Ristić.

Od prvog broja u 2009. godini Bilten vraća staro ime Jevrejski pregled, osavremenjuje grafički izgled, a postavljanjem veb sajta SJOS, delimično menja i uređivački koncept tako što se „male“ vesti i informacije iz jevrejskih opština sele na sajt oslobađajući veći prostor novini za ozbiljnije teme.

Dr Lavoslav – Laci Kadelburg

Dr Lavoslav Laci Kadelburg bio je četvrti predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Tu funkciju preuzeo je posle smrti dr Alberta Vajsa. Te 1964. godine, 4. aprila, smrt dr Alberta Vajsa bio je veliki gubitak za jevrejsku zajednicu Jugoslavije. Laci je od 1950. godine bio potpredsednik Saveza i skladno je saradivao sa dr Albertom Vajsom. Bilo je stoga neizbežno da posle njegove smrti odmah preuzme sve obaveze predsednika. Spremno je prihvatio teret rukovođenja jevrejskom zajednicom, ali samo kao vršilac dužnosti predsednika. Iako su iz jevrejskih opština stizali glasovi za to da i formalno, izborom, reši pitanje svog statusa, Laci to nije želeo dok se ne razreši apsurdnost hajke koju je pokrenula grupa u Saveznom zavodu za javnu upravu, na čijem je čelu kao direktor to bio. To je obrazlagao time da ne može predstavljati jevrejsku zajednicu neko čija i najmanja senka može pasti na celu zajednicu. To govori o snažnom osećanju odgovornosti koje je posedovao. Ostavši dosledno pri toj odluci prihvatio je da bude kandidovan za predsednika Saveza tek godinu dana kasnije kada je izabran na IX konferenciji opština, 20. aprila 1965.

Laci je rođen u Vinkovcima 26. avgusta 1910. kao drugi sin Tobijaša i Jolanke rođene Ernest. U kući Kadelburgovih odraslo je četvoro dece: tri sina, Aleksandar Šandor, Lavoslav Laci i Stjepan Pišta. Najmlađe dete je bila ćerka Livija Laci. Po pričanju Lacija živeli su skromno. Otac je imao malu bakalsku radnju. Kasnije je radio kao trgovački putnik pa je dosta putovao po zemlji i često odsustvovao iz kuće. Deca su rasla u duhu jevrejske tradicije koja je u porodici strogo poštovana. Duboki koreni jevrejstva koje je Laci poneo iz rodne kuće bili su deo njegove ličnosti do kraja života. Nije bilo običaja ili prigodne molitve koje nije znao, ili koje je zaboravio, pa ni

tada kada su ga život i prilike približili sekularnom načinu života.

Laci je bio dobar đak, pa je u višim razredima davao časove slabim učenicima. Tako je već u to vreme privređivao za svoje odevanje, školovanje i za putovanja po zemlji i planinarenje za vreme školskog raspusta. Proputovao je gotovo celu zemlju, pa nije čudno da je 1925-1926. godine bio predsednik vinkovačke podružnice Ferijalnog saveza. U to vreme počinje i njegovo zanimanje za jevrejski omladinski pokret i angažovanje u društvenom radu. Uključio se u aktivnosti Židovskog omladinskog udruženja HERUT¹. Ubrzo dolaze do izražaja njegovi smisao za organizaciju i predanost radu. Za predsednika HERUTA je izabran 1925. Tu funkciju je obavljao do mature 1929. godine. U tom periodu, kontakti sa jevrejskim omladinskim organizacijama iz cele zemlje učinili su da 1928-1929. bude izabran za člana Radnog odbora Saveza židovskih omladinskih udruženja.

Kao što svaki mlad čovek posle položene mature razmišlja o svojim sledećim koracima, tako se i Laci našao pred tom dilemom. Bila mu je obećana stipendija za studije u Berlinu na Visokoj školi za jevrejske studije (Hochschule für Jüdische Wissenschaft). Bila je to čuvena visoka škola koja je obrazovala rabine i doktore filozofije iz oblasti jevrejskih studija. Jedan telegram iz Zagreba skrenuo je Lacijev životni put u drugom pravcu: "Dođi u Zagreb, imaš zaposlenje". Poslao ga je njegov drug i prijatelj Vinkovčanin Šmule Mihael Engelman², tada student elektrotehnike u Zagrebu i poslovođa u trgovini Ferda Švarca. Bio je to privlačan poziv za svakog kome je kao Laciju rad bio i ostao životna potreba. Put u Zagreb je bio pred njim.

Zagrebački period od jeseni 1929. do početka 1935. godine bio je u neku ruku presudan za oblikovanje Lacijeve profesionalne, nacionalne i društvene ličnosti. Obećani posao bio je vođenje poslovnih knjiga u trgovini Ferda Švarca. Uporedo sa tim usledili su vredno polaganje ispita na Pravnom fakultetu koji je iste 1929. godine upisao i višestruka aktivnost u jevrejskim studentskim i omladinskim organizacijama.

Od 1930. do 1932. godine bio je predsednik Židovskog akademskog potpornog društva i, tada među jevrejskim studentima u Zagrebu čuvene i veoma popularne, Menze. U toj Menzi se naravno i jelo ali još više družilo, polemisalo, opredeljivalo u odnosu na brojna pitanja jevrejstva, cionizma i savremenog društva.

Član Upravnog odbora Židovskog akademskog udruženja "Judeja", koje je održavalo literarne sastanke, bio je Laci 1931. i 1932. godine. I najzad, za člana Radnog odbora Saveza židovskih omladinskih udruženja, što je od 1928. bio u Vinkovcima, ponovo je biran u Zagrebu 1930. i 1931. godine.

Pravni fakultet sa doktoratom završio je 13. marta 1935. U međuvremenu je u "slobodno vreme" odslužio vojni rok u Bileći i odslušao četiri semestra na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Već 17. marta, dva dana po završenom fakultetu, bio je ubeležen u Imenik ad-

¹ HERUT - "Sloboda". Osnivač Vladimir Žabotinski (1880-1940) jevrejski publicist, osnivač Svetske unije cionista - revizionista (1925) koja je zastupala ideju o stvaranju samostalne jevrejske države, a protivila se koncepciji o "narodnoj domaji" Jevreja u Palestini pod britanskim suverenitetom (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sveska 3, Zagreb, 1967, str. 236)

² Njihovo prijateljstvo održalo se do kraja života. Šmule se kasnije iselio u Palestinu sa ženom Šarikom, svršenom studentkinjom prava. Promenili su prezime u Agmon. Mihael Agmon je kao veliki aktivista i funkcioner Udruženja jugoslovenskih Jevreja u Izraelu (Hitahdut olej Jugoslavija) imao značajni udeo u čvrstim vezama i saradnji Udruženja sa Savezom jevrejskih opština Jugoslavije.

vokatskih pripravnika na praksi u Vršcu. Tu se i oženio Magdom Balog, gimnazijskim profesorom, koju je upoznao za vreme studija u Zagrebu i sestrom svog kolege i prijatelja dr Nikole Minje Baloga. Taj brak je surovo prekinula nemačka okupacija zemlje 1941. godine kada su svi Jevreji iz Banata transportovani u Beograd. Muškarci su tada odmah smešteni u logor kod Topovskih šupa. Žene, deca i stariji su sa beogradskim Jevrejima odvedeni na Sajmište polovinom decembra 1941. Magda je ubijena u proleće 1942. Laci je u to vreme bio u nemačkom ratnom zarobljeništvu. Zarobljen je 11. aprila 1941. na slovenačkoj granici, gde je bio na vojnoj vežbi s prekidima od 1. septembra 1939. godine.

Taj doratni vršački period duboko je Lacija vezao za ovaj grad. U njemu je zasnovao svoj dom, profesionalno se opredelio, nastavio aktivnosti u mesnoj cionističkoj organizaciji i bio njen predsednik od 1936-1939. godine i stekao je bliske i trajne prijatelje. Ta vršačka prijateljstva su mu kasnije pomogla da prebrodi pustoš koju je zatekao po povratku iz ropstva.

U nemačkom ratnom zarobljeništvu

U zarobljeništvu, Laci je posle dva neuspela pokušaja bekstva, prebrojavanja, razvrstavanja i grupisanja po nacionalnom poreklu od strane nemačke vojne sile, dospao kao jugoslovenski rezervni oficir – Jevrejin, prvo u Varburg i najzad u Os nabrik-Evershajde u Oflag VI C kao zarobljenik broj 1188. Raspoređen je u baraku broj 38. Jevreji su odmah izdvojeni u posebne barake. Kasnije su im, juna 1942, pridruženi oficiri nejevreji koji su kroz svoj antifašistički stav pokazivali prezir prema saradnicima okupatora na vlasti u okupiranoj Srbiji i njihovim istomišljenicima među zarobljenim oficirima. Proglasivši ih komunistima Nemci su ih, zajedno sa Jevrejima, posebno ogradili žicom i taj deo logora označili kao kažnjenički logor D.

Strepnja zbog sudbine članova porodice lebdela je nad svakim jevrejskim zarobljenikom. Iz zemlje su i Laciju stizale obeshrabrujuće vesti. Posle odvođenja u logor na Sajmištu od Magde nije više bilo pisama. Jednom dopisnicom iz Nezavisne države Hrvatske sestra Lici mu javlja da je sa majkom vode neznano kud. Stradala je u Jasenovcu, a roditelji u Staroj Gradiški. Stariji brat Šandor, zarobljen kao vojnik, bio je u jednom od Stalaga u Nemačkoj, a mlađi Pišta u logoru na Rabu pod italijanskom okupacijom. Posle septembra 1943. i kapitulacije Italije prebacio se na oslobođenu teritoriju. Braća su mu ostala u životu.

Već u jesen 1941. godine uključio se u rad Udruženja pravnikâ kao jedne od legalnih organizacija nastalih na osnovu prava na unutrašnje autonomno organizovanje zarobljenika predviđeno Ženevskom konvencijom o ratnim zarobljenicima. Pored upoznavanja zarobljenika s njihovim pravima i niza drugih aktivnosti Udruženje je istupalo pred logorskim vlastima protestima i apelima. Polovinom 1943. zabranjeno je postojanje tog i drugih sličnih udruženja u logoru.

Starešina svake zarobljeničke barake bio je oficir, najstariji po činu. Po pravilima logorskih vlasti trebalo je da on određuje poverenika koji po Ženevskoj konvenciji štiti interese zarobljenika pred vlastima zarobljivača i predstavlja ih pred logorskim vlas-

tima. Izborivši se za pravo da, umesto nametnutog, imaju svog izabranog poverenika, baraka broj 38 je izbrala Lacija za tu funkciju. Obavljao ju je od 1942. do oslobođenja 1945. godine. Bio je to izraz, ne samo poverenja koje je uživao kod drugova, nego i potvrda njegovog držanja i načina na koji je zastupao njihove interese.

Pored legalnih oblika organizovanja zarobljeničkog života u logoru, od 1943. ilegalno je formiran Akcioni komitet zarobljenika čiji je cilj bio priprema i formiranje Antifašističkog veća jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Krajnji ishod drugog svetskog rata je počinjao da se nazire pa je na kraju rata Antifašističko veće trebalo da se pojavi kao legalno rukovodstvo jugoslovenskih ratnih zarobljenika. Laci je bio član Akcionog komiteta i član Antifašističkog veća od njihovog formiranja tokom 1943. do oslobođenja.

Iskrcavanje Saveznika u Normandiji 6. juna 1944, i napredovanje na Istočnom i Zapadnom frontu dovelo je do premeštanja ratnih zarobljenika dalje od mogućnosti da budu oslobođeni. Prvo su Jevreji, iznenada, s lisicama na rukama 9. avgusta prebačeni u Štrazburg u bivša utvrđenja Bizmark i Kronprinz gde je bio smešten Oflag 65 A. Već 11. septembra ponovo su pokrenuti i prebačeni u logor Barkenbrige u severoistočnoj Nemačkoj u Pomeraniji. Polovinom decembra priključili su im stare drugove iz Osnabri-ka. Nije dugo potrajalo da su sa istoka počeli da dopiru zvuci borbe na Drugom ukrajinskom frontu. Grmljavina topova bila je za zarobljenike muzika, ali muzika koja je izazvala evakuaciju logora ka zapadu. U rano jutro 28. januara 1945. pokrenut je logor sa tri do četiri hiljade zarobljenika i dobro naoružanom stražom. Prvo noćenje zateklo ih je u već napuštenom logoru poljskih zarobljenika u mestu Rederic. Pokret sutradan ujutro bio je osiromašen za nekoliko stotina zarobljenika koji nisu hteli dalje, skrivenih po raznim improvizovanim skrovištima. Među njima je bio i Laci.

U malom Lacijevom notesu crnih korica u kome je svaki zarobljenički dan bio ubeležen uz poneki oskudni podatak o primljenom ili poslatom pismu ili primljenom paketu, uz datum 5. februar 1945. štampanim slovima je ubeleženo: OSLOBOĐEN.

Više od četrdeset dana putovala je grupa sada već bivših ratnih zarobljenika kroz pozadinu ratnih okršaja na istočnom frontu. Laci je kao član Štaba za repatrijaciju bio jedan od onih koji su se odmah stavili na čelo te grupe i brinuli se za kontakte sa vojnim i civilnim vlastima, transport i ishranu svojih drugova.

Dana 23. marta 1945. Beograd je bio na nogama da bi dočekao prve povratnike iz nemačkog ropstva. Posle dobrodošlice na železničkoj stanici s mukom su se probijali kroz spontani gusti špalir Beograđana. Put ih je vodio do osnovne škole Filip Višnjić. Četiri dana karantina u toj školi bila su poslednje znamenje četvorogodišnjeg robovanja. U Lacijevom malom crnom notesu na poslednjoj strani korica stoji zapis njegovom rukom: 11. IV 1941 – 5. II 1945. – 1.396 dana zarobljenik

Aktivnosti u jevrejskoj zajednici

Odmah po povratku u zemlju 1945. godine, uključio se svim srcem u rad jevrejske zajednice. Izabran je za člana Autonomnog odbora za pomoć, koji je tada bio veoma značajan za povratak u normalan život ljudi koji su se iz skrovišta, emi-

gracije i zarobljeništva vraćali na pragove svojih popaljenih domova bez porodičnog okruženja. Sednice Autonomnog odbora održavale su se popodne i trajale do podmakle noći. Laciju nije bilo teško da na te sednice dolazi u Beograd iz Vršca, Pančeva i Novog Sada, jer je u to vreme obavljao dužnosti sekretara Sreskog narodnog odbora u Vršcu, sudije Okružnog suda u Pančevu i zamenika javnog tužioca Vojvodine u Novom Sadu. Nijednu funkciju nije smatrao za formalnost, pa ni članstvo u Autonomnom odboru. Njegov radni kapacitet je bio veliki. Zapisnici sa tih sednica nam govore o karakterističnim inicijativama koje je on tada pokretao: u to vreme, 1945. i 1946. godine, zalagao se za otvaranje domova za decu ostalu bez roditelja, studentskih i staračkih domova. Tvrdio je da decu koja su preživela katastrofu treba vratiti u škole, a mladima pružiti finansijsku pomoć da bi nastavili prekinute studije; zahtevao je registrovanje svih zaostalih antisemitskih pojava; imao je sluha za obnovljene ortodoksne opštine u Senti, Adi, Molu, Bačkom Petrovom Selu, tražio je da se članovi tih opština uključuju u delegacije sa ostalim članovima zajednice.

Postojale su i druge brojne njegove inicijative koje su doprinele da se konačno uobliči sadržaj rada Saveza, odnosno cele zajednice.

Već u maju 1946. izabran je za člana Izvršnog odbora Saveza, a od 1950. izabran je za potpredsednika kada je, posle smrti doktora Popsa, Albi Vajs postao predsednik.

Zanimljivo je na koji su način Albi Vajs i Laci saradivali. Albi, profesor za međunarodno pravo i istoriju civilizacije, i Laci, profesionalno upućen na primenu pravnih normi iz oblasti tužilaštva, pravosuđa i državne administracije. Slična njihova zanimanja odražavala su se i na rad u Savezu. Laci je bio taj koji je uvek imao u vidu poštovanje pravnih okvira u radu opština i Saveza, ali ne odričući se nikako jevrejske tradicije tih institucija. Kada je 1964. godine Albi umro, Laci je kao vršilac dužnosti predsednika Saveza prihvatio sve obaveze sa mnogo spremnosti i sposobnosti. Tada se videlo da nije samo bio dobro upućen u to čime se pre toga bavio: budžetom i finansijama, socijalnom pomoći, Domom staraca u Zagrebu, organizacijom rada, statutom Saveza i opština i drugim. Preuzimajući položaj vršioca dužnosti predsednika, istisnuo je iz sebe ono što je u njemu bilo zapretno, i suvereno je prihvatio poslove iz oblasti kulture, Muzeja, kontakata sa državnim i društvenim ustanovama i organizacijama i svega što je činilo život jevrejske zajednice.

Veze sa svetskim jevrejskim organizacijama

Po završetku Drugog svetskog rata, JOINT, a i Svetski jevrejski kongres, svesni katastrofe koja je zadesila našu zajednicu, tražili su po svetu nekadašnje Jugoslovane koji bi im pomogli da stupe u vezu sa ostatkom jugoslovenskog jevrejstva, da bi našli ljude koji bi mogli da ga predstavljaju. Bili su to poznati vajar Oskar Nemon iz Londona, a u Sjedinjenim američkim državama rabin dr Isak Alkalaj, Roman Šmucer, dr Pavle Nojberger i drugi. Oni su tada sačinjavali Jugoslovenski jevrejski komitet, koji je kasnije prerastao u Udruženje jugoslovenskih Jevreja u Sjedinjenim američkim državama. Laci je već na prvoj sednici Autonomnog odbora insistirao na neposrednom uspostavljanju tih veza, i uspeo je u tome.

U svetskim jevrejskim organizacijama kao što su Svetski jevrejski kongres, Evropski jevrejski kongres, Evropski savet za jevrejske opštinske službe, JOINT, Britanski fond za obnovu i drugim, osetilo se veliko interesovanje za to kako će naša zajednica posle smrti Albija Vajsa prevazići to vreme interregnuma. U to vreme se pripremala godišnja konferencija Memorijalne fondacije za jevrejsku kulturu, koja je odlučivala o raspodeli fondova pojedinim zajednicama. Generalni sekretar Mark Juviler nas je tada posetio da bi neposredno, na licu mesta, sa nama utvrdio plan rada i finansiranje u oblasti kulture, Muzeja, izdavaštva i drugog. Sastanku u Beogradu prisustvovali su, pored Lacija, nadležni članovi Izvršnog odbora, ali on je nekako dominirao racionalnošću i jasnoćom izlaganja. Uvek je insistirao na tome da nikada ne tražimo više para da bismo dobili polovinu. Pored toga, deviza mu je bila "i ako nam ništa ne date, mi ćemo to ipak uraditi, jer je to našoj zajednici potrebno". Gospodin Juviler je bio zadovoljan razgovorom sa Lacijem, pa je rekao: "Iznenaden sam koliko je doktor Kadelburg pravi čovek na pravom mestu". Postali su dugogodišnji prijatelji, a to prijateljstvo se prelilo na celu našu zajednicu. Nije više bilo cenjkanja i moljanja za dotacije Memorijalne fondacije.

Kao što je već rečeno, zahvaljujući Lacijevoj upornosti naše članstvo u Svetskom jevrejskom kongresu ponovo je uspostavljeno već 1945. godine. Kasnije, prilikom prve posete Beogradu, predsednik Kongresa doktor Nahum Goldman je na svečanoj sednici Saveza, zakazanoj povodom njegovog dolaska, rekao: "Savez je jedan od osnivača Svetskog jevrejskog kongresa i, da je Kongres neko akcionarsko društvo, Savez bi dobio počasne akcije. U svim teškim godinama hladnog rata Savez je ostao u Kongresu i bio je uvek lojalan. Brojno mala zajednica, ali jedna od najčvršćih". Takvo mišljenje je trajno zadražao.

Iste kontakte Laci je uspostavio neposredno i sa JOINT-om i Memorijalnom fondacijom za jevrejsku kulturu koja je, posle desetogodišnjeg programa, od zaostataka sredstava stvorila fondove iz kojih je finansirala određene delatnosti. Funkciju Memorijalne fondacije preuzeo je CLAIMS i proširio je delatnosti, naročito u pregovorima sa nemačkom vladom. Evropski savet za jevrejske opštinske službe delegirao ga je da ga zastupa pred Memorijalnom fondacijom i obezbedi sredstva za rad u kulturi jevrejskih opština i organizacija. Sa Keren Kajemetom u Izraelu održavane su neprekidno veze putem upisa u Zlatnu knjigu za zasluge pojedinaca, sađenja stabala, šuma i dr.

U jevrejskoj zajednici bio je: član Autonomnog odbora za pomoć Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i na kraju njegov predsednik kada je 1952. godine ukinut; član Izvršnog odbora, potpredsednik i predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i počasni predsednik od 1991. do kraja života; član Svetske i Evropske egzekutive Svetskog jevrejskog kongresa od 1964. do 1969; potpredsednik Svetskog jevrejskog kongresa; član i potpredsednik Uprave Evropskog saveta za jevrejske opštinske službe; član raznih delegacija.

Porodica

Za Lacija je povratak u život slobodnog čoveka bio povratak u Vršac. Bio je to spontan i opravdan odgovor na nasilni prekid normalnog života 1941. godine. Uz to su bliski prijatelji doprineli tome da za sve vreme zarobljeništva Laci oseća Vršac kao svoj grad. Redovno su mu pisali i javljali šta se događa u zemlji. Javljali su mu i kada i kako mogu, čekajući pred kapijom jevrejskog logora na Sajmištu, da doture neki paket i kada je to moralo da prestane jer nije više bilo koga da ga primi. Zato se Laci vratio u svoj Vršac. Tu je odmah dobio i prvo zaposlenje.

Krajem te 1945. godine oženio se Sofijom – Sonjom Matejić. Pet godina kasnije je bio okružen porodicom. Čerka Smiljana rođena je 1947, a sin Zoran 1950. godine. Deca su od majke nasledila izrazitu sklonost za matematiku, muziku i pesmu, a od oca radinost i skromnost. Laci je bio ponosan na svoju porodicu, pogotovo je za to imao razloga kada se još i uvećala sa četvoro unučadi. To je izražavao na svoj način: škrt u pohvalama ili hvalisanju njihovim nadarenostima i uspesima u školi ili profesiji, ali bio je kao pravi pater familias uvek tamo gde je bilo potrebno. Sonja mu je bila pravi drugar, pratilac i saradnik u svim aktivnostima. Izgubio ju je 1988. godine. Pored Sonjine uramljene slike je uvek bio buketić cveća.

Iako je naizgled stoički podneo taj gubitak, jer je uvek uspevao da se savlada u nevolji, mnogo toga se izmenilo u Lacijevom životu. Nije više bilo vedrih putovanja u koloni sa decom ili prijateljima za vreme kojih se sve vreme u kolima pevalo uz uslov da se nijedna pesma ne ponovi. Niko više nije mogao da ga čuje da zapeva neku jidiš pesmu koje je Sonja tako dobro znala i pevala sa njim. Kod kuće se utapao u rad okružen gomilom knjiga i jevrejske štampe sa spremnim olovkom i blokom da bi popunio čitave rubrike „Jevrejskog pregleda“, napisao recenziju nekog rukopisa ili dao mišljenje kao član redakcije nekog Savezovog izdanja.

Prateći veoma pažljivo jevrejsku štampu, a Savez je u to vreme primao preko 30 listova i časopisa, Laci je imao kao na dlanu pregled događaja u jevrejskom svetu. Stoga je bila tradicija da u beogradskoj Jevrejskoj opštini svaka radna sezona posle letnjih ferija počne Lacijevim predavanjem o tome. Naravno, pozivale su ga i opštine van Beograda, što nikada nije odbijao. Pisao je za Jevrejski pregled tekstove za osam rubrika, među kojima i prikaze knjiga. Svoje poštovanje prema članovima zajednice iskazivao je na taj način što je smatrao da treba on lično da zabeleži u Jevrejskom pregledu njihov jubilej ili napiše nekrolog. Zahvaljujući tome ostale su nam kratke biografije za 118 vrednih aktivista i prijatelja naše zajednice.

Profesionalna angažovanost

Ako se za nekog može reći da je po vokaciji lekar, umetnik ili pedagog, za Lacija se mora reći da je bio pravnik po vokaciji. Izuzetno poznavanje materije, pravna logika, težnja ka objektivnosti, visoka etika i poštovanje pravila ponašanja krasili su njegovu ličnost. Nezavisan u razmišljanju, proceni i donošenju odluka ali u skladu sa formalnim okvirima i mogućnostima, skretao je na sebe pažnju kao na velikog stručnjaka i

neumornog radnika. To se naročito vidi iz dužnosti i funkcija koje je obavljao u svojoj radnoj karijeri.

Do 1941. godine advokatski i sudski pripravnik, po povratku iz zarobljeništva napustio je advokaturu. Posle kratkog vremena na dužnosti sekretara Sreskog narodnog odbora u Vršcu, već u maju te godine izbran je za sudiju Okružnog suda u Pančevu, a godinu dana kasnije postavljen je za pomoćnika javnog tužioca Autonomne pokrajine Vojvodine. Posle nepune godine i po bio je već pomoćnik javnog tužioca NR Srbije. Jedva da je proveo tri godine na toj dužnosti kada je, po potrebi službe i uz obećanje da će biti vraćen u pravnu struku, postavljen za pomoćnika ministra u Ministarstvu za uvoz i izvoz NRS. Obećanje je ispunjeno pa je već sledeće 1951. godine izabran za sudiju Vrhovnog suda NR Srbije. U savezne organe prešao je 1957. godine, prvo kao pomoćnik sekretara Sekretarijata za opštu upravu Saveznog izvršnog veća, a po osnivanju Zavoda za javnu upravu početkom 1959. postavljen je za direktora tog Zavoda. Svoj profesionalni radni vek zaključio je kao pomoćnik direktora Saveznog zavoda za socijalno osiguranje od polovine 1964. do polovine 1966. godine, kada je u pedeset i šestoj godini života na svoj zahtev penzionisan.

U međuvremenu je od 1950. godine i više godina posle penzionisanja Laci učestvovao u radu Savezne državne arbitraže kao arbitar jugoslovenske strane u sporovima sa inostranim partnerima. Prema sopstvenom kazivanju od pedesetak sporova u kojima je zastupao jugoslovenska preduzeća ni jedan nije izgubio što je bilo poznato kako među kolegama tako i u privrednim krugovima.

Nagrade i odlikovanja

Za zalaganje i uspehe u radu dva puta je bio udarnik (1946. i 1947). Odlikovan je Medaljom za vojničke vrline, Ordenom rada drugog reda 1950. godine, a 1963. Ordenom bratstva i jedinstva sa srebrenim vencem.

Za izuzetno zalaganje u jevrejskoj zajednici Savez jevrejskih opština Jugoslavije mu je dodelio Megilu zahvalnicu, upisao ga je u Zlatnu knjigu Keren Kajemeta; zasadio mu je gaj, a zatim i šumu u kibucu Gat. JOINT mu je dodelio nagradu Maasim Tovim.

Sadržaj

Autori i saradnici	11
Uvod	13
Okruženje	15
Organizacija	17
Aktivnosti	19
Antisemitizam	21
Saradnja sa svetom	23
Odnosi Jugoslavija – Izrael	25
Tito	27
Pripreme za krizu	29
Prestanak	31
Podela imovine	33
Proslava 1969. (prilog)	35
Ponovni početak	37
Bilten - Jevrejski pregled	39
Dr Lavoslav Laci Kadelburg	41

CIP - Каталогизacija y publikacija
Народна библиотека Србије, Београд

061.2(=411.16)(497.1)"1969/2009"

SPOMENICA : 1969-2009 / [autori
Aleksandar Lebl ... [et al.] ; saradnici
Branka Džidić]. - Beograd : Savez jevrejskih
opština Srbije, 2010 (Beograd : Akademija). -
100 str. : ilustr. ; 24 cm

Podaci o autorima preuzeti iz kolofona. -
Tiraž 500.

ISBN 978-86-88113-03-8

1. Лебл, Александар [аутор]

а) Савез јеврејских општина (Београд) -
1969-2009

COBISS.SR-ID 180308492

